

Omheining

Contactblad van de Vereniging voor Heemkunde "Omheining" te Heino

"OMHEINING"

Met deze naam tracht de Vereniging voor Heemkunde tot uitdrukking te brengen een vereniging te zijn, die Heino in al zijn facetten "omheint".

Volgens sommigen is de naam afgeleid van dit begrip, symboliserend een heg of haag, die een bepaald terrein "omheint", in ons geval van de Strenkhaar tot de Aalvanger en van de Dollenhoek tot de Ganzepan.

Vereniging voor Heemkunde "Omheining" te Heino

Secretariaat: Davenschot 1, 8141 BB Heino
Tel. 05729-1986

Postrekeningnr.: 2517412
Rabobank Heino: rek.nr. 3271.12.271
Gironummer van de bank: 800093

Amrobank Heino: rek.nr. 4192.74.006
Gironummer van de bank: 953047

Kontributies:

Leden f. 25.00 per jaar (elk volgend gezins-
lid f. 12.50 per jaar)
Donateurs f. 20.00 per jaar
Abonnees in Heino f. 15.00 per jaar
Abonnees buiten Heino f. 20.00 per jaar
Losse nummers f. 5.00

Algemeen informatie-adres:

G.W. Grootenhuys, Kruzebrink 36,
8141 WD Heino, tel. 05729-1661

Bestuur:

H. van der Veen,
Schoolstraat 10, 8141 EN Heino - voorzitter

J.K. Pruim-Reinders,
Davenschot 1, 8141 BB Heino - secretaresse

G.A.M. Diepman,
van Hille Gaerthéstraat 28, 8023 CB Zwolle
- penningmeesteresse

G.W. Grootenhuys,
Kruzebrink 36, 8141 WD Heino - algemeen
adjunct

G.H. Elshof,
Kolkweg 9, 8055 PS Laag-Zuthem

R. Meindersma,
Linde 15, 8141 ST Heino

T.M. Valkenaars-Tolenaar,
Veldhoekerweg 3, 8141 PH Heino

Werkgroepen:

1. Archeologie

Contactpersoon: R. Meindersma,
Linde 15, 8141 ST Heino

2. Boerderij- en Veldnamen

Contactpersoon: G.W. Grootenhuys,
Kruzebrink 36, 8141 WD Heino

3. Dialekt

Contactpersoon: H. van der Veen,
Schoolstraat 10, 8141 EN Heino

4. Folklore

Contactpersoon: A. Kiers,
Kastanje 6, 8141 TA Heino

5. Foto-, film-, video- en geluids- dokumentatie

Contactpersoon: (wnd.)
J.A.G. Kappert,
Davenschot 30, 8141 BD Heino

6. Genealogie

Contactpersoon: J.K. Pruim-Reinders,
Davenschot 1, 8141 BB Heino

7. Geschiedenis

Contactpersoon: R. Meindersma,
Linde 15, 8141 ST Heino

8. Natuur en Milieu

Contactpersoon: T.M. Valkenaars-
Tolenaar,
Veldhoekerweg 3, 8141 PH Heino

Tijdschrift "Omheining"

Redactie-adres: Grote Beukelaar 17,
8141 BM Heino, tel. 05729-2208

Redactie:

H.A.M. van Eijk-Hof, Grote Beukelaar 17,
8141 BM Heino

M.H. Stavorinus, Kon. Julianastraat 17,
8141 ET Heino

H. van der Veen, Schoolstraat 10,
8141 EN Heino

B. Kruger, Disselhof 5,
8141 WZ Heino (typiste)

H.J.J. Hoppen, Marktstraat 14,
8141 GC Heino (vormgeving)

Druk: Sono Heino

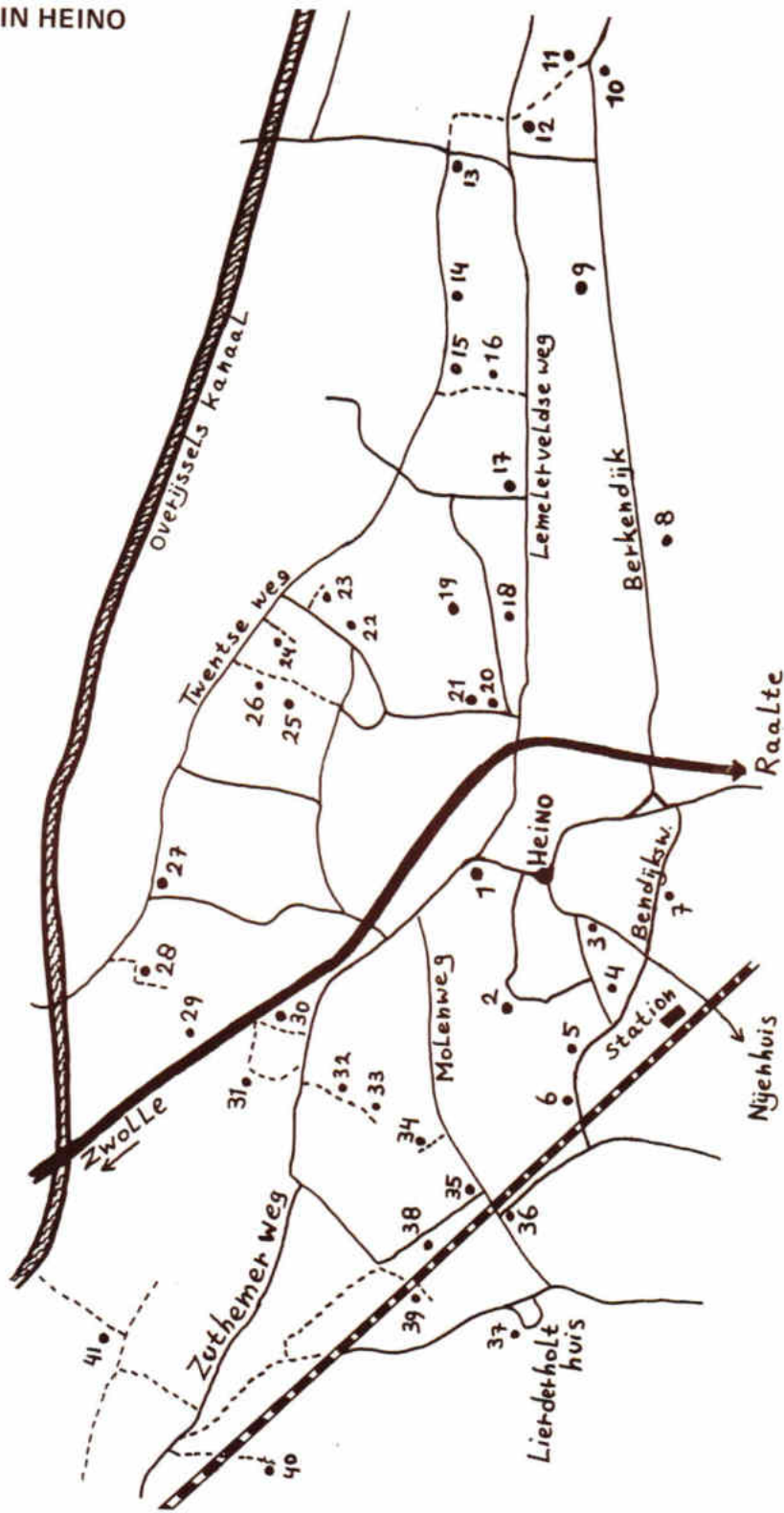
Vereniging voor Heemkunde "OMHEINING" te Heino
5e jaargang — nummer 1 — maart 1986

Bij de aanvang van het tweede lustrum van onze vereniging begint dit eerste nummer opnieuw met bladzijde 1.

INHOUDSOPGAVE

- blz. 2 Kookhuisjes in Heino - Peter Weller
Verslag van een uitgebreid onderzoek
- blz. 15 Heino in crisisjaren en oorlogstijd - H. van Bommel
Binnengekomen reacties
- blz. 17 Heino in de Franse tijd (III) - Henk van der Veen sr.
Verplichte naamsaanneming
- blz. 19 Gedichtje van een cursist - F.L. Tromp
Na vier lessen dialect
- blz. 20 Uut de olde deuze - M. Wolfkamp-Hansman
Rond de Vlaminckhorstweg
- blz. 22 Wie is wie? - Henk Kevelam
Reacties gevraagd
- blz. 22 Van de bestuurstafel.
-

KOOKHUISJES IN HEINO

Lijst van kookhuisjes in Heino

Zichtbaarheid vanaf de openbare weg: ○ goed zichtbaar
 ● redelijk zichtbaar
 ● niet zichtbaar

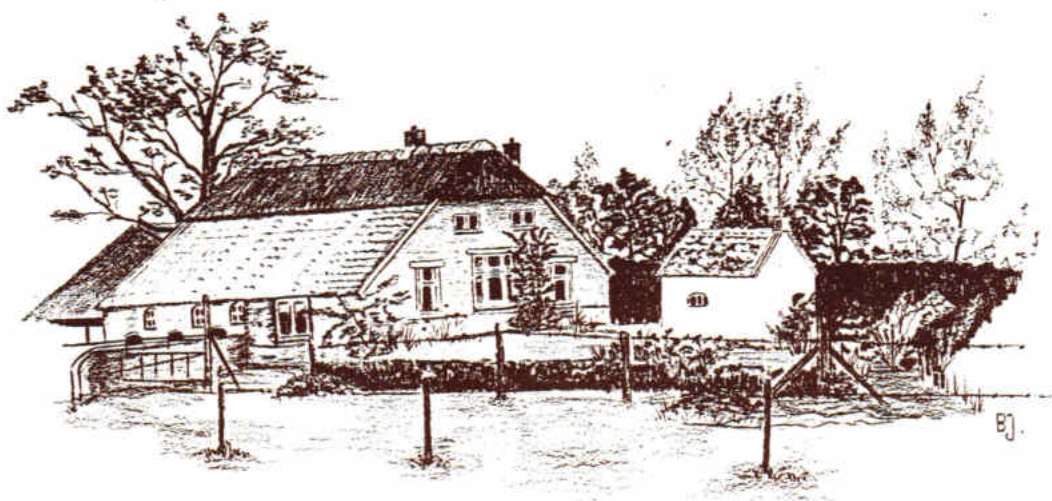
○	1	Achter de HUBO	Zwolseweg-Disselhof	
○	2	Schutte	Brinkweg 78	
●	3		Stationsweg 16	
○	4	Van Egmond	Rozendaelseweg 1	"De Winter"
○	5	Neplenbroek	Rozendaelseweg 16	
●	6	Logtenberg	Rozendaelseweg 28	"De Fransman"
●	7	Semmelink	Bendijksweg 11	
●	8	Oosterlaar	Berkendijk 4	"De Nieuwenkamp"
○	9	Schothans	Berkendijk 21	
●	10	Hansman	Berkendijk 14	"'t Booms Willem"
●	11	Veltien	Berkendijk 27	
○	12	Van Dijk	Twentseweg	"De Rozeboom"
●	13	Holsappel	Twentseweg 71	"Het Dullink"
●	14	Schothans	Twentseweg 61	"'t Barts of Bartels"
●	15	Holterman	Twentseweg 59	"De Nieuwe Rozeboom"
○	16	Camping Heino	Schoolbosweg 2	
○	17	Lugtenberg	Kleinjansweg 2	"Het Moezewinkel"
○	18	Vrolijken	Lemelerveldseweg 15	
●	19	Bakker	Verversweg	
○	20	De Ruiter	Oude Dalfserweg 2	
●	21	Reuvekamp	Oude Dalfserweg 6a	"De Nieuwstad"
○	22	Lindeboom	Delmterweg	
●	23	Gerritsen	Delmterweg	
●	24	Voortman	Dalmsholterweg 5	
●	25	Hofland	Oude Dalfserweg 9	
○	26	Mars	Oude Dalfserweg 11	
○	27	Katerstede	Twentseweg 7	"De Kleine Kappe"
○	28	Van Sonsbeeck	Twentseweg 1	"De Kruzebrink" (alleen via wandelpad)
●	29	Nijman	Zwolseweg 58	
●	30	Morrenhof	Zwolseweg 73	"Het Roons"
○	31	afgebrand (voorheen Vonderman).	Het zogen. Diepmanswegje	
●	32	Te Winkel	Zuthemerweg 9	"Het Poortmans"
●	33	Blankvoort	Zuthemerweg 11	
●	34	Snel	Molenweg 10	"De Bredenhorst"
○	35	Snel	Molenweg 14	
●	36	Kappert	Herenbrinksweg 1	
●	37	Schotman	Kerkslagen 5	
●	38	Van Aggelen	Bredenhorstweg 15	
●	39	Middag	Bredenhorstweg 19	
●	40	Elshof	Kolkweg	"De Bil"
○	41	Koopman	Hogeweg	

(red.) De heer Weller heeft een volledige inventarisatie gemaakt van de kook- en bakhuisjes die thans nog in onze gemeente staan. Wij zijn hem daarvoor zeer erkentelijk en plaatsen in dit artikel zijn uitgebreide verslag. Zie ook de plattegrond en adressenlijst op pag. 2 en 3. De tussen haakjes geplaatste nummers verwijzen naar de nummering op de plattegrond.

In vrijwel alle artikelen over bakhuisjes die in heemkunde-tijdschriften zijn verschenen - ik heb er een zevental weten te vinden - wordt wel de verzuchting geslaakt dat er zoveel is verdwenen. Inderdaad is dat het geval. Als we zien hoe een dorp als Heino zich veranderd en ontwikkeld heeft, dan is het wel duidelijk dat Heino 2000 er weer anders uit zal zien dan Heino 1986. Daarom zijn alle kookhuisjes op de foto vastgelegd, want hoe vaak hoorde ik niet: "Ja, vroeger stond er hier ook nog een".

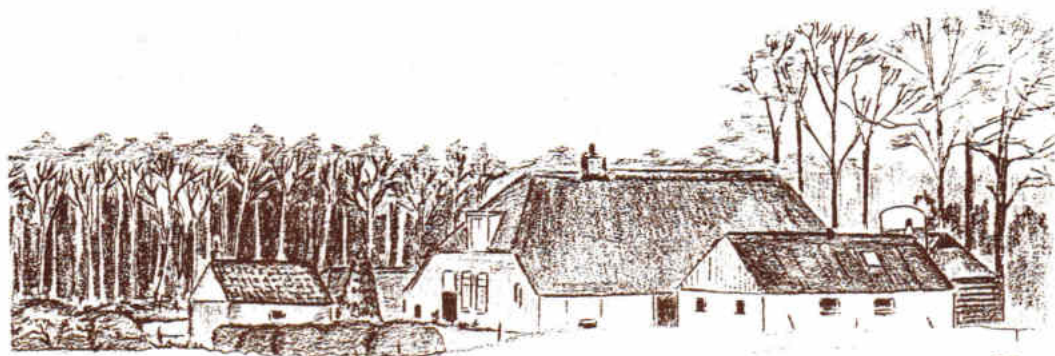
Sommige kookhuisjes zijn goed zichtbaar vanaf de openbare weg, andere totaal niet. Op de lijst is de zichtbaarheid aangegeven d.m.v. een symbool. De nummers op de lijst corresponderen met de nummers op de kaart en ook met de nummers in de tekst, waar ze tussen haakjes zijn geplaatst. Huisnummers zijn dus weggelaten evenals de voorletters bij de familienamen.

Niet alle kookhuisjes zijn even mooi. Sommige zijn zelfs bepaald lelijk, andere daarentegen zeer fraai. Het is ook vaak het totaalbeeld van boerderij met kookhuisje waardoor het huisje zelf opvalt. Zo zijn bv. de kookhuisjes van Lugtenberg-Kleinjansweg (17), Van Dijk-Twentseweg (12), Snel-Molenweg (35), De "Kruzebrink" (28), Van Egmond-Rozendaelseweg (14), Logtenberg-Rozendaelseweg (6) een lust voor het oog. Rijdend over de Berkendijk richting Heino, kunt u zelf het hier afgebeelde kookhuisje met boerderij Schothans-Berkendijk (9) zien.

Er staan in totaal drie geheel wit geschilderde kookhuisjes in Heino: Schothans-Berkendijk (9), Veltien-Twentseweg (11) en Hansman-Berkendijk (10). De laatste twee zijn helaas vanaf de openbare weg niet te zien.

Ook een heel mooi totaalbeeld levert de "Kruzebrink" op. Binnendoor lopend vanaf de Zwolseweg, langs de Gunne over de zogenaamde Allee in de richting van de Twentseweg, ziet u de "Kruzebrink" liggen met het kookhuisje. Deze boerderij werd in 1842 gekocht door Van Sonsbeeck toen de stad Zwolle een tiental "stadservern" te koop aanbood.

33
"Kruzebrink" (28)

Van sommige kookhuisjes is de geschiedenis goed na te gaan. J.W. Holsappel-Twentseweg (13), afgebeeld voor zijn kookhuis (zie foto's), weet, puttend uit een goed geheugen te vertellen dat het erf "Het Dullink" (1793) in 1884 door zijn vader werd gekocht. Het kookhuis dateert van 1900 en werd gezet voor zestig gulden. Rechts voor in de hoek staat de kookpot, ingemetseld in steen en in het midden de schouw waaronder eerst open vuur en later een fornuis. In 1932 werd naast het "òòle huus" een nieuwe boerderij gebouwd. De boerderij "De Winter", Van Egmond-Rozendaalseweg (4), werd eind zestiger jaren geheel gerestaureerd. De gevel die nu vanaf de weg zichtbaar is, is eigenlijk de achtergevel, maar is hier als voorgevel gebouwd. Het kookhuisje rechts van de boerderij is in 1969 nieuw gezet op een plaats die historisch gezien niet klopt omdat de put vóór het huis ligt terwijl kookhuisjes zich om praktische redenen altijd in de nabijheid van de waterbron bevinden.

De reeds genoemde zeven heemkundige artikelen over bakhuisjes gaan ook inderdaad over bakhuisjes. D.w.z. huisjes waarin of waaraan een oven was en waar brood werd gebakken. Ook het Openluchtmuseum te Arnhem telt een aantal bakhuisjes en losse ovens. Het simpele kookhuisje zoals we dat in Salland kennen, staat er echter niet en is, bij mijn weten, nog nergens apart beschreven. Wel zien we in diverse heemkundig georiënteerde boeken terloopse korte gedeeltelijke beschrijvingen.

Bakhuis of kookhuis?

Hoewel de benaming bakhuis evenveel gebruikt wordt als kookhuis, is de laatste toch beter. Die kleine huisjes bij boerderijen in Heino en omstreken zijn nooit gebruikt als bakhuis, d.w.z. om er brood te bakken. Bakhuisjes met een uitgebouwde oven en grotere zoals het Twentse bakspieker en losse oventjes komt men hier niet tegen. Ook niet in de verhalen van ouderen.

Eén keer treffen we een vermelding aan van een bakoven. Als in 1842 een tiental erven, behorende aan de stad Zwolle verkocht worden, wordt het erve "Davenschot" (nu Nepelenbroek, Zwolseweg) omschreven als: "Een huis, schuur, twee hooybergen en een varkensschot.... en.... de kookpot voor de varkens en bakoven behoorden den meyer". De enige conclusie die we kunnen trekken, is: het moet een klein te vervoeren bakoven-tje geweest zijn, want pachters waren in die tijd, zonder pachtbescherming, wel zo slim om niets van waarde "nagel- en wortelvast" aan het gehuurde huis te verbinden.

Verder is er nog één echt bakhuis in Heino, maar daar werd brood gebakken voor de verkoop; dit bakhuis staat achter op het erf van de gebr. Kappert-Herenbrinksweg (36). De oven is gesloopt en het bakhuis deed later dienst als varkensschuur. Voorin links had men een kookpot in steen ingemetseld.

Als er op de boerderijen geen traditie bestond om zelf brood te bakken in eigen ovens, dan rijst de vraag: Hoe kwam men dan aan brood?

Bakkerijen

Heino had, zeker in vergelijking met tal van andere plattelandsstreken al vroeg een redelijk groot aantal bakkerijen en een goedlopende broodbezorging, ook in de buitengebieden. Ter illustratie nemen we Lierderholthuis. Tussen 1900 en 1915 vinden er wat wisselingen plaats, daarna is het bakkerijwezen er stabiel. Er zijn dan drie bakkers: Ramaker bij de Smidsbrug, Hemels aan de Bredenhorstweg en Kappert aan de Herenbrinksweg. Naast de losse verkoop in de winkel en via het venten, wordt er veel gedaan aan "loonbakken". Loonbakken hield in dat de boer zijn roggemeel naar de bakker bracht, die er dan tegen betaling (rond 1930 was dat zo'n 10 à 12 cent per brood) zware roggebroden van 10 tot 12 pond van bakte. Een boer die zeven à acht monden te voeden had, gezin en inwonend personeel, gebruikte al gauw een drietal tienponders per week en daarnaast nog het nodige tarwe- en witbrood.

Dat het bij het loonbakken om een oude traditie gaat, wordt bevestigd door o.m. notariële akten.

Notaris N.P.M. van Bael schrijft bij de boedelinventarisatie van wijlen Willem Blankvoort - het erve "Poortmans" (32), met een kookhuisje uit 1926 gebouwd door de Heinose timmerman Dieks Laanbroek - in 1855 onder de rubriek schulden: "Aan de Heer H. Lindeboom onder Heino voor bakgeld tweentwintig gulden tweenvijftig cents". Lindeboom had op de Bredenhorstweg een boerderij, nu Douma en Van Aggelen (38), daarnaast een maalderij (afgebrand in 1912) en een woonhuis-bakkerij, nu Mej. M. Hemels. Een kadastraal kaartje van dit complex is te vinden in Omheining nr. 1 van maart 1982, blz. 11.

Notaris R. Spitsen vermeldt in 1867 in een boedelinventaris ten huize van Jan Nijmeyer, landbouwer op de "Klein Jan" enige kleine schulden waarvan het bedrag niet opgegeven kan worden: o.a. aan bakker Bombelt en bakker Oortwijn te Heino (zie Omheining nr. 2 van juni 1983, blz. 99).

In ieder geval is het duidelijk dat in een periode toen er elders in Nederland nog bakovens werden gebruikt, gerestaureerd en gebouwd (tot ongeveer 1940), Heino al een goed functionerend bakkerijwezen had en een even goede bezorging aan huis. Zowel met paard en wagen als met de fiets en zelfs met de kruiwagen. Hendrik Hemels ventte al voor 1930 driemaal per week overal waar hij brood kwijt kon en ouderen in Lierderbroek kunnen zich nog een knecht van Ramaker herinneren (Ten Broeke), die met een kruiwagen met zelen (= draagriemen over de schouders) brood en grutterswaren rondbracht en als ie de zeel losmaakte, zag je de oorspronkelijke kleur van zijn door de zon verschoten manchester jasje, daar waar de riemen hadden gezeten. Ook de bakkers Bouwhuis, Van de Worp en Oortwijn bezorgden voor 1940 al in de buitengebieden.

Als er gebakken werd in de bak- of kookhuisjes in Heino, dan waren dat de pannekoeken, omdat het kookhuis ook dienst deed als zomerverblijf. Of het was brood dat incidenteel gebakken werd in de oven van een fornuis, zoals we ook nu nog wel zelf brood bakken. Wanneer we kijken naar het vermoedelijke ontstaan en de waarschijnlijke hoofdfunctie van de kookhuisjes dan lijkt de benaming kookhuis de beste. Overigens worden de beide benamingen, kook- en bakhuisje, door elkaar gebruikt. Ook het feit, dat op de Bredenhorstweg een bakkerij stond en pal daarnaast een boerderij met een kookhuisje, wijst duidelijk in de richting van koken

en niet van bakken. Dit kookhuisje (38) dat vermoedelijk van rond 1900 of daarvoor dateert, is na de Tweede Wereldoorlog, toen het bouwvallig was geworden, gesloopt en op dezelfde plek weer opgebouwd. Men kon de kookpot nog niet missen.

Ook Drente kent twee benamingen. Men spreekt er wel van "'n aomdhuus".

Oven is in het Drents "aomd", maar evenzeer is het woord stookhok in zwang. Anne de Vries gebruikt in zijn boeken "Bartje zoekt het geluk" en "Hilde" maar liefst elf keer het stookhok om geliefden bij elkaar te laten komen, maar dan is er geen sprake van een oven maar van een kookpot. Ter illustratie een fragment uit "Bartje zoekt het geluk" blz. 184: "De nacht is koel, maar in het stookhok staat de kookpot, die heeft gebrand voor varkensvoer.... zij zet zich naast Bartje en leunt in zijn armen. De hond legt zich aan hun voeten en kijkt met groene glinsterende ogen naar hen op, het hout knapt onder de kookpot". Het is naar alle waarschijnlijkheid die bewuste kookpot die de belangrijkste rol heeft gespeeld bij het ontstaan van het kookhuis. Om dat ontstaan te verklaren moesten we terug in de geschiedenis.

De ontwikkeling van het vuur

De oudste vorm van vuur voor verwarming en voedselbereiding is het open vuur, los in de ruimte, zonder rookafvoer, nu nog te zien in boerderij- en openluchtmusea. In Heino moet deze vorm in de vorige eeuw nog wel voorgekomen zijn in zogenaamde "hutten": primitieve behuizingen die te vergelijken waren met de Drentse plaggenhutten.

De volgende fase is een open vuur, maar nu op een vuurplaat, tegen een muur, onder een schouw en met een rookkanaal. Hoewel eind vorige eeuw de meeste boerderijen in Nederland overgingen tot het gebruik van een fornuis of kachel i.p.v. een open vuur, heeft dat open vuur zich in het oosten van Nederland her en der weten te handhaven tot ongeveer 1940. Ook in Heino waren er tot die tijd nog wel enkele boerderijen met een open vuur. Op basis van ongeveer 50 bezochte boerderijen - alleen de boerderijen met een kookhuisje werden nader bekeken en daar was sprake van een drietal open vuren - lijkt een schatting van een vijftiental open vuren tot ongeveer 1940 redelijk betrouwbaar. Op dat open vuur onder de schouw werd gekookt in een ijzeren pot die aan een "haal" hing, zodat de hoogte verstelbaar was. De maaltijd was eenpans: aardappelen, daarbovenop de groente en dan het vlees dat dus gekookt werd en niet gebraden.

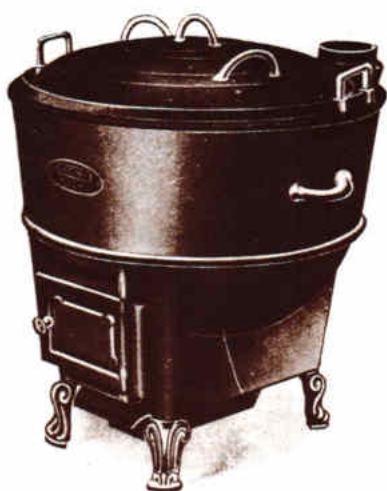
Omdat het koken van veevoer nogal wat stank met zich meebracht, is men er al vroeg toe overgegaan om dit kookproces zoveel mogelijk buiten de heerd (= keuken) te verrichten. Er waren wel boerderijen waar de veevoederkookpot op de deel stond, aangesloten op de schoorsteen van de heerd en dan werd hij vanuit de heerd gestookt. Min of meer parallel met het verdwijnen van het open vuur en de overgang naar het fornuis en de kookkachel, loopt de ontwikkeling van open veevoederkookpot tot de gietijzeren kookpot met binnen- en buitenpot.

De kookpot

De opkomst van de gietijzeren kookpot dateert van eind vorige eeuw. Aanvankelijk werd er veel buitenlands fabrikaat verkocht; vanaf ongeveer 1895 zijn de ETNA-fabrieken te Breda met de produktie begonnen. Gangbare merken waren o.m.: Komeet, Aterna, Deville en de reeks van ETNA; in totaal zo'n 20 types, variërend qua inhoud van 30 tot 300 l.

In Heino troffen we nog één ijzeren kookpot aan. Hij stond in het kookhuisje van de "Moezewinkel" (17), zie foto's. Wellicht dat er nog enkele gietijzeren kookpotten in Heino aanwezig zijn. Die zullen zich vermoedelijk bevinden in afgeschoten gedeeltes vooraan in de varkensschuur (= het alternatief voor een kookhuisje).

Gietijzeren kookpotten werden tot 1953-55 geleverd door ETNA. De leveranties gingen steeds moeizamer omdat alleen de ouderen het vak van gieten en alle bijbehorende handvaardigheden beheersten. Kennelijk was er sprake van uitstervende vakkennis. De ETNA's

VEEPOTTEN

30—300 Liters.

VEEPOTTEN

45—65—85 Liters.

kostten toen in de negentig gulden. Toen in de vijftiger jaren de toelevering van onderdelen begon te vertragen, aldus A. Linthorst (voormalig smid te Heino), werd het een heel gemartel om de kookpotten brandende te houden.

Daarom kwamen toen de stenen kookpotten van MUVERO en SPAGO op de markt en later ook de geëmailleerde kookpotten van RANKO. Die stenen kookpotten waren weliswaar aanmerkelijk duurder (140 gulden en meer), maar er was minder kans op scheuren. De binnenpot was of van verzinkt koper of van gespikkeld emaille. Die emaille binnenpotten waren goedkoper, maar je stootte er sneller een stukje af. Het opschriftboek van A. Linthorst van 1955 vermeldt: W. Dekker-Hageweg: kookpot f. 169,00. Dat was dus een stenen pot. Bij de boerderij van Dekker stond geen stenen kookhuisje. De pot stond in een houten hokje dat ze zelf het "buutnhökkie" noemden. Overigens was een houten stookhok geen uitzondering.

Ook het stookhok van de fam. Mars (26) was oorspronkelijk van hout en werd na 1950 vervangen door een stenen huisje. Het witte boerderijtje aan de Oude Dalfserweg, nu De Ruiter (20), werd in 1935 gekocht door H.J. Dekker. De kookpot stond in een klein laag houten hokje dat wel "het huisje van oom Tom" werd genoemd. Het was zo klein en laag dat je er amper rechtop in kon staan. Dekker bouwde naast de boerderij een varkensschuur en daarvoor het kookhuis met de kookpot.

Niet altijd verving men de gietijzeren kookpot als de buitenpot gebarsten was. Bij Schot-hans (14), waar het meest schilderachtige vervallen stookhokje met buitenplee van Heino staat, heeft men de gietijzeren binnenpot eenvoudigweg op twee stenen gezet zodat daar- onder een vuurtje gestookt kon worden.

""t Barts of Bartels"

Schothans - Twentseweg (14)

Kookpotten werden gestookt met "rieze" (= lange dunne takken) en naast elke boerderij stond dan ook wel een "riezemieter". Het goedkoopste was dennenrieze; die brandde snel en spetterde nogal. Men stookte ook wel "schadden" (= heideplaggen) en turf. Bij Reuvekamp (21) lag nog een voorraadjie turf op de zolder van het kookhuis.

Het kan zijn dat de kookhuisjes in Heino ten dele zijn nagebouwd naar bakhuisjes elders, maar daar valt niets van aan te tonen. Vast staat wel dat een aantal kookhuisjes duidelijk zijn neergezet als een behuizing voor de kookpot. Daarnaast werden de kookhuisjes ook wel gebruikt als zomerverblijf en sommige zijn ook wel degelijk als zodanig gebouwd. Maar ook dan was er meestal sprake van een kookpot, die stond dan in een apart gedeelte.

Het zomerverblijf

De maand mei was vroeger een keerpunt op de boerderij. De knechten en meiden werden begin mei ingehuurd voor een jaar. En rond die tijd zag je dan ook wel knechten met hun persoonlijke bezittingen in een kist langstrekken op weg naar hun nieuwe boer. Vanaf 1 mei werd het voorhuis zo min mogelijk gebruikt. De schoonmaak was achter de rug en nu zocht men elders op de boerderij een vaste plaats waar men gedurende de drukke zomertijd kon eten, zitten en soms zelfs slapen, zodat de boerin wier arbeid vaak niet gemist kon worden in de zomer, niet in huis behoefde te werken. J.H. Gallée, die in Nederland een van de grote mannen is geweest op het gebied van boerderij-onderzoek, geeft in zijn boek "Het Boerenhuis in Nederland en zijn bewoners" echter een zeer praktische reden voor het ontstaan van het zomerverblijf. In veel boerderijen bevonden de bedsteden zich dicht bij de schouw. Gallée, blz. 53: "In den winter is dit eene aangenaam verwarmde plaats, in de zomer zou het er te warm zijn om te slapen, indien de haard gestookt werd om het middageten of veevoeder te koken: daarom wordt dan het eten in de zeumerweuning gekookt, d.i. in een vertrek aan de deel, of op de deel zelf bij den voerketel of in het zomerhuis of bakhuis naast het huis". Zelfkazende boeren in het westen slapen in de zomer zelfs wel op de deel. Het is duidelijk dat de zomerverblijffunctie stimulerend gewerkt kan hebben op de bouw van kookhuisjes.

Toch is dit ook weer niet altijd het geval. Op de "Kleine Kappe", nu Katerstede-hoek Moerweg-Twentseweg (27), waar rond 1925 een kookhuisje werd gebouwd, had men een

zomerverblijf in het voorhuis. De boerderij had (en heeft) twee schoorstenen. Naast de heerd is een vertrek met een schoorsteen tegen de zijwand. Dit was het zomerverblijf. Aan de zijde van de Moerweg bouwde men een houten uitbouw (hij staat er nog steeds) die als een soort bijkeuken dienst deed. Een duidelijk voorbeeld dus dat zomerverblijf en kookhuis ook gescheiden naast elkaar kunnen bestaan. Het open vuur op de heerd hield hier stand tot 1941. Toen trouwde er een nieuwe generatie in. De kookpot verhuisde naar buiten en kwam onder een afdakje tegen de voorgevel van het kookhuis te staan en er kwam een fornuis in het kookhuis dat tevens zomerverblijf werd. In de winter verhuisde het fornuis naar de heerd.

Een niet gering aantal van de nu nog aanwezige kookhuisjes in Heino is gebouwd tussen de Eerste Wereldoorlog en de crisis. Het ging de boeren toen wat beter en wellicht heeft men daarom ook iets meer geïnvesteerd in comfort en dus een kookhuisje.

Als het de bedoeling was om het kookhuisje meer dan een bestemming te geven, dan werd dat ook zichtbaar in de bouw. Het kookhuis van Middag-Bredenhorstweg (39) werd in 1907 gelijk met de boerderij gebouwd. Het is gesplitst door een muur in een voor- en achtergedeelte. De schoorsteen stond boven deze middenmuur en was dus van beide kanten te gebruiken. De schoorsteen op het dak is, nadat men overging op gas, gesloopt. In het achtergedeelte bevond zich de kookpot. Tevens lag hier de waakhond aan de ketting. Het voorste gedeelte is nog steeds in gebruik als keuken. Een soortgelijke situatie zien we bij het kookhuis van Voortman-Dalmsholterweg (24). Dit kookhuis, wellicht het mooiste van Heino omwille van zijn rieten kap, werd indertijd bewoond door een oud familielid die in het voorste gedeelte huisde, terwijl de kookpot in het achterdeel stond. Ook hier staat de schoorsteen midden op de nok van het dak. Tegen de zijgevel van het kookhuis is een buitenplee gebouwd, het "huussie". De stenen kookpot, een MUVERO, is inmiddels naar het kippenhok verhuisd.

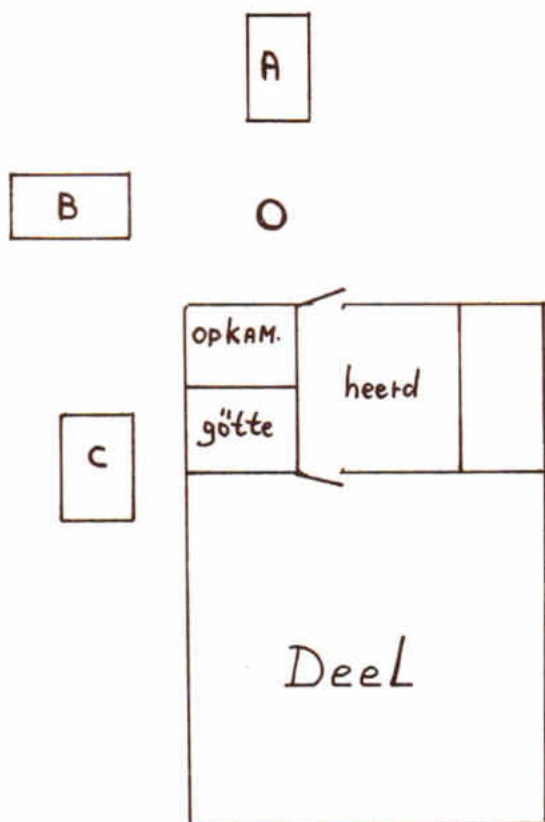
Voortman (24)

Plaats van het kookhuis

De indeling van een boerderij is vaak streek- en traditiegebonden.

De gewoonte om op deze wijze te bouwen en niet op een andere is echter gebaseerd op ondervinding. Op de plattegrond nr. 1 heeft de heerd (= woonkeuken) twee deuren: een in de voorgevel en recht daar tegenover een in de middenmuur die het voorhuis scheidt van de deel. In de "götte" (= washuis) bevindt zich de toegang tot de kelder die onder het verhoogde opkamertje ligt. In veel boerderijen is na de Tweede Wereldoorlog de götte omgebouwd tot keuken en is de heerd de mooie kamer geworden.

De put bevond zich meestal voor het huis. Het kookhuis stond dan voor het huis (A) of op de hoek (B). Zo was de put het centrale punt van waaruit het water gebracht werd naar het kookhuis, of naar de heerd, of naar de deel via de twee tegenover elkaar liggende deuren van de heerd.

Plattegrond nr. 1

Bevond de pomp of put zich niet voor maar naast de boerderij zoals bij Blankvoort-Zuthemerweg (33) of bij Van Dijk-Twentseweg (12), dan staat het kookhuis naast de boerderij (C). In het algemeen kan de plaats van het kookhuis vaak dienen als aanknopingspunt om de oude put terug te vinden.

De ligging van zeer jonge kookhuizen, Snel-Molenweg (35) en Neplenbroek-Rozendaalseweg (5), beide rond 1950-51, is niet meer bepaald door de ligging van de put. Ze liggen opzij van het huis terwille van de snelle toegankelijkheid: een korte afstand tussen kookhuis en voorhuis.

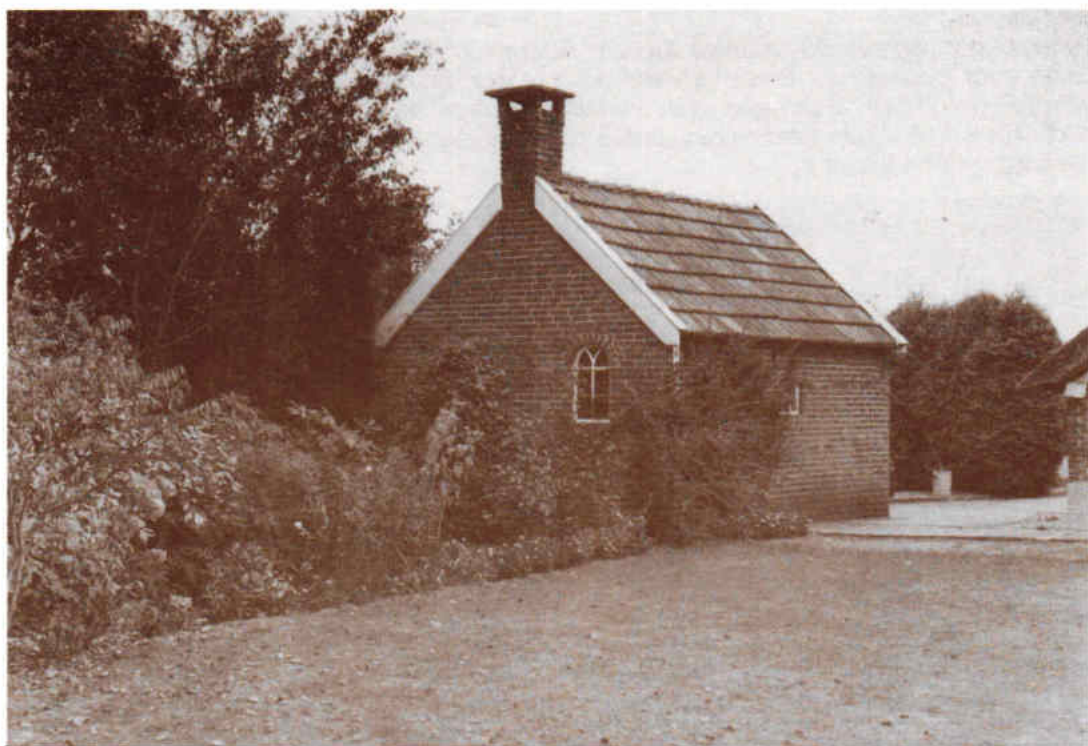
"Het Moezewinkel"

Lugtenberg - Kleinjansweg (17)

"t Booms Willem"

Hansman - Berkendijk (10)

"De Kleine Kappe"

Katerstede - Twentseweg (27)

Holsappel - Twentseweg (13)

Het gebruik

De kookpot had een drievoudige functie. Allereerst het koken van veevoer; meest aardappelen voor de varkens. De potten werden dan ook zeer nadrukkelijk aangeboden als veevoederkookpotten. Daarnaast zien we ze ook voor de was gebruikt worden. De term wasfornuis komt dan naar voren. Beide functies zien we in reclamemateriaal van ETNA tot uitdrukking komen.

Tenslotte was de kookpot ook onmisbaar voor de huisslacht. Bij het slachten van varkens had men scheerwater nodig om het dier te ontharen. Als er een koe geslacht werd, gebruikte men de kookpot om het losgesneden rundvet te smelten ("schrempn"). Het vet werd dan in Keulse potten gedaan nadat de kaantjes ("kööchies") eruit waren geschept. Het vlees werd ingezouten en van bepaalde delen en restanten werden worst en balkenbrij gemaakt; het koken daarvan gebeurde weer in de kookpot. Als er dan in de maand november geslacht was, ging men de winter tegemoet en de boer kon dan, als alles goed was verlopen, in zichzelf zeggen: "De eerpel in de koele, tōrf in de schure en het geslacht in de tonne, ik vule mie rieke". Of ie er echt beter van was geworden kon ie pas een vol jaar later beoordelen.

Ook nu nog doet de kookpot soms dienst. Eén kookpot trof ik in '85 nog brandend aan. Het was een wit emaille kookpot van het merk RANKO, model 53, indertijd gekocht bij de Heinose smid Hein van Gurp (nu Neppelenbroek Auto's en AMRO-bank). De kookpot stond bij Holterman-Twentseweg (15) en men was bezig weckpotten te steriliseren. Een gebruik van de kookpot dat nauw aansluit bij dat van de zelfkazende boeren in het westen die hun gereedschappen ook steriliseerden in de kookpot en die zij daarom het "waterfornuis" noemden.

Door het verdwijnen van het gemengde bedrijf, de snelle overgang op intensieve veeteelt en daarnaast de entree van de moderne kook- en wasapparatuur op de boerderij, heeft het kookhuis in de laatste 30 jaar zijn betekenis vrijwel geheel verloren. Daar waar nog kookhuisjes staan, doen ze dienst als tuinhuisje of schuurtje. Van de 41 die er nog zijn, zullen er naar schatting zo'n 25 à 30 blijven en het is niet uitgesloten dat er hier en daar weer eentje blijkt, omdat men vindt dat er bij een goed gerestaureerde boerderij in Salland best een kookhuisje past.

BRONNEN:

Mondelinge informatie van eigenaren van kookhuisjes.

Het boerengezin in Nederland - Dr. C.D. Saal (Assen 1958).

Het Boerenhuis in Nederland en zijn bewoners - J.H. Gallée (Utrecht 1908).

Boerderijen bekijken - SHBO (Arnhem 1958).

Geschiedenis van den Nederlandschen landbouw - Z.W. Sneller (Groningen 1943).

Tekening kookhuisje (38): Mies Hemels.

Overige tekeningen: Barbara Weller-Jenner.

Reclame-materiaal: ETNA b.v. Breda.

Tekst en foto's: Peter Weller.

"HEINO IN CRISISJAREN EN OORLOGSTIJD"

Direct na het verschijnen van het boek over Heino in de jaren 1930-1945 kwamen de reacties los, vooral van "ooggetuigen".

De belangrijkste op- en aanmerkingen en eventuele aanvullingen zullen wij steeds in ons blad vermelden.

De heer Holterman uit de Bernhardstraat, die in de oorlogsjaren bij zijn ouders aan de Zwolseweg woonde vlak naast de Gunne, stuurde ons een aantal opmerkingen.

Naar aanleiding van een passage op blz. 21 weet de heer Holterman te vertellen dat "Heinosche Boys", aanvankelijk de enige voetbalclub in Heino, op een terrein speelde op het Heinose veld.

Later waren er twee verenigingen: het R.K. Hevo dat op een terrein aan de Paalweg voetbalde op de plaats waar nu de Vloedgraven staat; en de Sporclub Heino, die het terrein bespeelde aan de Wijheseweg dat in het boek genoemd wordt.

Wat betreft de werkverschaffing genoemd op blz. 23 heeft de heer Holterman twee aanvullingen.

De mannen uit het westen van het land die in Heino en omgeving te werk werden gesteld, waren gehuisvest in barakken die op de Schaarshoek waren gebouwd. In de weekenden gingen zij naar huis.

Verder moeten we aannemen dat in 1934 de koop van twee hectare bos aan de Berken-dijk door de gemeente niet is doorgegaan.

Hoewel de gemeenteraad besloten had het terrein voor f. 1025,- te kopen, vinden we nergens vermeld dat dit besluit ook uitgevoerd is.

Tenslotte vertelde de heer Holterman nog bijzonderheden over de munitie die na de bevrijding her en der in Heino gevonden werd (zie blz. 92). Hij kwam veel in de bossen van de Gunne en de Alerdinck waar hij brandhout op stam gekocht had. Vlak na de bevrijding vond hij enige pantservuisten in het bos en onder de Gunne lagen dagenlang grote stapels scherpe granaten. Daar zijn toen ook wel ongelukken mee gebeurd, weet de heer Holterman zich te herinneren.

Van mevr. Ruitenbergh uit de v.d. Beekstraat ontvingen wij een kranteknipstel uit een Heinose krant van omstreeks november 1945, dat interessant genoeg is om in zijn geheel hier af te drukken.

H. van Bommel

Dankbrief. — Velen van onze lezers zullen zich nog herinneren, hoe juist een jaar geleden op een voormiddag in ons dorp een grote inzameling van boterhammen e. d. werd gehouden voor enkele honderden Rotterdammers. Deze werden per trein, die hier enig oponthoud had, naar Duitsland getransporteerd. In een paar uur tijds werden meer dan duizend gesmeerde en belegde boterhammen bijeengezameld, zomede koffie, appels e. d.

Dezer dagen werd door den Burgemeester een schrijven ontvangen, waarvan we de inhoud hier laten volgen. De brief was afkomstig van den heer B. Willemsen, Walchersestr. 28a Rotterdam en luidt als volgt:

Geachte bewoners van Heino! Nu het haast weer een jaar geleden is, dat wij, Rotterdammers die 10 November 1944 door de Duitsers gevorderd werden gedurende ons kort oponthoud te Heino zo'n goede en hartelijke ontvangst kregen en op brood, koffie en appels getraceerd werden, wil ik niet nalaten mijn hartelijke dank te betuigen voor die ontvangst. In mijn gedachten zie ik weer de trein aan het station Heino stoppen en van alle kanten de bewoners met kinderwagens, trekwagens, paard en wagens etc. naar het station komen, om ons van allerlei te bezorgen. Wij hadden heel weinig eten gehad en kunt U dus wel begrijpen, wat dat een vreugde voor ons was zulke lekkere boterhammen, goed belegd, te krijgen, terwijl de koffie ook

overheerlijk was. Dan nog de appels, dus kunt U wel nagaan, hoe dankbaar wij de bewoners van Heino waren. Ook tijdens het wegrijden van de trein, terwijl de vrouwen en meisjes ons toeriepen: „Houdt goede moed, houdt goede moed” kregen velen van ons het even te kwaad met zoveel medeleven. Wij wisten toen nog steeds niet waar we naar toe gingen en zeiden onder elkaar: „Jongens, als wij terugkomen, zullen wij allemaal naar Heino schrijven”. Gelukkig wisten wij toen nog niet, waar wij naar toe moesten en hoe het ons zou vergaan. Ik zelf ben als hulpje van den timmerman bij een spoorwegwerkplaats te Halberstadt terecht gekomen. Heel wat mannen en jongens zijn nooit meer terug gekomen in hun woonplaats, terwijl anderen met geknakte gezondheid terugkwamen. Door de vele emoties, bombardementen, zorgen over huis enz. enz. is bij vele van het goede voornemen, om de bewoners van Heino een briefje te schrijven, niets terecht gekomen. Ik zelf heb nu met enige bureu heel de reis nog eens in gedachten gemaakt en toen kwam vanzelf Heino weer op het appèl. Het is wel laat, maar mijn dankbaarheid tegenover U is er echter niet minder om en ik weet zeker uit naam van honderden Rotterdammers, die destijds met mij in de trein waren, te spreken. Aan Heino blijf ik steeds met dankbaarheid denken.

Uw

(get.) B. WILLEMSSEN

HEINO IN DE FRANSE TIJD (III)

Bij decreet van 18 augustus 1811 werd bepaald dat iedereen behalve een voornaam ook een vaste familienaam diende aan te nemen of, wanneer men die al gebruikte, te laten registreren. De gemeentebesturen dienden voortaan de administratie van de burgerlijke stand te voeren, zoals dat voordien door de kerken gebeurde. Deze zg. DTB (doop-, trouw-, begraaf-)registers van voor 1811, aanwezig op de Rijksarchieven in elke provinciehoofdstad, vormen een belangrijke, hoewel niet altijd volledige en nauwkeurige bron van gegevens voor hen die een familiestamboom willen opzetten.

De uitvoering van dit keizerlijk decreet verliep niet vlot; ook in Salland blijken de maires zich niet volijverig op deze naamsaanneming te hebben gestort. De Onder-Prefect van het Arrondissement Deventer schreef op 2 maart 1812 dan ook, o.m. aan de Heinoise maire Anthony Klomp, een brief die er niet om loog! Hier volgen enkele passages:

"Overwegende dat verscheiden der Heeren Maires met het aanneemen der familie naamen nog gene aanvang gemaakt hebben welke onverschoonlijke nalatigheid en de gevolgen van dien hij aan de verantwoordelijkheid van die Maires overlaat, Besluit:

1. De Heeren Maires zullen uiterlijk voor den 8 dezer de Registers der door de Inwoonders hunner Gemeente aangenoomen Famille naamen zonder eenig verwijl aan de Onder Prefekt inzenden zullende het verzuim hiervan de Maires in de Grootste onaangenaamheden brengen.
2. De Heeren Maires welke hunne registers van de familie naamen nog niet mogten hebben opgemaakt zullen degeene welke in de verpligting zijn die aanteneemen aan hunne huizen doen aanzeggen binnen 24 uren zig voor hun te susteren en dezelve daaraan niet obediërenden doen ophalen door zoodanige personen als zij zullen oordelen daartoe te moeten employeeren".

Toen ging ook de maire Klomp ijlings aan de slag! Op de 5e, 6e en 7e maart ontving hij bij zich in totaal 33 personen, van wier verklaringen afschriften in het archief van onze gemeente zijn bewaard gebleven. Ze zijn uiteraard in het Frans gesteld.

Een daarvan nemen we hier in zijn geheel over:

Handwritten document (likely a declaration or report) in French, dated 1812, signed by the Mayor of Heino (Maire de Heino) and the Mayor of Salland (Maire de Salland). The text is written in cursive and includes the following details:

13. par devant nous Maire de la Commune de Heino
 (L'ancien Maire de Salland, Département des Bouches de
 l'Escaut) J'est présenté Fournier de la
 d'Heino lequel a déclaré qu'il a adopté le nom
 de Dekkers pour son nom de famille et qu'il a
 pour prénom celui de Fournier qu'il a trois fils
 et deux filles (Savoir) Gerret van age de trois
 ans, Hendrick van age de deux ans et un an
 Gerret van age de vingt et un ans, Fournier
 van age de dix-huit ans, et Berend van age de trois ans
 Le Fournier Maire de Heino
 Le Maire de Salland
 Anthony Klomp

"Par devant nous Maire de la Commune de Heino Canton Raalte, Departement des Bouches de l'Issel s'est présenté TEUNIES domicilié à Heino, lequel a déclaré qu'il adopte le nom de DIKKENS pour nom de famille et qu'il a conservé pour prénom celui de Teunies, qu'il a trois fils et deux filles (savoir) GERRIT JAN agé de trente trois ans, HENDRIEKA agé de trente et un ans, GERRIT HARM agé de vingt et un ans, FENNEGIEN agé de dis huit ans, et BEREND agé de seize ans.

*le Sixième Mars Mille huit Cent douze
le Maire susdit, A. Klomp Jr."*

Zoals u ziet werden ook de namen en leeftijden der kinderen vermeld.
Van deze verklaringen volgt hier een overzicht:

Naam van de declarant:	De familienaam die hij aannam:	Naam van de declarant:	De familienaam die hij aannam:
1 Herman Kortstee	Kortstee	18 Antoni	Eylart
2 Jannes Eisink	Eisink	19 Hendrik	Vloedgraven
3 Hendrik Jan Bosch	Bosch	20 Jannes	Drulmer
4 Wilhelmus Luttenberg	Luttenberg	21 Teunies	Nijenhuis
5 Arend Klumper	Averhein	22 Teunies	Breenbroek
6 Willem van der Kolk	van der Kolk	23 Teunies	Dikkens
7 Hermannes van Dam	van Dam	24 Hendrikus Gerritszn	Kievysbosch
8 Jannus Broekhuis	Broekhuis	25 Derk Willems	Riekels
9 Willem Blankvoort	Blankvoort	26 Hendrik Rutgers	Veldhuis
10 Jan van der Vegte	van der Vegte	27 Willem	Bartelink
11 Hermannes Overkamp	Overkamp	28 Hendrik Josens	Klein Herenbrink
12 Zwier Vloedgraven	Vloedgraven	29 Zwier Josens	Klein Herenbrink
13 Derk Bruinenberg	Bruinenberg	30 Hendrik Teunies	Roseboom
14 Jan Willem Jonink	Jolink	31 Jan Gerrits	Ganzekuile
15 Harm	Spijkerhuis	32 Joannes Berens	Heetkamp
16 Gerrit	Loman	33 Roelof Hendriks	Vogelzang
17 Hendrik	Thijs		

Enkele opmerkingen bij deze lijst:

- * de nummers 1 - 13 stelden de achternaam die ze reeds gebruikten nu officieel vast, met uitzondering van nummer 5;
- * nummer 14 bracht een kleine wijziging aan;
- * de nummers 15 - 23 en 27 vermeldten alleen hun voornaam; en
- * de overige waren patronimicums, d.w.z. de voornaam van hun vader was ter verduidelijking toegevoegd.

Er waren ook later nog steeds mensen die geen, maar vooral ook geen vaste geslachtsnaam droegen. Zij maakten dikwijls gebruik van bijnamen, die nogal eens wisselden, bv. tengevolge van een verhuizing. We kunnen ons voorstellen, dat Jan, die in zijn Drentse geboortedorp Jan Scheper heette, in zijn nieuwe woonplaats, waar hij geen schaapherder was, al spoedig de naam Jan van Emmen kreeg, dit ter onderscheiding van anderen met dezelfde voornaam.

In 1825 kwam er voor deze mensen nog een laatste kans, hun werd bij Koninklijk Besluit (ons land was inmiddels een vrije natie onder koning Willem I) bevolen een vaste familienaam te kiezen.

Ook van deze uiteraard in het Nederlands gestelde verklaringen volgt hier een overzicht. De nummers 34 en 35 zijn van 1821, de overige van 1826, met als meest opvallende nr. 39:

Naam van de declarant:	De familienaam die hij aannam:
34 Joannes Arnoldus	Kuiper
35 Wolter Lamberts	Ruiterkamp
36 Jan Assies Wyten	Wyten
37 Hendrik Hendriks	Van Munster
38 Jan Hansman	Hansman
39 Jan Slendebroek	Kampjes
40 Jacob Mannes	Vrielink
41 Gerrit Harbrink	Harbrink

Henk van der Veen sr.

BRON: archief gemeente Heino

GEDICHT VAN EEN DER DEELNEMERS AAN ONZE CURSUS DIALEKT

HEINO

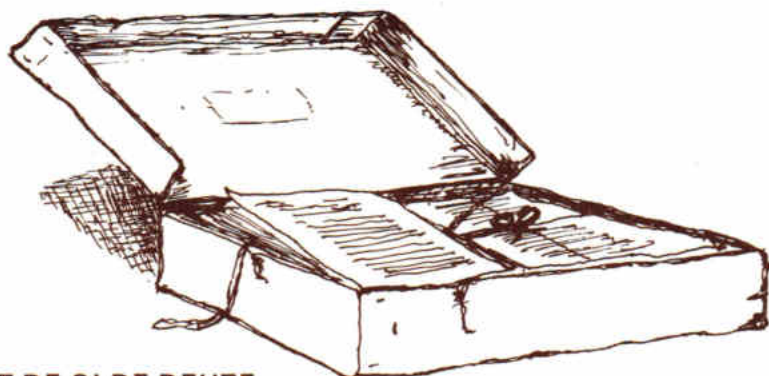
*Wie wont noe hier in Heino
al twintig jaor tevrèen
en wult noe wie op lèèftied bint
ok nàrgens aans meer wèen.*

*Wie lèèft hier grääg nog lange
zo vredig en zo schier
en vindt onder de zonne nooit
'n better stèe as hier.*

*Wie bint nog aorig verig
en vuult ok butenshuus
bie mèensen van dit òolde dörp
òons toeverdan wel thuus.*

*Zó thuus, det ik mangs denke:
wat hebbe wie toch verzuumd
as Heinoërs, det pättie luu
òons aait nog 'import' nuumt?*

F.L. Tromp

UUT DE OLDE DEUZE

TOEN DE VLAMINCKHORSTWEG NOG BOUWHUUSSTEEG WAS

De Bouwhuusstege was vrogger een zaandweg en as 't völle erèngd had, was der gien deurkomm an. Een heleboel mèensn namm de zundagse schoenn onder 'n ärm as ze nao de kärke gungn en achter café Boerhof op 'n Sikkenbrink trökkn ze die dan an um toch net-ties veur 'n dag te komm. De weg wöddn trouwens al aorig gauw verhärd met puin en daoröver een laoge teer, mär de näme ver-aandern niet en dä'w an 'n "stege" woonn, dät vunne wie niet zo fijn. Toen wie jong wäärn en òòns adres op mossn geevn, zèèn wie altied: Lemelerveldseweg A 181. Daor kloppn niks van; 't huusnum-mer wel, mär de näme ha'w zelf uutedach. Het verkeer nao Lemeler-veld kwaamp toen ollemaole bie òòns langs, de Marktstraote was der nog niet.

Mär 't was der wel mooi woonn en wat ha'w toch de ruimte um te spöln. As het 's aovends lange lich was dee'w met de hele buurte vestöppertie en mangs waa'w an 't hoepeln of knikkern. Ik denke in ien keer, dät er toen haoste nog niet evoetbald wöddn.

Teengöver òòns stund de boerderieje van Hofhuus en daor ko'j oe ok bes vermääkn. As de bärg aorig löög begun te wöddn, ko'j der altied zo mäkkelijk inkomm en mooi över 't heui nao beneden gliern. Gräads Hofhuus was daor niet zo bliej met, want 't was wel 'n troep. Hee greep dan ok umwiel de härke um de boel weer gläd te krieng... Vlak bie was 't Bouwhuusbos, daor was altied wat te belèem. Veuran was 'n vievertie en op dät vievertie hebt verscheiden wichter uut de

buurte schäätsnloopm eleerd, die van Hofhuus, de Blanke, Antonissen, Nieboer en wie natuurlijk ok. Wie namm dan van huus een stoel met en daor krabbeln wie hen!

As 't veurjaor wöddn, was 't rondum dät vievertie wit van de bosanemoonn. Wie hebt ze jaorn niet meer ezien, mär noe bint ze der weer. Een èèndtie vërder bie de waterleiding ko'j fluitiesholt vindn en ons pa was dan mangs een hele zundagmärng druk um fluities te määkn veur de hele buurte. Een päär wekkn läter zag ie de meidoorns, de krentebossn en de wilde seringn in volle bluui. Ok as wichter ko'j daor van genieth; um nooit te vergettn.

Met ärmenvol bloemm kwame wie in huus en um pinksterbloemm te plukkn gunge wie nao de Dolder, 't laand van Gait Oortwien (noe de iesbäne).

Bie de zommerdag ko'j altied mooi deur de waterleiding loopm: die stund dan dreuge. An weerskaanten ha'j hoge walln met holtopslag en in ònze dreumwereld wäärn dät onderäardse gangn, die bie 't kasteel heurdn, dät wie bouwdn van takkn en plaggn.

't Bouwhuusbos wöddn toen goed onderhòoldn. Der wäärn mooie slingerpäädn, die in de härfs vol blad laag en waor ie dan zo fijn deur hen konn baggern.

As wie van òns huus op Heino an gungn, dan woonn an 't èènde van de weg smid Berkhof en a'j dan rechtsof gungn kwam ie in de Baakenbeltstege, ok 'n zaandweg. Naos Berkhof had Polstra zien gruuntetuun. Op 'n keer zaang wie daor van die mooie oranje dinge hangn. 't Wäärn gien appels, mär wat 't wel wäärn, dät wusse wie ok niet. Wie dachn, zie staot in 'n gruuntetuun, dus zòlt ze wel niet giftig wèen. In tweedonker binne wie der toen es hen egaon en hebt er een päär of eplukt. Wie beetn der in, mär zie smääkn nãrgens nao en zie leek op 't oge zo mooi. Dät was ònze eerste kennismäking met tomaatn...

Een èèndtie vërder rechts stund de bärg van Blom. Daor za'k mär niks òver vertelln, want half Heino, dät wil zengn de jongeluu, kenn ollemaole de bärg van Blom... Nee, um daor vërder op in te gaon is niet zo belangriek, teminsn a'j met heemkunde bezig bint...

Dit wäärn zo mär een päär herinneringn an ònze buurte.

M. Wolfkamp

Vlaminckhorstweg 25, tel. 1539.

(red.) Naast de werkgroep "dialect" herbergt onze Vereniging voor Heemkunde nog vele andere werkgroepen. Wellicht zou de werkgroep "genealogie" 'n vervolg op "de bärg van Blom" kunnen schrijven.

WIE IS WIE?

De dame op deze foto moet Dina Zielman of Zieleman heten. Verder weten we niets van haar, dus er zijn heel wat vragen: Klopt die naam? Waar woont/woonde ze? Wanneer is deze foto gemaakt? Waar en ter gelegenheid waarvan? Droeg ze deze dracht alleen omdat ze op de foto kwam? Kortom, wie helpt ons uit de droom? Meld het ons, wanneer u ook maar iets van haar weet.

Henk Kevelam, tel. 2282

WIE WAS WIE?

Op de foto van de Nationale Reserve, die we in ons vorig nummer plaatsten, kwam nauwelijks enige reactie. We zijn er dan ook nog niet achter, wie er precies op staan en komen er in ons volgend nummer op terug.

WIE WOONDE WAAR?

(red) Wegens gebrek aan plaatsruimte moet onze rubriek 'Wie woonde waar?' deze keer helaas komen te vervallen.

VAN DE BESTUURSTAFEL

* Wat een enorme verrassing.

Niets vermoedend gingen twee bestuursleden op maandagmiddag 27 januari naar de feestelijke bijeenkomst ter ere van de heropening van de Coöperatieve Rabobank "Heino" B.A.

Toen bleek, dat zij de vertegenwoordigers waren van de enige vereniging, die was uitgenodigd, wekte dit geen enkele argwaan omdat zij dat in verband brachten met het verschijnen van het boek en de film.

Groot was hun verbazing, dat de heropening bestond uit een aan hen aangeboden oorkonde, die voorgelezen moest worden en waarbij een cheque hoorde ter waarde van f. 2500,00 (zie blz. 23).

Qorkonde

Het Bestuur van de Coöperatieve Rabobank "Heino" B.A., gevestigd te Heino in vergadering bijeen d.d. 20 januari 1986 heeft, ter gelegenheid van de officiële heropening van de bank op maandag 27 januari 1986, gemeend een bepaalde instelling of vereniging ter algemene nutte iets te willen aanbieden.

Na intensief onderzoek en overweging is de keuze gevallen op de Vereniging voor heemkunde "Omheining" om hiervoor in aanmerking te doen komen, inhoudende een cheque ter waarde van f. 2.500,00 zegge vijftwintig honderd gulden. Het Bestuur vertrouwt er op dat hiermede daadwerkelijk het waardevolle werk van "Omheining" wordt onderstreept en hoopt dat deze aanzet de bevolking van Heino nog meer zal animeren, hoe de plaats Heino, of de allereerste plaatsaanduiding "ter Heyne", in het verleden gestalte heeft gegeven aan de eigen stijl en cultuur. De Coöperatieve Rabobank "Heino" B.A. wenst u hierbij alle succes.

Heino, 27 januari 1986

Aangeboden door
Mw. M.H. Stavorus

Directeur
H.J. Zweverink

Voorzitter
A. Hofmeijer

Secretaris
H. Overkempe

Zoals in de oorkonde staat vermeld, heeft het bestuur van de Rabobank een bepaalde instelling of vereniging ten algemenen nutte iets aan willen bieden, waarbij zij er op vertrouwt, "dat hiermede daadwerkelijk het waardevolle werk van "Omheining" wordt onderstreept en hoopt dat deze aanzet de bevolking van Heino nog meer zal animeren, hoe de plaats Heino, of de allereerste plaatsaanduiding "ter Heyne", in het verleden gestalte heeft gegeven aan de eigen stijl en cultuur. Zij wenst daarbij "Omheining" alle succes".

Bestuur en directie, heel hartelijk dank!

- * Op 25 maart a.s. bestaat de vereniging vijf jaar.
In verband daarmee heeft het bestuur besloten de algemene ledenvergadering op die datum te houden.
Na het huishoudelijke gedeelte zal een feestelijk tintje aan de avond gegeven worden door de Sallandse Folklore groep "Strunk" uit Raalte. De uitnodiging voor deze vergadering treft U als bijlage bij "Omheining" aan.
- * De documentatiefilm "Toen en Thans", die op 21 januari aan de leden getoond werd, trok zeer veel bezoekers. In zaal "Marktzicht" waren ruim 300 personen aanwezig. Inmiddels is deze film ook op video opgenomen.
- * In het kader van het 750-jarig bestaan van Heino heeft het bestuur het plan opgevat na te gaan wie er een echte Heinoër is. Degenen, die menen hiervoor in aanmerking te komen, moeten aan de volgende eisen voldoen:
Zij of hij moet in Heino geboren zijn, evenals zo mogelijk haar/zijn ouders en grootouders van zowel moeder- als vaderszijde.
De huidige gemeentegrenzen van Heino worden aangehouden.
Een aanmeldingsformulier is inmiddels in de Heino Koerier geplaatst.
Tevens zullen er een cassetteband, een kwartet en een verjaardagkalender uitkomen in verband met het 750-jarig bestaan.
De werkgroep folklore heeft al heel wat patronen en adviezen verstrekt aan diegenen, die zich in 1986 willen kleden in de vrouwen-, mannen- of kinderdracht uit begin 1900.
- * Op tweede paasdag, 31 maart a.s., houden we weer onze paaswandeling. Deze keer wordt er gewandeld in Laag-Zuthem en omgeving.
Voor nadere informatie zie de bijgevoegde uitnodiging.
De dauwtrapfietstochten op Hemelvaartsdag zijn ook al weer klaar, evenals de bakhuisjestocht en de Twentsewegtocht per fiets.
De laatste twee tochten worden gehouden in het kader van het 750-jarig bestaan van Heino.
- * De werkgroep "Boerderij- en Veldnamen" zoekt nog enkele mensen; in eerste instantie voor het catalogiseren van de reeds verzamelde veldnamen. Wie hier interesse en tijd voor heeft, kan zich aanmelden bij de heer Grootenhuis, telefoon 1661.
- * Schenkingen.
Van de heer Duteweerd ontving de vereniging allerlei foto's en documentatiemateriaal inzake de mandenmakerij.
Van de heer Meindersma enkele boekjes voor de bibliotheek.
Van mevrouw Smit-Overmars een valies.
Van de heer Kamphof een kantoorkalender 1986.
Van de heer Van Dort een oud lepeltje en suikerschep.
Van mevrouw Ekkelenkamp enkele afschriften van koopakten.
Van de familie Levelink een bloemlezing in de Overijssels-Gelderse volkstaal.
Voor al deze schenkingen weer onze hartelijke dank.

Omheining

Contactblad van de Vereniging voor Heemkunde "Omheining" te Heino

"OMHEINING"

Met deze naam tracht de Vereniging voor Heemkunde tot uitdrukking te brengen een vereniging te zijn, die Heino in al zijn facetten "omheint".

Volgens sommigen is de naam afgeleid van dit begrip, symboliserend een heg of haag, die een bepaald terrein "omheint", in ons geval van de Strenkhaar tot de Aalvanger en van de Dollenhoek tot de Ganzepan.

Vereniging voor Heemkunde "Omheining" te Heino

Secretariaat: Davenschot 1, 8141 BB Heino
Tel. 05729-1986

Postrekeningnr.: 2517412
Rabobank Heino: rek.nr. 3271.12.271
Gironummer van de bank: 800093

Amrobank Heino: rek.nr. 4192.74.006
Gironummer van de bank: 953047

Kontributies:

Leden f. 25.00 per jaar (elk volgend gezins-
lid f. 12.50 per jaar)
Donateurs f. 20.00 per jaar
Abonnees in Heino f. 15.00 per jaar
Abonnees buiten Heino f. 20.00 per jaar
Losse nummers f. 5.00

Algemeen informatie-adres:

G.W. Grootenhuis, Kruzebrink 36,
8141 WD Heino, tel. 05729-1661

Bestuur:

H. van der Veen,
Schoolstraat 10, 8141 EN Heino - voorzitter

J.K. Pruim-Reinders,
Davenschot 1, 8141 BB Heino - secretaresse

G.A.M. Diepman,
van Hille Gaerthestraat 28, 8023 CB Zwolle
- penningmeesteresse

G.W. Grootenhuis,
Kruzebrink 36, 8141 WD Heino - algemeen
adjunct

G.H. Elshof,
Kolkweg 9, 8055 PS Laag-Zuthem

R. Meindersma,
Linde 15, 8141 ST Heino

T.M. Valkenaars-Tolenaar,
Veldhoekerweg 3, 8141 PH Heino

Werkgroepen:

1. Archeologie

Contactpersoon: R. Meindersma,
Linde 15, 8141 ST Heino

2. Boerderij- en Veldnamen

Contactpersoon: G.W. Grootenhuis,
Kruzebrink 36, 8141 WD Heino

3. Dialekt

Contactpersoon: H. van der Veen,
Schoolstraat 10, 8141 EN Heino

4. Folklore

Contactpersoon: A. Kiers,
Kastanje 6, 8141 TA Heino

5. Foto-, film-, video- en geluids- dokumentatie

Contactpersoon: (wnd.)
J.A.G. Kappert,
Davenschot 30, 8141 BD Heino

6. Genealogie

Contactpersoon: J.K. Pruim-Reinders,
Davenschot 1, 8141 BB Heino

7. Geschiedenis

Contactpersoon: R. Meindersma,
Linde 15, 8141 ST Heino

8. Natuur en Milieu

Contactpersoon: T.M. Valkenaars-
Tolenaar,
Veldhoekerweg 3, 8141 PH Heino

Tijdschrift "Omheining"

Redactie-adres: Grote Beukelaer 17,
8141 BM Heino, tel. 05729-2208

Redactie:

H.A.M. van Eijk-Hof, Grote Beukelaer 17,
8141 BM Heino

M.H. Stavorinus, Kon. Julianastraat 17,
8141 ET Heino

H. van der Veen, Schoolstraat 10,
8141 EN Heino

B. Kruger, Disselhof 5,
8141 WZ Heino (typiste)

H.J.J. Hoppen, Marktstraat 14,
8141 GC Heino (vormgeving)

Druk: Sono Heino

Vereniging voor Heemkunde "OMHEINING" te Heino
6e jaargang - nummer 2 - juni 1986

INHOUDSOPGAVE

- blz. 26 Heino, een gepland Kerkdorp? - drs. Jochem Kroes
Een historisch-geografische beschouwing
- blz. 33 Uut de olde deuze
Biggenkopers - Henk Kevelam
- blz. 36 Heino in de Franse tijd (slot) - Henk van der Veen sr.
Een suikerbietenverhaal
- blz. 38 Antwoord aan Tromp - mevr. Wonnink-Rodenburg
Gedicht van een cursiste
- blz. 39 Wie is wie? - Henk Kevelam
Reakties gevraagd
- blz. 40 Heino in crisisjaren en oorlogstijd - H. van Bommel
Binnengekomen reakties
- blz. 42 Aankondiging themanummer september 1986
- blz. 43 Van de bestuurstafel

(red.) Wij prijzen ons gelukkig het hiervolgende artikel in ons blad te kunnen opnemen. Het is van de hand van de heer J. Kroes, historisch-geograaf, met wie de IJsselakademie te Kampen ons in kontakt bracht.

HEINO, EEN GEPLAND KERKDORP?

door Jochem Kroes

Inleiding

Als je de oudst bekende dorpsplattegrond van Heino uit 1818 bekijkt, dan zijn de kerk, de twee brinken (Kerkbrink en Sikkenbrink) en de verbindingsweg daartussen de meest opvallende structurelementen (zie figuur 1 en 2). Men kan zich afvragen welke van deze elementen het meest bepalend zijn geweest voor een historisch-geografische typering van dit dorp: de kerk of de brinken?

Kerkdorpen worden gekenmerkt door de geringe aanwezigheid van boerderijen. Vooral ambachtslieden en landarbeiders kan men in dergelijke nederzettingen aantreffen. Bovendien hebben deze dorpen een regionaal-verzorgende functie, die behalve in religieus ook in sociaal-economisch en cultureel opzicht van belang was.

Brinkdorpen daarentegen zijn een typisch agrarisch nederzettingsverschijnsel dat vooral op de zandgronden is te vinden. In beginsel waren brinken "groene" en openbare ruimten tussen de boerderijen, waar b.v. het vee werd geweid. Vaak hadden deze brinken ook andere niet-agrarische functies, b.v. als ontmoetingsruimte.

In dit artikel wordt nagegaan aan welke typering Heino het meeste voldoet en in hoeverre de dorpsplattegrond kenmerken van spontane groei of planmatige aanleg vertoont. Bovendien zal worden gekeken of en onder welke omstandigheden er overeenkomstige nederzettingstypen op de Oost- en Zuidnederlandse zandgronden zijn te vinden.

Het ontstaan van Heino

Het gebied rond Heino, behorend tot de regio Midden-Salland, bestaat uit een licht-glooiend landschap met langgerekte zandruggen, waartussen lagere, oorspronkelijk moerassige zandvlakten liggen.

Op de zandruggen ontstonden de eerste boerderijen. De cultuurgronden hierbij werden op een vrij grootschalige wijze blokvormig verkaveld. Deze kavels werden veelal omheind met houtwallen. Deze ontginningsvorm wordt wel kampontginning genoemd. Vaak kregen deze ontginningen namen die waren samengesteld met -laar, -voort en -horst. Voorbeelden zijn de erven Beukelaer, Blankenfoort en Schiphorst. Het nederzettingspatroon vertoonde over het algemeen een nogal verspreid en onregelmatig karakter.

Waarschijnlijk zijn deze ontginningen in de hoge middeleeuwen, van de 11e tot en met de 13e eeuw ontstaan, waarbij de rivierdalen langs de IJssel en de Vecht, die al in de Karolingische tijd werden bewoond, als uitstralings-

0 500 m

SCHAAL: 1:10.000

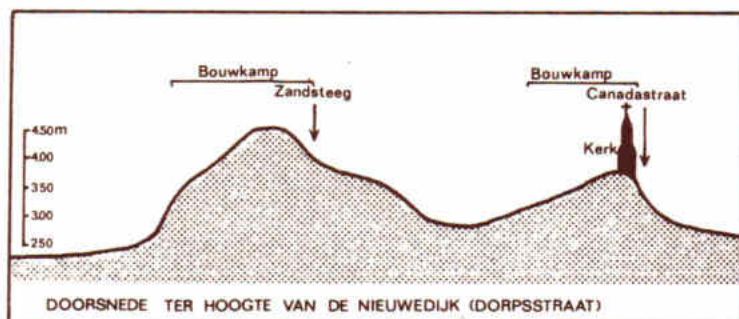
Laag gelegen, nat moerassig gebied; later veelal tot grasland ontgonnen.

Oudste wegen en paden.

Jongere 'dijk'-wegen.

Het ontstaan van de Dorpsstraat - Een schets van de situatie zoals die rond het begin van de dertiende eeuw moet zijn geweest.

fig. 1

centra kunnen hebben gefungeerd.

Een vergelijkbare situatie bestond op de Veluwe en de Gelderse Vallei, waar in de 11e en de 12e eeuw een verplaatsingsbeweging van woonlocaties van de hogere randzones van het Veluwse stuwwallengebied naar de lager gelegen streken van de Gelderse Vallei is geconstateerd.

Het geestelijke en het wereldlijke overheidsgezag berustte in Salland - in ieder geval vanaf de 11e eeuw - bij de bisschop van Utrecht. Hij was er de initiatiefnemer van verschillende kerkstichtingen.

De oudste kerken in Salland ontstonden in de rivierdalen van de IJssel en de Vecht. In het later ontgonnen Midden-Salland vindt men dan ook jongere kerken. Eén der oudste is die van Raalte (1123), van waaruit omstreeks 1200 een kerk midden in het kamponginningengebied van Heino werd gesticht. Vermoedelijk werd de kerk bij één van de verspreid gelegen boerderijen, Ter Heyne genaamd, gebouwd. Opmerkelijk is dat de bisschop recht had op een tiende deel van de oogst van verschillende erven in Heino, zoals Ter Hunne (Ter Heyne?) en Overheyne. Hieruit blijkt wel dat hij naast geestelijke ook wereldlijke invloed in dit gebied bezat.

Heino in 1818: lokatie, plattegrond en typering

Bij het zoeken van een geschikte lokatie voor een kerk in het gebied tussen Raalte en Dalfsen werd gekeken naar een centrale ligging temidden van de verspreid gelegen boerderijen. Eén van de boerderijen, vermoedelijk Ter Heyne, had blijkbaar de meest gunstige ligging op één van de zandruggen. Bovendien liep aan de zuidzijde van deze zandrug een beekje, de Vloedgrave, waarlangs de pastorie met het bijbehorende pastorieland werd gesitueerd. Wat de dorpsplattegrond betreft, de kerk werd langs een pad dat over de zandrug liep gebouwd. Bij de kerk ontstond een open ruimte, de Kerkbrink. Omstreeks 150 meter ten oosten hiervan kwam een tweede brink langs dit pad tot stand, de Sikkenbrink.

De eerste niet-agrarische woningen werden waarschijnlijk langs deze weg tussen de twee brinken gebouwd. Aan de zuidzijde ervan gebeurde dit op vrij planmatige wijze: hier werden zeven vrij regelmatige, strookvormige huis-kavels uitgezet, die 25-50 meter breed en 100-130 meter lang waren. Aan de noordzijde ervan was de verkaveling veel onregelmatiger. Hetzelfde was het geval bij de Sikkenbrink en aan de westzijde van de Kerkbrink. Vooral de bewoning op de Sikkenbrink lijkt op spontane wijze te zijn ontstaan door vestiging van kleine ambachtslieden en dagloners. Elders werden de bewoners van kleine panden op de brinken brinkzitters genoemd. Opvallend is nog de kaarsrechte Nieuwendijk, die van de kerk in noordelijke richting loopt. De aanleg hiervan is duidelijk het gevolg van een planmatige aktie. Overigens heeft deze weg in zeer geringe mate bewoning aangetrokken.

In totaal stonden in het dorp Heino in 1818 24 gebouwen. Behalve in de openbare panden, zoals de kerk en de school, woonden er voornamelijk ambachtslieden, landarbeiders en mensen met dienstverlenende beroepen. Van de 23 huishoudingen leefden er slechts vijf van de landbouw. Het is duidelijk dat Heino een niet-agrarische nederzetting was, zodat de typering kerkdorp veel meer op zijn plaats lijkt dan die van brinkdorp. De kerk vormde het primaire nederzettingselement, waar later een nederzetting tot stand kwam, die vooral bewoond werd door mensen die afhankelijk waren van ambacht en dienstverlening.

Wat het geplande karakter van de dorpsplattegrond betreft, slechts een gedeelte - de zuidzijde van de weg tussen Kerk- en Sikkenbrink - heeft een regelmatige verkaveling. Hier kan dus van planning sprake zijn geweest. Ook de Nieuwendijk, die op de kerktoren is geraaid, is het gevolg van een planmatige aktie.

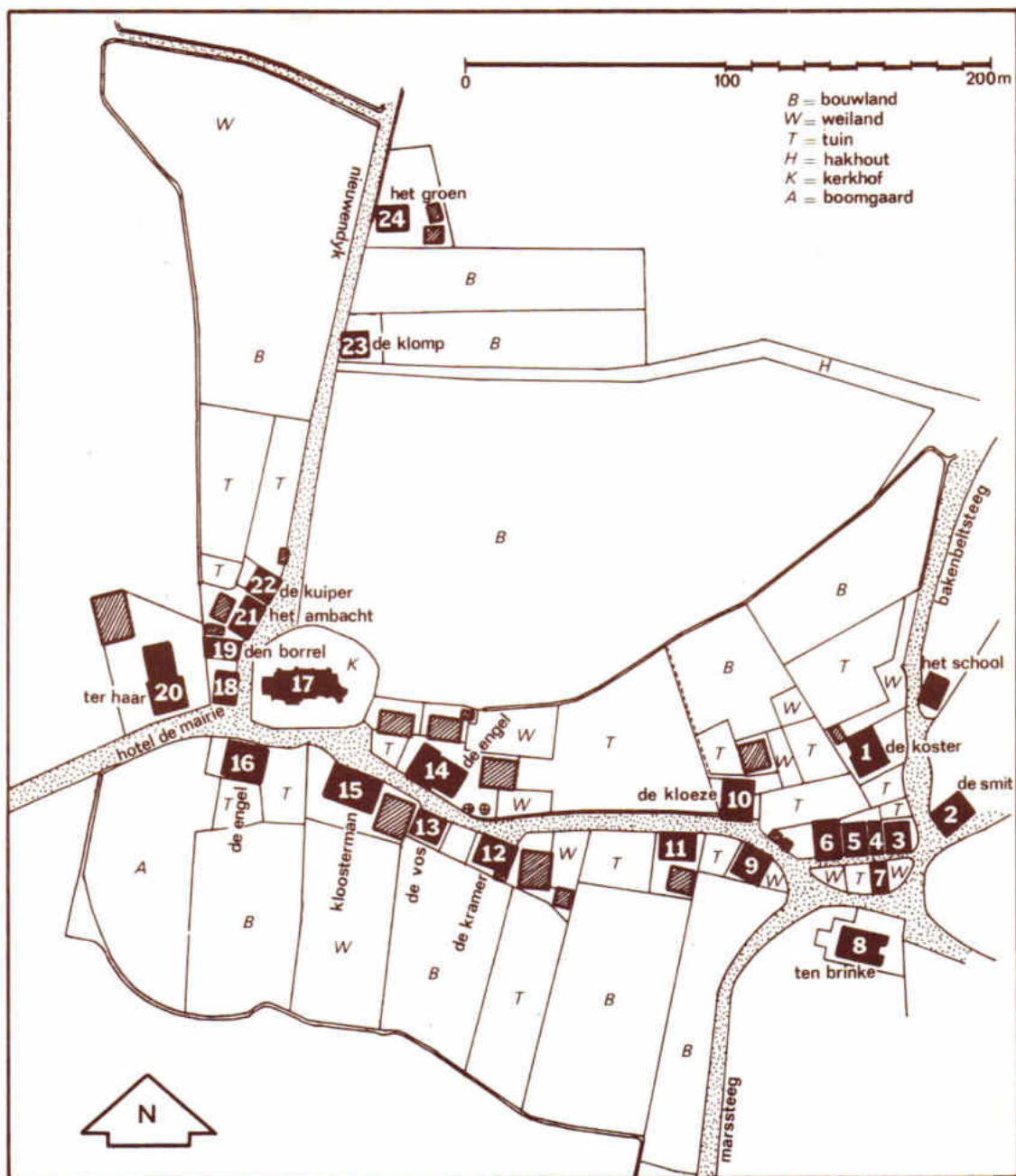

fig. 2

Elders, met name bij de brinken vertoont de occupatie een veel spontaner karakter. Vermoedelijk is de ontwikkeling hier veel meer geleidelijk geweest. Het kerkdorp Heino vertoont dus gedeeltelijk planmatige kenmerken, maar ook kenmerken van spontane ontwikkeling. In de volgende paragraaf wordt Heino vergeleken met kerkdorpen in naburige en verder gelegen regio's.

Het kerkdorp Heino in vergelijking met kerkdorpen elders op de Nederlandse zandgronden

In de buurt van Heino zijn verschillende voorbeelden van primaire kerkdorpen te vinden, waar de kerk aanleiding vormde tot het ontstaan van een nederzetting.

In Dalfsen werd de kerk vlakbij de Vecht gebouwd, buiten of perifeer aan één van de bestaande oude buurschappen. Deze kerk deed dienst voor een groot gebied met 9 buurschappen, het kerspel Dalfsen. De oorsprong van deze nederzetting was dus niet-agrarisch. Rond het kerkgebouw kwam min of meer geconcentreerd een dorp tot stand. De ontwikkeling ervan lijkt weinig planmatig te zijn verlopen. Dalfsen kan tot de primaire kerknederzettingen worden gerekend.

In Raalte werd eveneens temidden van een groot aantal kleine buurschappen een kerk gesticht. Of dit in een reeds bestaande buurschap gebeurde is niet geheel duidelijk. Wel is het opvallend dat er bij Raalte een es of enk lag. Deze situatie kan er op wijzen dat Raalte van oorsprong een agrarische nederzetting was. In dat geval zou het kerkdorp dus secundair zijn.

In Drenthe bestonden veel esdorpen reeds toen de kerken werden gesticht. In veel gevallen vindt men daar de kerkplaats aan de rand van de nederzetting. Bovendien werden ze vaak buiten de in cultuur gebrachte landerijen op heidegrond gebouwd. De kerken waren dan secundaire toevoegingen in de dorpen.

Er zijn enkele uitzonderingen, waar de kerk wel centraal in het dorp kwam te staan, zoals in Ruinen, Diever en Dwingeloo. In die gevallen waren de dorpsplattegronden ook regelmatig. Deze dorpen kan men tot de primaire kerknederzettingen rekenen.

In de Graafschap kwam het wel voor dat vlakbij een bestaande, onregelmatig gevormde en agrarische brinknederzetting een planmatig kerkdorp tot stand kwam. In Geesteren was dit het geval. Binnen het nederzettingsgebied in ruimere zin kan men het kerkdorp dan moeilijk primair noemen. In engere zin gezien echter wel en dan vormde de kerk de aanleiding tot het ontstaan van een nederzetting.

De situatie in Heino is goed vergelijkbaar met die in de Gelderse Vallei en in sommige opzichten met die op de Brabantse zandgronden.

In de Gelderse Vallei vormden evenals in Heino kamptontginningen de primaire nederzettingselementen, die vanuit de hoger gelegen dorpen op of langs de randen van de stuwwallen werden aangelegd.

Een voorbeeld is het voormalige kerspel Garderen. Dit strekte zich oorspronkelijk uit over een groot gebied van de stuwwal tot diep in de Gelderse Vallei, westelijk van Barneveld. Het kerkdorp Garderen lag op de stuwwal en hier werd de oude kerk gebouwd. Toen in de 12e en 13e eeuw de Gelderse Vallei werd geoccupeerd, ontstond er in dit gebied behoefte aan een kerkelijk centrum dat dicht bij de nieuwe ontginningen was gelegen. In de buurt van het erf Barneveld (nu: Oud-Barneveld) en op een gunstig punt waar verschillende wegen elkaar kruisten, werd een kerk gesticht. Het

omringende gebied werd afgescheiden van Garderen en sinds de late middeleeuwen behoorde dit tot het kerspel Barneveld.

Bij de kerk en langs de wegen ontwikkelde zich een nieuwe nederzetting, die allengs steeds meer het karakter van een marktnederzetting kreeg. Desondanks moet de kerk als het primaire nederzettingselement worden beschouwd. Opmerkelijk verschil met Heino was de veel grotere regionale marktfunctie van Barneveld, zodat dit dorp reeds in de 17e en 18e eeuw een vrij forse omvang had. Heino was dus als regionaal verzorgend kerkdorp veel meer blijven steken in de ontwikkeling.

de Sikkenbrink ca. 1925.

Het verschijnsel van kerkstichtingen in een relatief groot gebied met verspreide bewoning en kleine buurschappen kwam ook voor in Zand-Brabant. Het nederzettingspatroon was hier van oudsher tamelijk verspreid. Grote agrarische dorpen waren hier in de middeleeuwen over het algemeen afwezig. Om een groot aantal kleine buurten en boerderijen kerkelijk te kunnen bedienen werd in het centrum van zo'n gebied een kerk gesticht. Vaak ontwikkelde zich bij de kerk een niet-agrarische nederzetting. Dit geheel, kerkdorp plus agrarische gehuchten wordt in Noord-Brabant tiendakkerdorp genoemd.

Soms trok de kerk geen bewoning aan en bleef deze eenzaam staan temidden van een aantal gehuchten en hun cultuurgronden. Een voorbeeld hiervan is Oostelbeers in de Kempen.

De kerkdorpen bleven aanvankelijk zeer klein in Brabant. Pas in de 17e en in de 18e eeuw begonnen ze te groeien, zoals in West-Brabant met Princenhage, Roosendaal en Wouw het geval was.

Over het algemeen was de bewoningsstructuur in de Brabantse kerkdorpen nogal geconcentreerd en vertoonde in geringe mate planmatige kenmerken. Geplande structuren kwamen ook voor, zoals in het kerkdorp Chaam. Kerkdorpen met een losse, gestrekte structuur en een geringe omvang, zoals in Heino, vond men in het 19e-eeuwse Brabant in geringe mate. De verzorgingsgebieden waren er over het algemeen veel groter dan in Heino. Het kerkelijke en rechterlijke gebied van Heino was overigens - ook gemeten naar het gemiddelde in Salland - zeer klein. De omvang van het kerspel Heino was er veruit het geringst.

Slot

Het Heino van 1818 is een fraai voorbeeld van een kerknederzetting, waar de kerk het primaire nederzettingselement vormt, dat in de loop der tijd bewoning aantrok.

Bij vergelijking met andere dorpen die als kerknederzetting zijn ontstaan, zoals Barneveld en Nijkerk in de Gelderse Vallei en Roosendaal in West-Brabant, valt op dat deze dorpen uitgroeiden tot forse markt- en handelsnederzettingen met een veel uitgebreidere regionale functie van bijvoorbeeld Heino had. Het begin-19e-eeuwse Heino behoorde tot de kleine kerkdorpen, die een vrij beperkte regionale functie uitoefenden.

Geraadpleegde bronnen

- Bieleman, J. Heino, een geschiedenis van mens en plaats. Zwolle, 1980.
- Harten, J.D.H. en J. Schuyf. Possible planned villages in the Netherlands. In: Villages, Fields and Frontiers; ed. by B.K. Roberts and R.E. Glasscock. Oxford, 1983. pp. 43-59.
- Heidinga, H.A. De Veluwe in de vroege middeleeuwen. Amsterdam, 1984.
- Leenders, K.A.H.W. De nederzettingen van Princenhage. In: Hage 25 (1979) pp. 3-79.
- Man, M.J. de. Topografische kaart van de Veluwe en Veluwe-Zoom, 1802-1812, schaal 1 : 14.943. Alphen aan den Rijn, 1984.
- Muller Fz., S. De registers en rekeningen van het bisdom Utrecht, 1325-1336. Deel 2. Utrecht, 1891.
- Nairac, C.A. Een historisch hoekje; m.m.v. H. Bouwheer. Barneveld, 1974. (Herdruk, 1871-1882).
- Renes, J. West-Brabant: een cultuurhistorisch landschapsonderzoek. Waalre, 1985.
- Steegh, A.W.A.Th. Dorpen in Brabant. In: Dorpen in Brabant. 's-Hertogenbosch, 1978. pp. 4-30.
- Topografische kaart van Nederland, 1 : 50.000, ca. 1850, diverse bladen.
- Waterbolk, H.T. De oorspronkelijke structuur der Drentse zanddorpen. In: Archeologie en Historie, opgedragen aan H. Brunsting. Bussum, 1973. pp. 429-439.

HEINO IN DE FRANSE TIJD (IV, SLOT)

Een suikerbietenverhaal, ter afsluiting van deze serie korte artikeltjes

Allereerst even een korte opfrissing van uw geheugen, aangaande hetgeen u indertijd moest leren uit de vaderlandse geschiedenis.

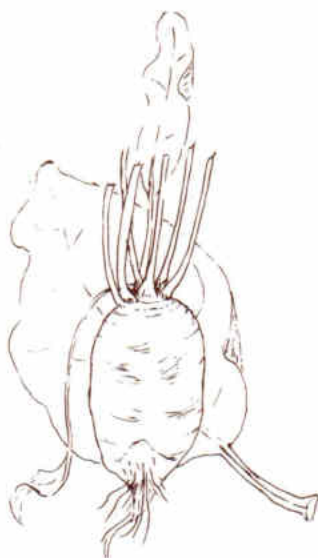
Napoleon, de machtige Franse keizer, hield vrijwel geheel West- en Midden-Europa in zijn greep. Engeland en Rusland, dat waren nog zijn grootste vijanden en ook die wenste hij op de kniën te krijgen. Wat Rusland betreft, wel, dat werd voor hem in 1812 het begin van het einde, zoals u weet.

En wie Engeland wilde treffen, moest zijn toevlucht nemen tot economische maatregelen, aangezien een militaire landing op Britse bodem praktisch onuitvoerbaar moest worden geacht. Een conclusie die overigens Hitler in de Tweede Wereldoorlog ook terecht trok. In 1806 vaardigde Napoleon dan ook het Continentaal Stelsel uit: een aantal maatregelen om het vasteland van Europa voor de handel met Engeland te sluiten.

Maar hoe raakte dan Heino toch bij die grote wereldpolitiek betrokken? vraagt u. Even geduld, leest u maar rustig verder.

De gevolgen van het Continentaal Stelsel troffen niet alleen Engeland, wat de bedoeling was, maar evenzeer - en zo gaat het immers vaker! - ook het vasteland van Europa, ons door de Fransen bezette landje inclus. Er kwam namelijk gebrek, o.a. aan suiker. Wat dit zeer belangrijke voedingsproduct betreft was men in die tijd geheel aangewezen op import uit tropische landen, want er werd uitsluitend rietsuiker geconsumeerd. En Engeland, de trotse beheerser der wereldzeeën, paste een vrij doeltreffende blokkade toe. Van de boycot kwam niet alles terecht!

Om nu toch aan suiker te komen, volgde men een nieuw procedé, men ging het maken uit suikerbieten of, zoals ze in de toenmalige ambtelijke stukken worden genoemd, mangelwortelen.

Bieten behoren tot de familie der Ganzevoetachtigen (Chenopodiaceen).

De suikerbiet, de voederbiet, de snijbiet en ook de rode biet behoren tot dezelfde soort: *Beta vulgaris*.

Op 25 maart 1812 kwam er een keizerlijk decreet af, waarbij werd bepaald

"dat er in het Keizerrijk 32.000 HA mangelwortelen zullen moeten worden verbouwd ter verkrijging van de voor de consumtie des Rijks, benodigde suiker".

Het aandeel in die produktie, te leveren door het "Departement des Bouches de l'Issel" (het departement van de monden van den IJssel, waartoe ook Heino behoorde) werd bepaald op

"400 Hectares, bedragende 469 7/15 Rhijnlandsche of 325 Zallandsche morgens".

Deze 400 hectares werden over de gemeenten verdeeld. Het benodigde zaad kon door tussenkomst van de maire (burgemeester) worden gekocht. De boeren konden er zeker van zijn, dat ze er in het najaar een goede prijs voor zouden ontvangen.

De maires moesten

"bij het einde van elke maand aan de Onder Prefekten verslag doen van de toestand waarin dit gewas zich bevindt".

zo stond er in het desbetreffende besluit. En verder zouden de leden van de Commissie van Landbouw

"ieder in zijn Distrikt, ten minstens ééns in elke maand van alle de Landen, waarop Mangelwortelen geteeld worden, oculaire inspectie nemen"

en daarvan verslag uitbrengen.

Bedoeld besluit van de Prefekt, de Commissaris van de provincie zouden we tegenwoordig zeggen, waarin dit alles stond vermeld, was "bij absentie van denzelven" ondertekend door J. ter Pelkwijk, de zoon van een Heinoze predikant, die leefde van 1769 - 1834 en een belangrijke plaats bekleedde in het bestuur van onze provincie. Op 14 april 1812 berichtte de onder-prefekt van het Arrondissement Deventer, de heer Omphal van IJzendoorn, aan de betrokken maires, dat er te Wijhe was gearriveerd een hoeveelheid mangelwortelenzaad

"onder de nabenoemde Maires te verdeelen als volgt: Wijhe 100 pond, Heino 25 pond, Olst 100 pond, Raalte 40 pond. Zullende de genoemde Maires op Zaterdag den 18 dezer een vertrouwd persoon naar Wijhe zenden teneinde hetzelfde aan het Bureau ter Mairie aftehalen, wordende de Maire van Wijhe geauthoriseerd om het gemelde zaad volgens bovengemelde bepaling aan gemelde Maires tegen recu voor den 22 dezer ter onderprefektie intezenden. De Heeren Maires zullen dit zaad dadelijk doen distribueeren en de gelden daarvoor ter somma van 4 guldens 1 stuiver per pond zonder eenig verzuim uiterlijk voor den 26 dezer ter Onder Prefektie inzenden".

Aan het eind van dit schrijven stond nog het volgende:

"N.B. onder de bovenbepaalde hoeveelheid zaad bevinden zich voor Wijhe 4 pond, Heino 7 pond, Olst 4 pond, Raalte 6 pond waarvoor slegts 30 stuivers per pond zal worden betaald teneinde hetzelfde aan de minvermogenden uittedeelen".

Verhoudingsgewijs gezien telde Heino blijkbaar erg veel minvermogenden! Met de 25 pond, die onze gemeente ontving, zouden - zo heb ik mij laten vertellen - ongeveer 2 hektares kunnen worden bezaaid. Olst en Wijhe moesten een belangrijk groter aandeel voor hun rekening nemen, rivierklei is veel vruchtbaarder dan de zandgronden rond Heino en Raalte. Hier zijn suikerbieten nooit populair geworden. Ze komen dan ook niet voor op een lijstje van in onze gemeente verbouwde gewassen, gedateerd 28 november 1842:

tarwe	5.20.25 bunders
rogge	300.25.00 bunders
boekweit	124.80.00 bunders
garst	18.55.00 bunders
haver	38.90.25 bunders
bonen	5.82.50 bunders
aardappelen	128.40.00 bunders
olijzaden	6.60.50 bunders
moestuin	3.17.05 bunders
boomvruchten	16.64.05 bunders
vlasch	6.62.50 bunders
wortelen	0.05.75 bunders

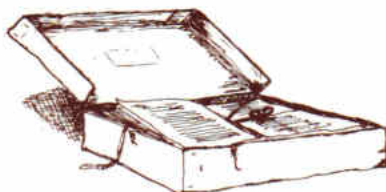
Ook met de overigens veel later gestichte suikerfabriek te Lemelerveld is het immers uiteindelijk niets geworden.

Nee, de Sallander kan best wel een zoetekauw zijn, maar een suikerproducent heeft zelfs de machtige keizer Napoleon met zijn Continentaal Stelsel van hem niet kunnen maken.....

Henk van der Veen sr.

BRON:
archief gemeente Heino.

UUT DE OLDE DEUZE

BIGGENKOPERS

Een beroep, det bienao uutestörven is, is det van biggenkoper. Het övergrote deel van disse handeläärs kwaamp uut Holten, o.a. de Wegstapels, de Paolmans, de Banninks en de Prinsen. Völle wat òldere Heinoërs zòlt zich disse nàmen nog wel herinneren. Deur de opkomst van de G.O.S. (Gelders-Overijsselse Slachterijen) en deurdet määlfabrikanten zelf op kontrakt vārkens leuten mesten gunk de pārticuliere handel meer en meer achteruut. Biggenmārken verdwenen as snee veur de sunne.

Disse biggenkopers bezöchn zo umstreeks 1930 diverse mārken: op maandag Riessen en Heino, op dinsdag Ommen, op woensdag Raolte, op donderdag Meppel en op vrijdag as lääste Zwolle.

Veur 't vervoer van de biggen wōdden kleedwāgens gebruukt, det wāren boerenwāgens överdekt met 'n linnen kappe, mangs 'n hele riego achter mekāre an! De biggenkopers hadden bepaolde vaste punten, waor as de boeren de verkochte biggen mossen lēveren: in Raolte bv. bie Poppe en in Heino bie Van Olst (noe de Hubo) en Van Riessen (noe Chinees restaurant). In Heino wōdden goeie biggen efokt, zēden ze över 't algemeen. Zie wōdden meesttieds op de mark in Meppel weer van de haand edaon.

Veurdet de biggen nao de mārke gungen, wōdden ze eerst ewassen, det was wārk veur de vrouwlū! Um half twaalm 's aomps wōdden der dan in Holten al vertrōkken veur zo'n reize nao Meppel. Deur de slechte wēgen - modderig of mul - was het mangs neudig um veer peerde veur de wāgen te spannen.

De eerste stop was vāke in Raolte, daornao in Heino en dan gunk de reize wieder nao 'de Mol', de bekende hārbārg in Wietem. Een uuthangbord det der noe nog hānk, gif an, det de wēgen mangs heel slecht wāren: "Al wroetende komt men er door". Wie maagt, dacht ik, annemmen, det dit opschrift daor op slōt.

De reize wōdden voortezet nao Van Diek an de Meppelderweg bie Zwolle. Daor kwamen deur de regel vāerse peerden veur de wāgen. Via Staphorst-Rouvenne kwamen ze dan tenslotte in Meppel an.

Hier wōdden de biggen uut ònne omgeving verkocht. Op de weerumweg - waorbie dezelfde pleisterplāāsten anedaon wōdden - nammen de koopluu wat grotere vārkenties (lopers) met weerumme nao Heino en umstrecken, um die daor te verhāndelen.

A'j noe dèènkt det disse luu een slavenlèven hadden, dan he'j 't mis, de stemming zat der deurgaons goed in. Deurdet ze aait op pad wären en volle mèènsen spraken konden ze ok heel wat vertellen.

Väke gung 't derumme, wie het eerste ankwaamp bie een bepaolde boer, van wie ze wussen det e 'handel' had, want biggenkopers wären nogal èèmgunstig. Het gebeuren wel es, det die boer met 'n bepaolde biggenkoper op de delle in onderhandeling was, en det ze 't niet iens konden wödden òver de pries. As disse koopman dan weg was, kwaamp der een ander, die zich verdekt opgesteld had achter een heuibärg. Hee zèè dan tegen de boer: 'Veur det geld maa'j ze mie doen'.

Prinsen-Jannao was een koopvrouw uut Holten. Op de Hei-nose märk zat ze op 't veurkissie van de kleedwägen en zie deud veur häär mannelijke collega's niet onder...

's Winters nammen ze in de wägen een kruke met um der de voeten an te wärmen. Onderweg leuten ze zo'n kruke lööglopen; zie gungen dan in de bärm van de weg staon en heulen 't ding veur zich. De mèènsen die langs kwamen zèden dan tegen menäre: 'Mu'j es heuren, daor giet et bier weer!'

In die jaoren wären värkenskoppen een gewild ärtikel. Die wödden bie de ien of andere slächterieje 'kocht en der wödden heufkeuze van emäakt. Ien van die biggenkopers had een knecht, want zie hadden meesttieds ok nog een boerderiegie. En die knecht had noe niet bepaold het buskruut utevunden. Op 'n keer kwamen ze weerumme van de märk met 'n värkenskop. Zie hadden em zo in de kleedwägen ezet, det e nog net zichtbäär was. Derk, de òolde knecht, wödden der bie eroepen en hee mos de grote motte, zo hadden z'em ezegd, bie de oren pakken. De aanderen zollen em dan van achteren wel wat andrukken. De knecht trök zo härd as e kon en veul met värkenskop en al steil achteròver. Toen mos iederiene natuurlijk groewelijk lachen.

In de tied rond 1900 gung alles nog te voete, zie leupen van boer tot boer, läter reden ze op de fietse en mangs op 'n stoomfietse. Um en der bie 1930 kwaamp de vrachtauto in gebruik um de rolle van de kleedwägens òver de nemmen. De bekende pleisterpläästen op de reize nao Meppel wödden niet of nauwelijks meer anedaon.

De eerste vrachtauto's hadden nog gien roetenwissers. As 't rēgen mos der iederreis estopt wödden um de roeten schone te vēgen. Mär veur de biggenkopers was zo'n vrachtwägen een geweldige verbetering. Zie waren vrogger thuus van de märken en dan konden ze 's middags al weer de boer op um van niejs biggen te kopen of der was meer tied veur het wärken op 't boerenbedriefie.

Die biggenkopers wären òver 't algemeen goed bie de tied, zie wären letterlijk en figuurlijk van alle märken thuus.

Henk Kevelam

(red) Een deelnemster aan onze cursus dialekt geeft als volgt antwoord op de vraag die de heer Tromp stelt in een gedichtje dat we in ons vorig nummer plaatsten, blz. 19.

ANTWOORD AN TROMP

*Ik denke, noe 'k oe vārsie lèze:
't is iets, geachte heer Fer Tromp,
waor as wie eerder nooit an dachten,
mār waor w' noe achter komt.*

*Want wie, met ònze spraake,
wie bliéft een ander mens!
Mar noe, deur disse cursus,
noe wödt vervuld oe wens.*

*Want as ik Sallands praote,
- een bettien toeverdan -
dan mut 't verduld toch meuglijk wèèn,
de'k 'n Heinose wodden kan.*

mevr. Wonnink-Roodenburg

SALLANDSE ZEGSWIJZE

*Tiene is een kind
Twintig is een jongeling
Därtig is een man
Veertig brengt de krachten an
Vieftig is um stil te staon
Zestig is um of te gaon
Zeuventig wödt gries
Tachtig is niet wies
Negentig is töt kinderspot
Honderd brengt de ziel an God.*

H.K.

WIE WAS WIE?

De militairen op de foto in ons decembernummer 1985 waren in dienst van de Nationale Reserve. Deze eenheid werd opgericht kort na de bevrijding. Eén avond in de week werd er geoefend in de buurt van de oude IJsselbrug te Zwolle in een aldaar staande loods, waar luchtdoelgeschut was opgesteld (LUA). Het marcheren maakte ook een belangrijk deel uit van de oefeningen. Op de foto kwamen hoegenaamd geen reacties, zoals we reeds meldten in ons vorig nummer. Enkele militairen zijn mij bekend, o.a. Gait Elshof, Jan Neimeijer, Theo Blom, Piet Wolfkamp, Jaap Schouten, Cornelis den Bakker. Mag ik nog eens een beroep op u doen?

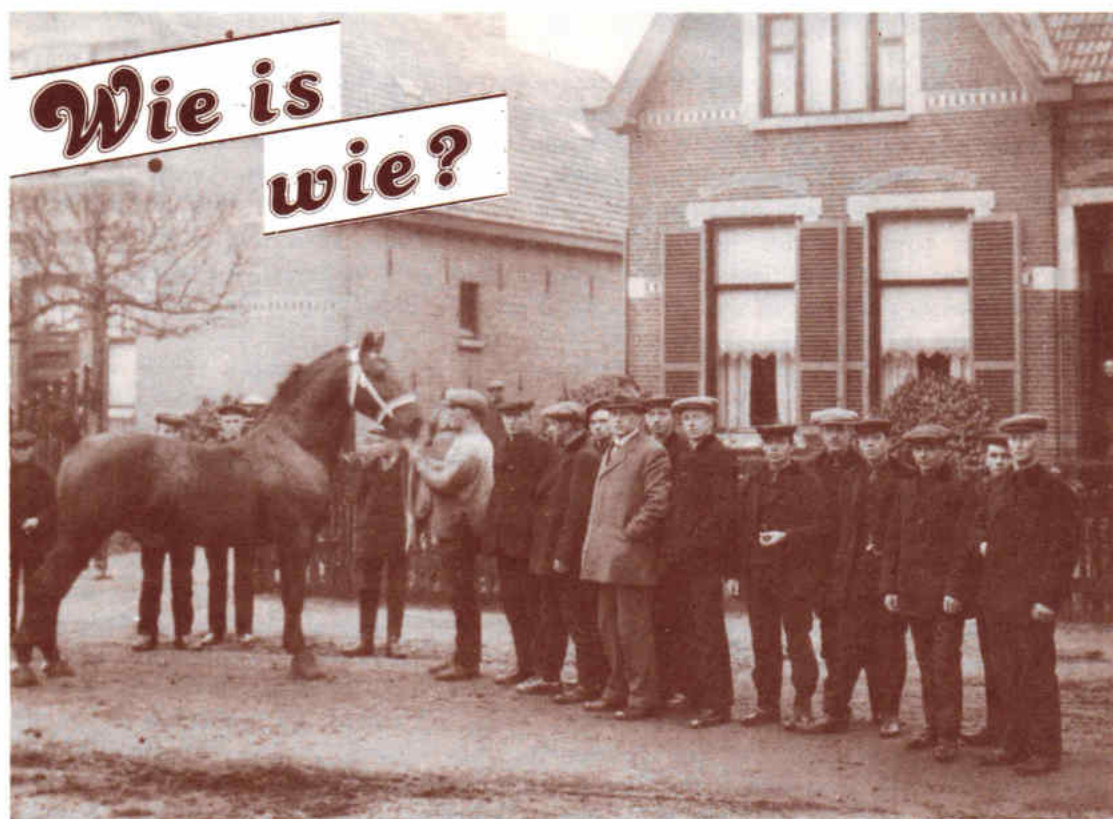
De dame op de foto in ons maartnummer is inderdaad zoals reeds vermeld Dina Zielemans. Haar vader was Mans Zielemans, die in de Veldhoek aan het Zwarte Wegje woonde. Dina was dienstmeisje bij meester Stegeman, hoofd van de chr. school. In de schoolhoofdenwoning woont momenteel de heer Dekker. Bij gelegenheid van het jubileum van de 'Boerenbond' werd een revue opgevoerd. Ook Dina deed daaraan mee in klederdracht en ze werd door meester Stegeman op de gevoelige plaat vastgelegd, voor de schuur achter zijn woning. De heer F. Stegeman te Emmen, zoon van wijlen meester Stegeman, van wie een uitvoerige schriftelijke reactie binnenkwam, schrijft dat de naam 'Dina van de meester' bij hem een wereld van herinneringen oproept: "Dina was er 's morgens al als ik uit bed kwam; ze was in de keuken bedrijvig in de weer met 't ontbijt voor de gebroeders of ze poetste onze schoenen in het schuurtje. Als kleine jongen zie ik nog hoe haar hoofd mee bewoog, met ja-knikkende bewegingen, één hand in de schoen, in de andere de borstel. Toen mijn jongste broer eens vergat dat hij al zindelijk was, gaf mijn vader duidelijk blijk van zijn ongenoegen. Dina reageerde: Bemuit oer der niet met! Wie mut 't schone maaken? Dina was er de hele dag, at mee aan tafel, hielp 's avonds nog mijn jongere broers naar bed, fietste naar de Veldhoek en als je 's morgens opstond was ze er weer..... 12 jaar lang".

Dina trouwde met Albert Joling, ze woonden onder Dalfsen, dicht bij 'de Berg'. Zij stierf enkele jaren geleden, haar man woont daar nog.

Er kwamen telefonische reacties binnen van H. Zielemans, D.J. Eshuis, mevr. Brink en zoals gemeld een uitvoerige brief van F. Stegeman.

Over het jubileum van de Boerenbond schreef hij eveneens een aantal bijzonderheden, die in deze rubriek eigenlijk niet thuis horen. Allen, die reageerden hartelijk dank.

Net as Jan Plooi, zundags en in de wekke effen mooi.

WIE IS WIE?

Op deze foto, blijkbaar genomen tijdens een hengstenkeuring, moeten een aantal Heinoërs voorkomen. Wie weet waar en wanneer deze foto genomen is en wie kan ons een naam of nog liever, enkele namen doorgeven?

Henk Kevelam, tel. 2282

HEINO IN CRISISJAREN EN OORLOGSTIJD

In het hoofdstuk over de bevrijdingsfeesten in Heino staat in het boek een foto van een erepoort waarop twee meisjes staan met vredesduiven in hun hand (blz. 102).

Mevr. Haar-Kelderman te Zwolle herkende zichzelf in een van de twee meisjes, de ander is haar zus. De familie Kelderman woonde in die tijd aan de Stationsweg in Heino.

De heer G. Brinkman uit Heino heeft nog een foto in zijn bezit die gemaakt is bij het vertrek van de paters van het Nijenhuis na de oorlog (zie boek blz. 83 t/m 86).

De paters staan op het voorplein rond de vlaggemast geschaard, terwijl voor het laatst de vlag gestreken wordt.

Rechts op de foto zijn in het wit de heren G. Brinkman en G. Drost te zien, die in die tijd op het Nijenhuis werkzaam waren.

Verder weet de heer Brinkman te melden dat de Sportclub Heino, genoemd in het maartnummer van Omheining op blz. 15, ontstaan is uit de samenvoeging van de sportvereniging Prinses Juliana en de jeugdclub H.S.C. ofwel Heinose Sportclub.

Tenslotte dient vermeld te worden dat de foto op blz. 25 in het boek gemaakt is door de heer Kreulen, voormalige onderwijzer aan de Prot. Chr. School en later secretaris van de O.L.M. Hij geeft achteraf gaarne toestemming tot publicatie.

H. van Bommel

AANKONDIGING

De trouwe lezer heeft waarschijnlijk enkele keren gemist een artikel van dhr. W. Grootenhuis in zijn serie over Laag Zuthem. Wij zijn verheugd u te kunnen aankondigen een verslag van zijn hand van een zeer uitgebreid onderzoek inzake Den Alerdinck. Het vormt een afgerond geheel, waarmee hij genoemde serie gaat besluiten en dat in september ons dan verschijnende thema-nummer zal vullen.

Volgens resolutie van de erfgenamen in t Jaar 1789 moeten van de stoelen in de kerk die voortaan vergeven worden s Jaars betaald worden 10 St: Ook worden de stoelen op de Conditie gegeven, dat zij zoo lange kunnen bezitten als zij op de plaatse wonen waarop zij woonden toen haar de stoel gegeven wierde. Ook moet een jeder die een Zitplaats gegeven word een nieuw stoel in de kerk brengen, zijnde de oude stoel voor de koster, ook moet een nieuwe bezitter 12 St: an de koster geven.

Extract uit het Markenboek
des Kerspels Heino.

(..... clausule)

Heino d. 25 August. 1768

Word ook de Predikant dezès Kerspels Ds. A ter Pelkwijk bij dezen verzogt en zo ver nodig gequalificeert in qualiteit als kerkmeester de goten rondom de kerk liggende tweemaal 's Jaars eens in 't Voor ende eens in 't Na Jaar te laten schoonmaken, en eenmaal 's Jaars te laten teren mitsgaders om de defecten van weinig belang bij 't schoonmaken daarin zullende gevonden worden, dadelijk te laten repareren ende van grote daarin komende an den tijdelijken Markenrigter dezès Kerspels kennis te geven.

..... Extract

Georg Jordens

als tijdelijken Markenrigter.

BRON:

archief Herv. Gemeente Heino
inv. nr. 250

W.Gr.

VAN DE BESTUURSTAFEL

Op 25 maart jl. bestond de vereniging vijf jaar. In verband hiermede werd de algemene ledenvergadering op deze datum gehouden. Ruim 100 leden waren aanwezig om de vergadering en het optreden van de Sallandse Folkloregroep "Strunk" uit Raalte bij te wonen.

Tijdens deze vergadering werd besloten, in verband met een forse prijsverhoging van de drukkosten van "Omheining", de abonnementsgelden met ingang van 1 januari 1987 met f. 5,00 per jaar te verhogen. De abonnees zullen hiervan schriftelijk in kennis worden gesteld.

Van de Stichting Comité voor de Zomerpostzegels te Utrecht ontving de vereniging de mededeling, dat er een bijdrage tegemoet gezien kan worden uit de opbrengst van de Zomerpostzegels 1985.

Deze bijdrage geldt als aanvulling op een eerder toegekende subsidie voor het kopiëren van de doop-, trouw- en begraafregisters van Heino voor 1812.

Aan deze subsidie is evenwel de voorwaarde verbonden, dat er door de vereniging voor heemkunde een plaatselijk Aktiecomité Zomerpostzegels wordt opgericht. Twee jaar geleden zijn we daar als vereniging al mee bezig geweest; helaas is het toen mislukt.

Wie wil ons helpen deze opdracht nu te realiseren?

De paaswandeling was een enorm succes. Laag-Zuthem was bijna te klein om de stroom van 750 wandelaars te verwerken.

Inmiddels zijn de dauwtrapwandeltocht en -fietstochten op Hemelvaartsdag al weer achter de rug.

Voor de bakhuisjesfietstocht langs de kookhuisjes in Heino kan men starten op 7 juni tussen 12.00 en 14.30 uur bij het gemeentehuis van Heino. Kosten f. 2,50 per persoon; kinderen halfgeld.

Voor een uitgebreid artikel over deze bakhuisjes raadplege men het maartnummer 1986 van "Omheining".

In april kreeg de vereniging een echte gietijzeren kookpot in haar bezit. De voormalige smid Anton Linthorst slaagde erin het onderste gedeelte, dat eigenlijk niet meer te lassen was, toch weer te herstellen. Wij zijn hem daarvoor zeer erkentelijk.

De Twentsewegtocht wordt gehouden op 6 september, een 50 km lange fietstocht, ten dele over de eeuwenoude Twentseweg. De start is bij het gemeentehuis van Heino tussen 9.00 en 12.00 uur. Kosten f. 3,00 per boekje, een uitgebreide en geïllustreerde beschrijving van de route.

In verband met het 750 jarig bestaan van Heino worden door de vereniging te koop aangeboden:

1. Een kwartetspel; te verkrijgen bij Guus Speelgoed & Hobby voor f. 7,50.
2. Een cassetteband met in de gemeente Heino gemaakte opnamen van bijna uitsluitend Heinose verenigingen en solisten. Te bestellen bij de heer R.Meindersma, Linde 15, 8141 ST Heino (tel. 1419).
3. Een verjaardagkalender. Te bestellen bij de heer G.W. Grootenhuis, Kruzebrink 36, 8141 WD Heino (tel. 1661).

Voor de verkiezing van de echte Heinose of Heinoër zijn al enkele aanmeldingen binnen. Voor uitvoerige informatie raadplege men de Heino Koerier van maart of april 1986.

Het Beraad voor de Regionale Geschiedbeoefening in Overijssel organiseert in het seizoen 1986-1987 voor de derde maal een cursus voor amateurhistorici. Het doel van de cursus is, belangstellenden in de lokale en regionale geschiedenis wegwijs te maken in het verrichten van onderzoek in bibliotheken, archieven en musea. De kosten van deze cursus bedragen plm. f. 150,00; met inbegrip van een uitgebreide handleiding. Opgave bij het secretariaat van het Beraad, Postbus 1347, 8001 BH Zwolle. Inlichtingen bij het Rijksarchief in Overijssel, de heer P.W.J. den Otter, tel. 038-540722.

Schenkingen.

De afgelopen maanden ontving de vereniging weer diverse schenkingen.

- Van mevrouw Busser twee foto's uit de nalatenschap van juffrouw Van Unen, in leven onderwijzeres aan de openbare lagere school te Heino.
- Van de heer H.W.K. Ridder Huyssen van Kattendijke te Suameer drie foto's van het personeel van de distributiedienst van Heino in oorlogstijd. Tevens diverse ansichten van het vroegere Heino.
- Van mevrouw Ruitenbergh een schoolrapport van 1912.
- Van de heer Jalink een wandkalender 1986 van de witte eenvoud, een rondgang door Thorn.
- Van mevrouw José Middelkamp een groot aantal gekopieerde bidprentjes.
- Van de heer Guus van Wifferen oud speelgoed met daarbij een map, inhoudende een uitvoerige beschrijving van het speelgoed.
- Van pastoor F.W. Roeloffzen een doos met waardevolle boeken.
- Van de fam. Van Dam, Ganzepanweg, een kollektie ouderwetse mannen- en vrouwenkleding.

Al deze gevers weer onze hartelijke dank.

themanummer
DEN ALERDINCK

Omheining

Contactblad van de Vereniging voor Heemkunde "Omheining" te Heino

"OMHEINING"

Met deze naam tracht de Vereniging voor Heemkunde tot uitdrukking te brengen een vereniging te zijn, die Heino in al zijn facetten "omheint".

Volgens sommigen is de naam afgeleid van dit begrip, symboliserend een heg of haag, die een bepaald terrein "omheint", in ons geval van de Strenkhaar tot de Aalvanger en van de Dollenhoek tot de Ganzepan.

Vereniging voor Heemkunde "Omheining" te Heino

Secretariaat: Davenschot 1, 8141 BB Heino
Tel. 05729-1986

Postrekeningnr.: 2517412
Rabobank Heino: rek.nr. 3271.12.271
Gironummer van de bank: 800093

Amrobank Heino: rek.nr. 4192.74.006
Gironummer van de bank: 953047

Kontributies:

Leden f. 25.00 per jaar (elk volgend gezins-
lid f. 12.50 per jaar)
Donateurs f. 20.00 per jaar
Abonnees in Heino f. 15.00 per jaar
Abonnees buiten Heino f. 20.00 per jaar
Losse nummers f. 5.00

Algemeen informatie-adres:

G.W. Grootenhuis, Kruzebrink 36,
8141 WD Heino, tel. 05729-1661

Bestuur:

H. van der Veen,
Schoolstraat 10, 8141 EN Heino - voorzitter

J.K. Pruim-Reinders,
Davenschot 1, 8141 BB Heino - secretaresse

G.A.M. Diepman,
van Hille Gaerthéstraat 28, 8023 CB Zwolle
- penningmeesteresse

G.W. Grootenhuis,
Kruzebrink 36, 8141 WD Heino - algemeen
adjunct

G.H. Elshof,
Kolkweg 9, 8055 PS Laag-Zuthem

R. Meindersma,
Linde 15, 8141 ST Heino

T.M. Valkenaars-Tolenaar,
Veldhoekerweg 3, 8141 PH Heino

Werkgroepen:

1. Archeologie

Contactpersoon: R. Meindersma,
Linde 15, 8141 ST Heino

2. Boerderij- en Veldnamen

Contactpersoon: G.W. Grootenhuis,
Kruzebrink 36, 8141 WD Heino

3. Dialekt

Contactpersoon: H. van der Veen,
Schoolstraat 10, 8141 EN Heino

4. Folklore

Contactpersoon: A. Kiers,
Kastanje 6, 8141 TA Heino

5. Foto-, film-, video- en geluids- dokumentatie

Contactpersoon: (wnd.)
J.A.G. Kappert,
Davenschot 30, 8141 BD Heino

6. Genealogie

Contactpersoon: J.K. Pruim-Reinders,
Davenschot 1, 8141 BB Heino

7. Geschiedenis

Contactpersoon: R. Meindersma,
Linde 15, 8141 ST Heino

8. Natuur en Milieu

Contactpersoon: T.M. Valkenaars-
Tolenaar,
Veldhoekerweg 3, 8141 PH Heino

Tijdschrift "Omheining"

Redactie-adres: Grote Beukelaer 17,
8141 BM Heino, tel. 05729-2208

Redactie:

H.A.M. van Eijk-Hof, Grote Beukelaer 17,
8141 BM Heino

M.H. Stavorinus, Kon. Julianastraat 17,
8141 ET Heino

H. van der Veen, Schoolstraat 10,
8141 EN Heino

B. Kruger, Disselhof 5,
8141 WZ Heino (typiste)

H.J.J. Hoppen, Marktstraat 14,
8141 GC Heino (vormgeving)

Druk: Sono Heino

Opnieuw komt ook in dit septembernummer van ons orgaan slechts één thema aan de orde: den Alerdinck staat deze keer centraal.

Na een diepgaand onderzoek in archieven en vele uren bronnenstudie presenteert ons bestuurslid de heer G.W. Grootenhuis de uitkomsten daarvan. Hij doet dat op de hem eigen wijze, die we in de loop der jaren van hem hebben leren kennen en die door de lezers zo wordt gewaardeerd. Ook komt hij weer tot nieuwe, door argumenten gestaafde zienswijzen.

De geschiedenis van de marke Lenthe, waarvan het landgoed den Alerdinck deel uitmaakte, heeft zijn bijzondere belangstelling. We danken hem voor deze publicatie en hopen dat er nog vele zullen volgen.

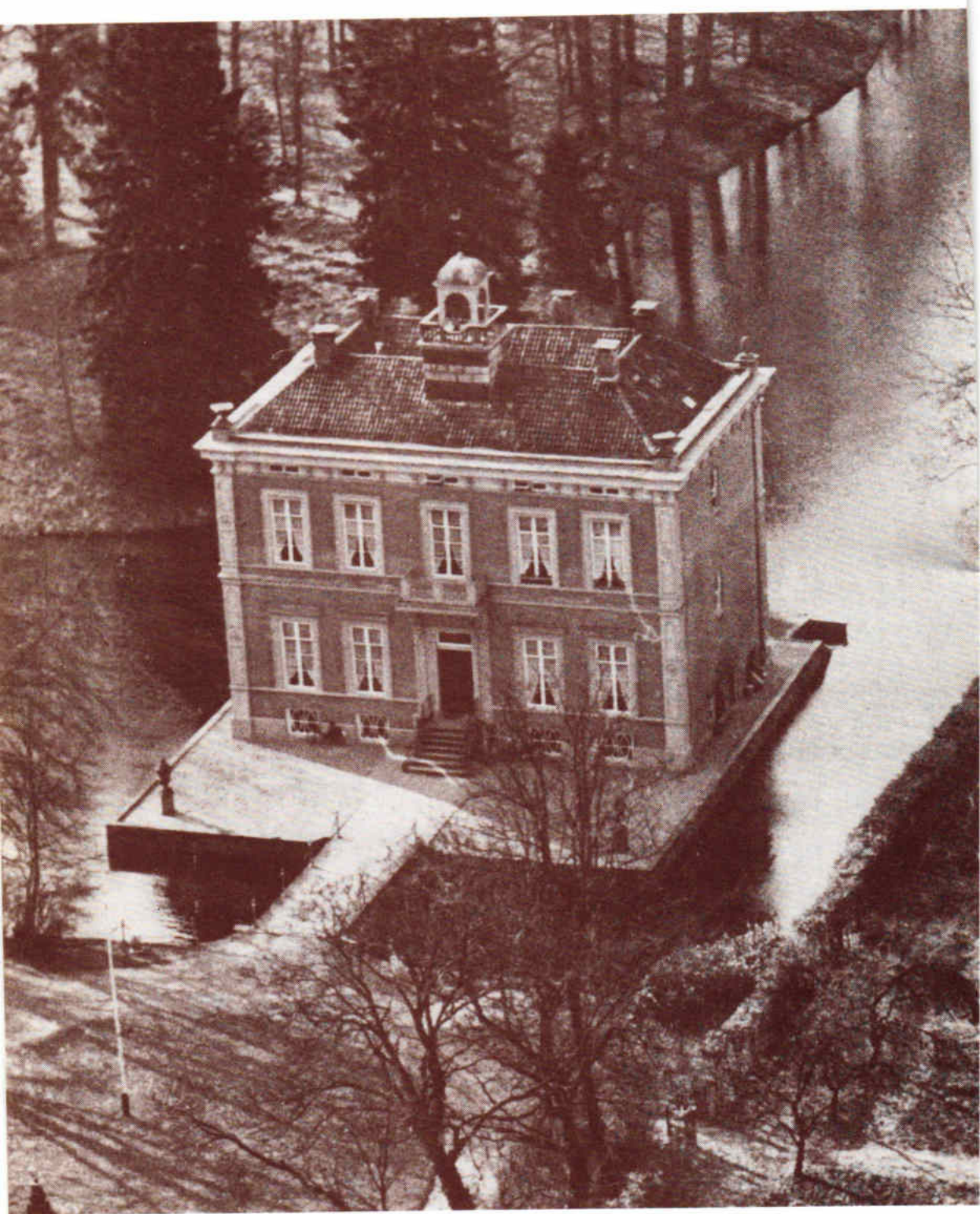
De redactie

**Vereniging voor Heemkunde "OMHEINING" te Heino
6e jaargang - nummer 3 - september 1986**

INHOUDSOPGAVE:

pag. 47	Inleiding	pag. 72	De boerderij in het bos
pag. 47	De naam en het ontstaan	pag. 74	Van Sonsbeeck en den Alerdinck
pag. 50	Den Alerdinck na 1650	pag. 82	Verkoop van den Alerdinck
pag. 53	Erve Groot-Alerdinck of Issels	pag. 85	Het vormingscentrum
pag. 66	Erve Groot-Alerdinck of Zwiers	pag. 88	De havezate van 1974 tot 1986
pag. 67	De Kleine Alerdinck	pag. 91	Literatuurlijst

INLEIDING

**Den Alerdinck tussen Zandsteeg en Kolkwetering.
(voor 1818 in de Marke Lenthe, Schoutambt van Dalfsen.)**

Wie kent niet de statige havezate den Alerdinck, waar Rientjes in de dertiger jaren van deze eeuw al vol vervoering over schreef: "zoo mooi gelegen temidden van schitterende landauen, uitgestrekte bosschen van akkermaalshout, statig opgaande lanen en lommerrijke berceau's, waartusschen weide en akkers, vijvers en grachten die bekoorlijke afwisseling brengen, welke deze plek maken tot een der schoonste van Salland". Wat voor geschiedenis zit hierachter, hoeveel adellijke families hebben er niet gewoond?

We zouden een droge opsomming kunnen geven van bewoners en eigenaren, maar liever zoeken wij naar de mens achter al deze namen.

Aan het eind van zijn verhaal over den Alerdinck schrijft Rientjes: "Zoo ziet de lezer dat er aan den Alerdinck heel wat vastzit, en een heel gebied onder den Alerdinck behoort. Eerlijk gezegd is ons het onderscheid tussen Groot-, Veld- en Klein-Alerdinck niet geheel duidelijk, en zal het ons zonder meer bescheiden wel een tikje duister blijven". Wij zullen in dit artikel, in alle bescheidenheid, toch een poging wagen hier een antwoord op te geven.

Achtereenvolgens zullen we eerst den Alerdinck tot ongeveer 1650 behandelen, dan de havezate tot 1800, daarna de erven Groot-Alerdinck of Issels en Klein-Alerdinck beschrijven en afsluiten met de geschiedenis van het landgoed tussen 1800 en 1986.

Voorzover de tekst niet is aangehaald, zal de schrijfwijze aangehouden worden zoals deze is te vinden in het boek *De havezaten in Salland en hun bewoners*, door Jhr. A.J. Gevers en A.J. Mensema.

Ter bevordering van de leesbaarheid zijn voetnoten achterwege gelaten. De lezers die een bronvermelding voor nader onderzoek nodig hebben kunnen inzage krijgen in de oorspronkelijke tekst.

DE NAAM EN HET ONTSTAAN

Wanneer zo rond het jaar 1421 "in onze streken vele mensen sterven aan de pest (volgens J. v. Schreven) en twee jaar later een strenge winter heerst, gevolgd door een vernielende watervloed en er daarna weer pest heerst", woont er op den Alerdinck ene Beernt Alerding en in 1445 Egbert to Alerding. Deze laatste zal zeker last hebben ondervonden van de dijkdoorbraak van de IJssel in 1446, waarop volgde "eene aanstekende ziekte", die duurde tot 1453 en vele mensenlevens eiste. Terwijl in het jaar daarop de zware regenvlagen ook zijn hoop op een rijke oogst verijdeld zullen hebben.

In 1474 zijn er kennelijk twee boerderijen: Willem t'Alerdyng en Alert to Alerding. Ze zijn beide belastingplichtig zoals blijkt uit de landsheerlijke schattingsregisters voor het gewest Salland.

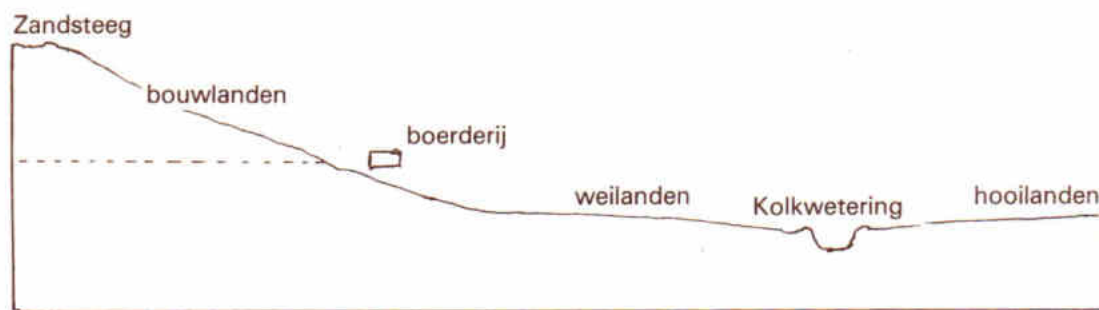
Dan ook lezen we voor de eerste keer, dat den Alerdinck, althans een deel er van, valt onder de hof te Colmschate. Hofhorigheid en hofrecht zullen van toepassing zijn geweest op deze "onvrije of halfvrije" bewoners van den Alerdinck.

"Na eene buitengewone warmte in het laatst van 1502 had men hier in het begin des volgenden jaars eene strenge winter, die in de lente en den zomer door zoo groote droogte werd gevolgd, dat de oogst mislukte. Hierop volgde niet alleen schaarsheid van levensmiddelen, maar ook eene besmettelijke ziekte die vele mensen ten grave sleepte".

We weten dus zeker dat er begin 15e eeuw twee boerderijen waren en dat de naam Alerdinck bekend was.

Wanneer de eerste bewoner zich hier vestigde weten we niet. De naam kan ons een aanwijzing geven. De naamgroep -ing of -ink gekoppeld aan de persoonsnaam komt al voor in de 8e eeuw en loopt door tot de 14e eeuw. 'Ing' met een persoonsnaam wil zeggen 'het goed van'. Alerd-inck: het goed van Alert of Aaldert. Mensen in de omgeving spreken steeds over de Aalderink.

Dat zich juist tussen Zandsteeg en Kolkwetering mensen vestigden is niet verwonderlijk. Op de rand van hoog naar laag vond men de meest geschikte plek om een onderkomen voor mens en dier te bouwen. De hoger gelegen dekzandrug, enkeerdgrond, was geschikt voor de verbouw van rogge, de lager gelegen beekerdgronden dienden tot wei- en hooilanden. En men moest in de omgeving van water wonen. Op deze plek zullen we tevens de grens vinden tussen hard- en zachthout.

Rond 1520 was Jacob Rouse eigenaar van de beide erven Alerdinck. Het erf **Groot-Alerdinck** was in gebruik bij mejer (pachter) Hendrik, het erf **Klein-Alerdinck** werd door de eigenaar zelf gebruikt. Of Jacob Rouse er ook woonde is niet bekend, aangezien hij vele bezittingen had o.a. ook in Heino, Zuthem en Wythmen.

Zijn dochter Grietje Rouse, gehuwd met Goert van Armelo op het Relae, heeft kennelijk een groot deel van dit bezit geërfd. Er zijn echter meerdere mede-eigenaren, maar in 1565 hebben de nakomelingen van Goert en Grietje het gehele goed in eigendom.

In 1601 bezit Goert van Armelo Goertszoon den Alerdinck, waarschijnlijk met één erf. (Bijna zeker het latere erve Zwiersboer.) Zijn zuster Maria, vrouw van Casijn van Isselt, bezit Groot-Alerdinck (het latere erve Issels) en zijn broer, Roelof van Armelo, is eigenaar van Klein-Alerdinck.

De familie van Armelo was afkomstig uit Deventer en werd daar gerekend tot de hervormden. Ze worden dan ook genoemd in het Kohier van Konings vijanden, opgemaakt in 1583.

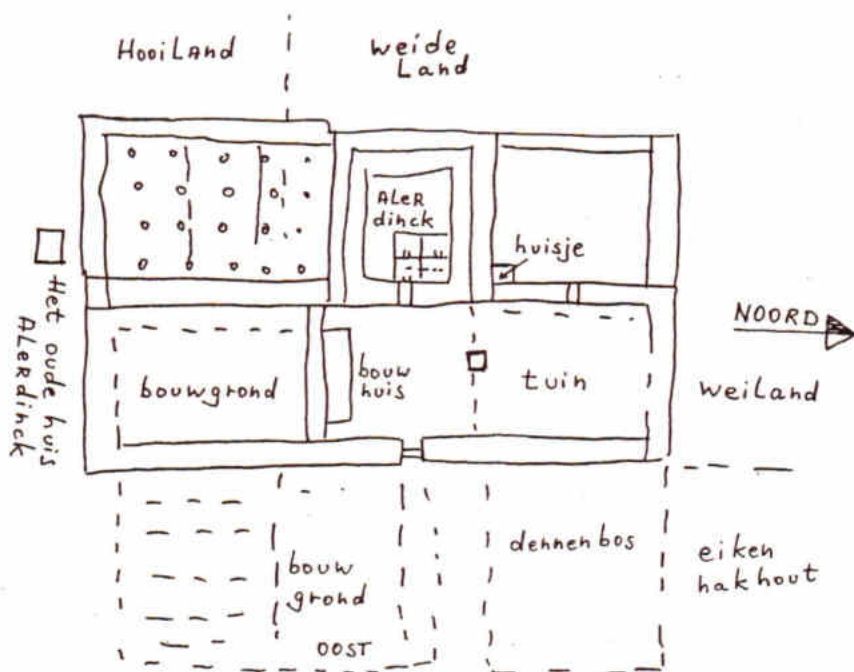
Goert is voor 1608 overleden, zijn dochter Geertruid is dan n.l. eigenaresse, ze is de weduwe van Steven de Reyger en huwt in dat jaar Isaac van Uterwijck to Heemse. Isaac sterft op 25 januari 1645, zijn vrouw tussen 5 augustus 1662 en 26 mei 1663, zij is dan 86 of 87 jaar oud.

De Van Uterwijcks, een van de oudste doch thans uitgestorven geslachten van Salland, waren de gehele 17e eeuw eigenaars en bewoners van den Alerdinck. Isaac van Uterwijck werd nog niet van den Alerdinck maar vanwege zijn havezate Heemse onder Hardenberg ten landdage verschreven. De admissie (toelating) tot de ridderschap is door de eeuwen heen een teer punt geweest, waarover urenleng is gedelibereerd.

De Staten van Overijssel, een autonome regering, bestonden eertijds uit twee standen: de Ridderschap en de Steden. De leden van de Ridderschap verschenen op de landdagen of statenvergaderingen à titre personnel, d.w.z. op persoonlijke titel. Sedert 1578 kwamen de Staten bijeen op eigen gezag. Voordien waren zij verschreven (opgeroepen) geweest door of vanwege de landsheer van Overijssel: tot 1528 door de Bisschop van Utrecht, daarna door de Stadhouder namens de vorsten Karel V en Philips II.

Personen die wensten te worden geadmitteerd (toegelaten) tot de Ridderschap moesten voldoen aan een aantal eisen. In 1622 werden deze eisen geformuleerd en samengevat in een reglement op de admisie. De eisen waren: de gegadigde moest riddermatig d.w.z. van adellijke afkomst zijn en in het bezit van een havezate. Hij moest voldoende goeod zijn en lid van de Hervormde Kerk. De alzo verschreven edelen genoten als vergoeding voor hun politieke werk vrijdom van belasting over hun havezate. Ook deze zgn. vrijing bleef een delicaat punt. De overige belastingplichtigen immers moesten het gevrijde bedrag opbrengen. Daarom werd in 1603 bepaald dat de comparanten ten landdage naast hun havezate slechts mochten vrijen 25 mud gezaai, plm. 12.5 ha bouwland en 15 koebeesten.

Een andere voorwaarde die ingevoerd werd, was dat men ook werkelijk op de havezate moest resideren. Vele malen is het reglement van admisie gewijzigd en aangevuld. Een van de latere eisen was dat het goed "adellijck betimmert", moest zijn, een wat wij zouden noemen Herenhuis en ook moesten de landerijen om het huis tenminste een waarde hebben van f 25000. = . Deze landerijen moesten in hetzelfde kerspel of schoutambt liggen als de havezate.

Schetskaartje van de Alerdinck, na de nieuwbouw omstreeks 1680, getekend door Steven van Rhemen. De aanduidingen, veelal in een zeer moeilijk te lezen handschrift, zijn, voor zover te ontcijferen, overgezet in een leesbaar handschrift.

Den Alerdinck nu zal vroeger niet aan al deze eisen voldaan hebben. Immers Isaac van Uterwijck bleef vanwege zijn havezate Heemse verschreven in de Ridderschap. Zijn zoon Peter is de eerste eigenaar, die in 1647 ten landdage wordt verschreven vanwege zijn goed Alerdinck. In 1648 echter is er verschil van mening of den Alerdinck nu wel of niet een havezate is. Men besluit uiteindelijk Peter wel toe te laten vanwege zijn goed Alerdinck, "mits dit goed de naast gelegen havezate niet zou prejudiceeren in hun jachtrecht" (= niet benadelen).

Peter van Uterwijck, in 1637 gehuwd met Jacomina de Baecke tot den Velner, heeft den Alerdinck waarschijnlijk het uiterlijk en de allure gegeven, die hoorde bij een havezate. Iets ten noorden van het oude huis heeft hij een nieuw huis laten bouwen (zie kaartje).

Zo rond het jaar 1680 is den Alerdinck eerst een echte havezate, de eigenaar is lid van de Ridderschap en Steden en het huis is naar de eisen een adellijk getimmerte.

DEN ALERDINCK NA 1650

Na het overlijden van Peter van Uterwijck in 1684, hij is o.a. dijkgraaf van Salland geweest, werd zijn oudste zoon Jan Godfried van Uterwijck eigenaar van den Alerdinck. In 1669 trouwde hij met Idaletta Margriet Sloet; zij was op 2 juli 1664 benoemd tot kloosterjuffrouw van Weerselo, maar vond het huwelijk kennelijk aantrekkelijker. Na haar overlijden in 1704 hertrouwde Jan Godfried in 1705 met Allegonda van Broeckhuizen tot den Doorn. Beide huwelijken bleven kinderloos.

In het markeboek van Lenthe lezen we, dat Jan Godfried van Uterwijck Heer van den Alerdinck als markerichter fungeerde rond het jaar 1707, terwijl Henrik Henriks wonend op 't Issels, veldgezworene is. In 1710, zo lezen we ook in de notulen, "kan wegens den hoogen waterstand de kolkwetering niet worden uitgediept", zoals was besloten.

In het jaar 1694 werd in de Hervormde Kerk van Heino gedoopt "Albert soon van Jan Maat wonende op Kleyn-Alerdinck".

In 1719 stierf Jan Godfried van Uterwijck. Zijn weduwe verkreeg de lijftucht (d.w.z. het vruchtgebruik), terwijl het eigendomsrecht overging op zijn zuster Geertruid Margaretha en zijn nicht Petronella Jacoba van Uterwijck.

Het huis bleek nog te zijn belast met een schuld van f 10.000. = welk bedrag besteed was aan "timmeren, graven van grachten en vijvers, leggen van hoven en plantagie". Nicht Petronella stierf in 1724 en Geertruid Margaretha werd toen eigenaresse van het gehele goed.

"Tussen 1720 en 1725 hebben de bewoners van Salland zoveel te lijden door sterfte van rundvee, overstromingen en misgewas van koren dat zij de gewone belasting niet konden voldoen. Er wordt dan ook een afbetalingsregeling getroffen".

Allegonda van Broeckhuizen tot den Doorn, die zoals we lazen het vruchtgebruik bleef houden, overleed op 12 april 1727. In 1728 gaf Geertruid Margaretha aan de Staten van Overijssel te kennen dat zij als eigenaresse bezit had genomen van de havezate, maar haar huishouding nog te Zwolle had; dit laatste was voor de belasting van belang.

In het kasboek van de Nederlands Hervormde Kerk van Heino tekende de predikant in het jaar 1727 het volgende aan: "De Kleine Hertbrink gelegateerd door de Hoogwelgeb. vrouwe van Alerdinck aan onse kerke en wordt bewoont door Willem Gerrits en doet des jaars agt gulden". Jarenlang was Willem Gerrits, tot 1760, pachter van dit keuterplaatsje, trouw betaalde hij elk jaar zijn f 8. = pacht. Er werd zelfs een pachtcontract gemaakt, een afschrift vinden we als volgt in het kasboek terug:

*Copia.
De Kleine Hertebrink.
Pagt Cedel.*

Bekenne ik onderschrevene verhuurd te hebben an N. N. die sulks ook als huurder accepteert Kragt wederzijds ondertekening voor de tijd van zes agtereenvolgende jaren aanvang nemende met Petri... en eindigende met Petri... (dog met drie jaren elk zijn heur) een zeker Catersteedje genaamt den Kleinen Hertebrink gelegen in Lenthe en behorende onder de Kerken goederen van Heino en dit sjaars voor een som van agt gulden vrij geld en verder alles volgens land-regt.

Hiervan zijn twee gelijkloidente gemaakt en wederzijds ondertekent.

N. N. Kerkmeester,

N. N. Huurder.

Waar lag deze Kleine Hert- Herte- of Harrebrink?

Welnu, volgens de minuutplans van het Kadaster plm. 1818, stond er ongeveer op de plek van het huidige Motel Heino aan de Zwolseweg een boerderij de Grote Harrebrink, aan de overzijde van de weg liggen nog de Harrebrinker heuilen. In het register van vuurstedengeld 1682 lezen we: Hartbrink 1 vuurstede eigenaar van Uterwijck. Hier moet dus ook ergens de Kleine-Harrebrink gestaan hebben, maar het is bij niemand meer bekend. Wel ligt achter deze hooilanden een stukje grond de "Weverieje" genaamd, waar puin in de grond zit, op bovengenoemde kaart "het Wevers" geheten en bij de invoering van het kadaster in 1832 eigendom van de Nederlands Hervormde Kerk Heino, terwijl de opstallen behoren aan Antonie Bloeme.

Maar het Wevers is nog geen Kleine Harrebrink.

Voor 1815 vinden we in de doop-, trouw- en begraafregisters altijd: Kleine Herrebrink en nadien altijd: het Wevers. Behalve één keer n.l. in 1816, dan laat Antonie Bloeme een kind dopen, wonende in Lenthe op de kleine Herrebrink of Wevers.

Doorzoekende vinden we dan een koopakte, verleden door notaris A. Fortuyn te Raalte, d.d. 29 mei en 12 juni 1843. Bij openbare veiling ten huize van Klaas de Graaf, Bakker en Casteleyn te Heino, wordt verkocht t.v.v. de Kerkvoogdij der Nederlands Hervormde Kerk van Heino "de Katerstede Het Wevers, groot 50 roeden 90 ellen bouw en groenland, het getimmerde de meijer toebehorende". De pachttopbrengst is f 15. = per jaar.

De Kerkvoogdij schat de verkoopprijs op f 600. = . B.J. van Sonsbeeck, landeigenaar te Heino, koopt het geheel echter voor f 420. = . Het boerderijtje is spoedig daarna afgebroken en het stukje grond bij de landerijen van de Davenschot aangetrokken, welke door hem in 1842 aangekocht is.

De Grote Harrebrink was reeds eerder door Van Sonsbeeck aangekocht n.l. op 13 januari 1800 en daarna ook afgebroken.

De naam Harrebrink leeft gelukkig nog voort als straatnaam in Dorpsstraat-West en dank zij een legaat uit 1727 kunnen we nu achterhalen waar deze namen vandaan komen.

Zoals we boven reeds lazen werd Geertruid Margaretha van Uterwijck eigenaresse van den Alerdinck. Na haar dood in 1733 vererfde het goed op Evert Elbert Anthony van Raesfelt tot Heemse die gehuwd was met Jacoba van Uterwijck, een kleindochter van Isaac van Uterwijck. Isaac had n.l. in zijn testament zijn bezittingen bezwaard met een zgn. fidei-commis (erfstelling over de hand, verzoek om de bezittingen in de familie te laten).

In dit testament, opgemaakt 6 september 1683 voor het gerichte van Wijhe, en als afschrift te vinden in het Rechterlijk archief Dalfsen inv. no. 7 d.d. 30 mei 1720, vinden we de volgende goederen genoemd: "Het huis en Havezate Alerdinck, Erve Groot-Alerdinck, vier en een half mudde gezaai op Alerdinckskamp, Hogeweide liggende langs de Kleine of Kolkwetering, de kleine weide liggende achter de nieuwe hof, Het Dorenslagh over de Kleine of Kolkwetering, Katerstede op Alerdinckveltien en de tien-den gaande uit Groot- en Klein-Alerdinck".

Na het overlijden van Evert Elbert Anthony, in 1745, werd zijn zoon Isaac Reindert van Raesfelt eigenaar van den Alerdinck. Of hij er ook woonde is nog de vraag, op marktevergaderingen liet hij zich vertegenwoordigen door Van Sonsbeeck. En in 1760 werd in de kerk van Heino een kind gedoopt van Nicolaas Matieu en Ageneta Frederika Pieter-nella Stokelman, "bewonende gratis het huys van Alerdinck".

Wel liet Isaac Reindert zich vanaf 1754 vanwege den Alerdinck verschrijven en niet vanwege Heemse vanwaar hij tussen 1749 en 1754 verschreven was in de Ridderschap. In februari 1764 verkocht Isaac Reindert van Raesfelt den Alerdinck aan Reint Wolter van Echten, volgens sommigen een schijnkoop met als enig doel admmissie in de Staten.

Op 23 juni 1769 wordt in Heino in de kerk begraven "Gerrit Maijenberg Overste van een Regiment Cavalerie ten dienste van dezen Staat, woonachtig op Huize Alerdinck Carspel Dalfsen".

Wel is het Reint Wolter van Echten, die den Alerdinck in 1770 verkoopt voor f 10610, = aan Derk Frederik van Voorst tot Bergentheim, die al sinds 1755 was geadmitteerd vanwege Bergentheim, maar zich in 1773 van den Alerdinck liet verschrijven. Bij deze verkoop is er sprake van: "Het huijs en Havesate Alerdinck met alle daaronder horende Hoge en Lage Landerijen en opstaande getimmerten en houtgewassen. Benevens het Erve Groot-Alerdinck bemeeijert bij Zwier Gerrits". Van Voorst, die in 1790 werd aangesteld als Hoogschout van Hasselt, stierf op 7 juli 1796 op den Alerdinck.

Gaarne verwijzen we even naar ons nummer van december 1985, met daarin (op bladzijde 346) een artikel van ons bestuurslid mevr. Valkenaars over de romantische liefdesgeschiedenis uit 1775 van Phil van Voorst, dochter van Derk Frederik.

Diens erfgenamen verkopen op 6 september 1797 den Alerdinck aan Bernhardus Josephus van Sonsbeeck, telg uit een invloedrijk Zwols geslacht. De koopsom is f 16.125.-. In politieke zin heeft den Alerdinck dan afgedaan. Om geadmitteerd te worden in de Staten moest men immers van adel zijn en de Hervormde religie belijden. Van Sonsbeeck voldeed niet aan deze eisen. Maar dan zijn we tevens aangeland in de tijd van Vrijheid Gelijkheid en Broederschap en worden de Statenzetels bezet door de Provincionele Representanten van het Volk van Overijssel.

Het eeuwenoude feodale stelsel verdween langzaam maar zeker. Een tijdperk werd afgesloten. Het zou nooit meer worden wat het geweest was.

ERVE GROOT-ALERDINCK OF ISSELS

Aan het begin van dit artikel over de havezate hebben we kunnen lezen dat in de 15e eeuw een deel van den Alerdinck viel onder de Hof te Colmschate. Deze hof, in 1230 reeds bekend als hof van de Bisschop, is waarschijnlijk veel ouder. De hoven waren oude nederzettingen doch niet de oudste, men vindt ze meestal aan de rand van een ontginningsgebied.

Een hof nu kunnen we ons het beste voorstellen als het middelpunt van een zeer groot landbouwbedrijf in het bezit van de landsheer, in dit geval de Bisschop van Utrecht, die niet alleen kerkelijke maar ook wereldlijke macht bezat. Oorspronkelijk zal het in eigen beheer zijn bewerkt maar later zijn grote stukken land in leen uitgegeven aan personen bij wie de Bisschop in het krijt stond of in ruil voor aan de Bisschop te bewijzen diensten.

In tijden van nood zou de Bisschop hen beschermen, zij op hun beurt moesten als leenmannen met "een reijsich peerdt, met harnasch, tuijch, spese ofte ander geweer", gereed staan om de leenheer van dienst te zijn.

Alle personen, mannen, vrouwen en kinderen, die woonden en werkten op deze hofgoederen waren zgn. hofhorig. Men was niet vrij om te gaan en te staan waar men wilde, voor huwelijken moest men toestemming vragen en een zeker bedrag betalen (de opvaart), terwijl bij overlijden eveneens het versterf betaald moest worden. Soms verviel bij overlijden alles aan de leenheer, in andere gevallen had hij de eerste keus uit het beste vee en de kleding van de overledene. Uit deze periode stamt ook het recht van de eerste huwelijksnacht, men was immers het eigendom van de leenheer.

De dagelijkse leiding berustte bij de Hofmeijer, later Ambtman genoemd (rentmeester). Elk hof kende zijn eigen recht en rechtspraak "naar older gewoonte", er was appèl op de rechtspraak bij het hoofdhof.

In latere eeuwen, wanneer er meer geld in omloop komt en de levering van produkten in natura met name van de verstverwijderde boerderijen minder aantrekkelijk is, worden de hofhorige goederen voor een deel tegen geld verpacht, zij het dat de hofhorige rechten en plichten voor de bewoner/leenman blijven bestaan. Dit hofstelsel bleef in Gelderland en Overijssel bestaan tot rond 1800, toen werd men in staat gesteld deze rechten af te kopen.

We hebben het nu alleen nog maar over het latere erve Groot-Alerdinck.

Door bepaalde ontwikkelingen kwam er kennelijk ruimte voor een tweede boerderij, het latere Klein-Alerdinck. De afstand tussen deze beide boerderijen is 1200 meter. Tussen deze beide erven vinden we nu de havezate, die welhaast zeker later is gesticht door de eigenaar van beide erven.

't Erve Issels, voor 1940

Overigens viel alleen Groot-Alerdinck, dat later gesplitst is in twee erven, onder de hof te Colmschate.

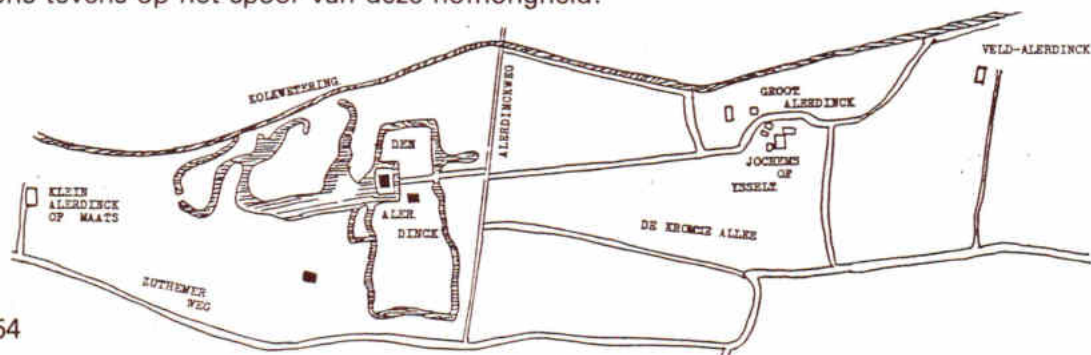
In het gemeentearchief van Deventer vinden we o.a. een kasboek uit de jaren 1783-1796, bijgehouden door de Heer burgemeester van Deventer Gerrit David Jordens, als ambtman van Colmschate. (G.A.D. archief ambtman Colmschate no. 24.)

Elk jaar staat hierin de aantekening:

Ontvangst van Stedigheid (vaststaand) in rogge en gerst.
Alerdinck tot Dalfsen.

Rogge	1 mudde	2 schepel.
Garste	2 mudde	2 schepel.

Dat dit ook inderdaad betaald is, maar dan in geld als tegenwaarde, kunnen we zien aan een bewaard gebleven kwitantie, in bezit van de familie Visscher. Deze vondst bracht ons tevens op het spoor van deze hofhorigheid.

5766. Hendrika Berends Wed Andries Harmus J. L.
 oetel aan W. Umbgrove als Rent van de
 Aupstmanie van for in schate te Deventer
 de Noorn Medigheid uit het Halve Erve Alerdinck
 onder Dalfsen Buurtschap Lenthe gelegen verche
 van Martini 1100 Zes en negentig
 Van 3 1/2 Mud. Rogge ad 30 1/2 H. f. Sch. f. 9-3
 en 2 1/2 Mud. Gort ad 20 H. f. Sch. f. 30
 5767. en de Noorn Medigheid verche
 Martini 1100 Zes en negentig
 Van 3 1/2 Mud. Rogge ad 26 H. f. Sch. f. 7-36
 en 2 1/2 Mud. Gort ad 20 H. f. Sch. f. 30
 Voldeaan aan 26 April 1798 f. 36 39-

W. Umbgrove
 Rent

In boven aangehaald archief vinden we onder no. 74 (5 delen) de opeenvolgende be-
 lingen. In de index bovenaan de bladzijde staat:

"Alderink.

Erve en Goed of Alerdinck of Issels ook wel 't Jochems genaamt in Dalfsen buurtschap
 Lenthe.

Is Volschuldig Hofhorig".

Dit perceel wordt genoemd 't halve Erve en goed Alerdinck.

De eerste duidelijke vermelding vinden we echter op het rijksarchief in Zwolle, in het
 zgn. Verpondingskohier 1601:

"Groete Alerdinck-Casijn van Isselt toebehorende".

Casijn van Isselt was getrouwd met Maria van Armelo, die het goed geërfd had van haar
 ouders. Bij deze vererving is zeer waarschijnlijk Groot-Alerdinck, bestaande uit ten-
 minste twee erven, in tweeën gesplitst. Maria en Casijn van Isselt krijgen de boerderij,
 waar nu de families Visscher en Volkerink wonen, Zuthemerweg 8 en 10, voor de oorlog
 één bedrijf, dat na 1600 altijd het ISSELS naar de eigenaar wordt genoemd.

De andere helft gaat naar Goert van Armelo, die ook de Havezate verkrijgt; deze boer-
 derij wordt nu bewoond door de familie Grootenhuis, Zuthemerweg 14, het latere erve
 Zwijs of Zwijsboer.

Dat beide erven als een geheel onder de hof te Colmschate ressorteerden staat vast.

We vinden n.l. na 1600 enkele beleningen en overige akten met o.a. toestemming om te mogen testen:

1e Op 29 maart 1638 verschijnen voor de Ambtman: Isaac van Uterwijck en zijn vrouw Geertruid van Armelo tesamen met Jonker Jan van Isselt.

2e Op 9 juni 1640 krijgen Juffr. Geertruid van Armelo en haar man Jonker Isaac van Uterwijck consens om te testen, toestemming om testament te maken.

3e Op 9 december 1642 verschijnt Jan van Isselt als momber (voogd) van zijn zoon Casijn.

Jan van Isselt was gehuwd met Jennigien Geurts, hij wordt later ook genoemd, Jonker Jan van Isselt tot **Veldalerdinck**.

4e Op 14 mei 1647 wordt Juffr. Geertruid van Armelo, vrouw van zaliger Isaac van Uterwijck, ontslagen uit de leen en in haar plaats gesteld haar zoon Peter van Uterwijck over het **halve** goed Alerdinck.

5e Casijn van Isselt, gevolmachtigde van Maria van Armelo, zijn huisvrouw, verkoopt een rente van 30 Carr(oli) guldens ad 22 st(uiver) 't stuk "uitgaande uit comparants halve hofhorige goed en erve Alerdinck, waarvan Jonker Peter van Uterwijck de andere helfte toebehorende is".

Actum 19 februari 1656.

6e Op 2 maart 1667 noteert de Ambtman van Colmschate op verzoek van de Heer Peter van Uterwijck tot Alerdinck het volgende:

"Dat des Heeren Comparantens goetd Alerdinck van de leenplicht alsmede van de jaarlijkse uitgang van 6 schepel rogge en 10 schepel garste ontslagen is en daarentegen het erve ende goed gent (genaamd) het Wallekes in Broekland gerichte Raalte tot een Colmschater leengoed weder gesteld en met de voornoemde jaarlijkse uitgang bezwaard mag worden".

Daarna volgt een: Extract uit het boek van resolutiën (notulen) der stad Deventer van 10 augustus 1665:

"De verzochte permutatie (ruiling) van Jonker Uyterwijck wegens het goed Alerdinck zijnde leenroerig aan de Hove van Colmschate tegen enige andere percelen zijn edele toebehorende gent. Het Wallekes in Broekland Raalte is bij Schepenen en Raad geacordeert".

Het goed Groot-Alerdinck valt dus uiteen in twee afzonderlijke erven, waarvan het Issels hofhorig blijft, terwijl het Zwiers of Zwiersboer dan vrij allodiaal is.

Hoe lang de Van Isselts in het bezit blijven van het erve Issels is niet bekend, zij waren militairen in de lagere officiersrangen en verbleven meestal in garnizoen.

Van Jonker Jan van Isselt tot Veldalerdinck weten we dat hij een natuurlijke zoon had verwekt bij Jenneken Geurts. Op zijn sterfbed trouwt hij met Jenneken en wettigt zo zijn zoon, die naar zijn grootvader Casijn vernoemd was.

Dit huwelijk echter was zeer tegen de zin van zijn oomzegster Elisabeth, waarschijnlijk het enige familielid, dat zo de erfenis aan haar neus voorbij zag gaan. Zij betwistte de wettigheid van dit "neefje" en verklaarde zich als zusters dochter, erfgename van haar oom Johan van Isselt.

Elisabeth Roebers was eerder getrouwd met Bastiaan Fabius, zoon van de Heinose Schout Johan Fabius en van Fenneken Spijkerhuis. Na het overlijden van Bastiaan huwde zij in 1644 met Lambert Gerritszoon Huigen.

Om alsnog als erfgename te worden benoemd van haar ooms bezittingen spande zij een proces aan, waarvan ons de afloop niet geheel duidelijk is.

Veld-Alerdinck, voor 1940. Bernhard en Marie Vonderman, de baby is Henk (Marktstraat Heino).

In het voorgaande is al meerdere keren de naam **Veldalerdinck** genoemd, in een testament is er sprake van een katerstede op Alerdinckveltien, Jan van Isselt laat zich noemen Tot Veldalerdinck.

Wat onder Veld-Alerdinck verstaan werd kunnen we alleen maar gissen. Maar ook nu ligt ten oosten van de percelen, eens behorende onder het Issels, een bouwkamp de zgn. Veldtieskaamp, eigendom van de Gunne; daarnaast stond boerderij "het Veldtie" nu familie Pandelaar, eerder Vonderman, Zuthemerweg 4. Direct hierbij liggen ook de hoge en lege Eulerink (Aalderink?). Van deze katerstede vinden we in het rechterlijk archief Dalfsen verschillende overschrijvingen o.a. op 26 december 1796: Door overlijden van Judith ten Cate erven haar broer Berent ten Cate en de kinderen van wijlen E.J. van Hoboken, onder wie Judith van Hoboken huisvrouw van L.H.C. Niland, schout van Zwollerkerspel, de katerstede het Veldjen, bemeierd door Hendrik Veldjen.

Op 10 oktober 1803 koopt Hendrik Jan Kiesebosch uit Heino de katerstede het Veldjen, van P. van Hoboken, met de molenkamp Lentherland en twee kampjes hoge en lege Eulerink in Lenthe.

Op 9 januari 1804 is er sprake van het Veldjen, Groen of Plaggenland, Grootekamp in gebruik bij Poortman, Odinksveldje, Oolderink en Aaltinkhorst.

Ook de Aaltinkhorst is als veldnaam nog bekend aan de Zwolseweg, eigendom van de Gunne. Niet te verwarren met boerderij de Aaltinkhorst, zie Omheining no 1 maart 1981.

Gelet op het bovenstaande moet met Veld-Alerdinck bijna zeker de boerderij met bijbehorende grond Zuthemerweg no. 4 bedoeld zijn.

Juist voor het ter perse gaan van dit artikel vonden we de navolgende akte, die onze veronderstelling bevestigt:

"R. Sandberg optredende als gevolmachtigde van Reint Wolter van Echten, (eigenaar van den Alerdinck) verkoopt aan de Heer Gerh. ten Cate de Katerstede het Veldjen genaamt in Lenthe Dalfsen", met alle landerijen enz. vrij allodiaal, d.d. 29-11-1770.

We richten onze aandacht weer op het Issels en zien dan dat op 21 maart 1677 Adriana Josina Bentinck vrouwe toe den Bredenhorst en Swaluwenburg weduwe van de Heer Overste Simon van Haersholte, beleend wordt met het "Halve volschuldige hofhorige Erve en goed Alerdinck".

De volgende belening vindt plaats tussen 1677 en 1696. In 1696 n.l. krijgt Antonie van Haersholte Drost van Vollenhove Heer van Elsen consens om te testen, d.w.z. toestemming bij uiterste wilsbeschikking na te laten.

Op 10 november 1705 wordt Douarière Joanna van Haersholte beleend met het Issels. Zij is weduwe van Antonie van Haersholte tot Elsen Staverden en Bredenhorst, Drost van Salland.

Bij deze laatste belening staat geschreven, "Dat hetselve sonder weten of consens des Amptmans in der tijt niet veralieneert of versplittert worde". Het mocht zonder toestemming niet vervreemd of gedeeld worden. Hiermee wilde de ambtman nog eens nadrukkelijk vaststellen dat het een hofhorig goed was en dat de leenman niet zonder meer zich kon gedragen als zijnde de eigenaar. Overigens hadden het hofstelsel en de leenroerigheid in de loop der jaren wel meer het karakter gekregen van erfpacht met bijzondere voorwaarden. Maar daar moest dan wel aan voldaan worden, meende de Ambtman.

Het gehele hofstelsel als zodanig was met de opkomst van het geld grotendeels verval len en de goederen werden tegen een geldsom in pacht uitgegeven.

Colmschate echter is langer dan de meeste hoven als zodanig in gebruik geweest, voornamelijk vanwege het feit dat het als hoofdhof werd aangezien. De horige lieden hadden bij rechtspraak de mogelijkheid appèl op het vonnis aan te tekenen, dit appèl nu werd gewezen in de hof te Colmschate.

Dat de leenman op zijn beurt een pachter op het leengoed zette, kunnen we ook uit andere bronnen vernemen: Hendrik Hendriks op 't Issels laat op 23 oktober zijn dochter Hendriken dopen in de Hervormde Kerk te Heino.

Hendriken is voor 1738 getrouwd met Teunis Lamberts en blijft met haar man op het Issels wonen. In het volkstellingsregister van 1748 lezen we: Teunis op 't Issels met Hendriken Hendriks en 5 kinderen jonger dan 10 jaar plus 3 inwonende dienstboden (2 knechten en 1 meid?).

Dat het Issels een grote boerderij is kunnen we ook constateren aan de aanslag over de uitzettinge hoornevee en bezaaide landen in 1722: de bewoner moet negen gulden betalen en behoort daarmee tot de hoogst aangeslagenen in de marke Lenthe.

De volgende personen zijn eigenaars/leenmannen van het Issels in de 18e eeuw:

Willem van Haersholte
Zwier van Haersholte
C.W. van Haersholte
A.H.A.C. van Haersholte
Frederik Graveman

beleend op 10 april 1726
beleend op 13 maart 1732
beleend op 13 maart 1734
beleend op 21 januari 1782
beleend op 10 mei 1796

Er was toen reeds sprake van erfpachters (lees: eigenaars) die niet onder het hofverband behoorden en dus buiten de echte (= stand, rang) vielen. Zij moesten bij het aanvaarden van het hofhorige goed een hulder stellen, d.w.z. iemand die wel tot het hofverband behoorde moest voor hen de plichten waarnemen in de echte. Na 1700 zijn de eigenaren van het Isselt zelf niet hofhorig. We lezen dan ook, dat zij een hofhorig man als hulder stellen. Deze hulder zal met name de jaarlijkse vergaderingen en de rechtszittingen hebben moeten bijwonen.

Zoals we al eerder lezen wordt aan het einde van de 18e eeuw veel grootgrondbezit verkocht door de adel. De adel had generaties lang geleefd van de pachtopbrengst, zonder verder werk te verrichten dat inkomsten opleverde. De stijgende graanprijzen, de klachten over hoge lonen en de algemene economische malaise die ons land in die tijd doormaakte, zullen mede de redenen tot verkopen van onroerend goed zijn geweest. Zo verkocht in die tijd de eigenaresse van de Aalshorst bijna de gehele Veldhoek. Rijke kooplieden uit de steden maar ook vele boeren waren de kopers.

Ook de familie van Haersholte verkocht veel van haar bezittingen. We vinden in het R.A.O. rechterlijk archief Dalfsen inv. no. 14. fol. 315/316 de navolgende akte:

"Erschenen in den Gerichte P. Solomon van Deventer als gevolmachtigde van de Heer C.W. Baron van Haersholte beschreven in de Ridderschap van Gelderland der Duitschen Ordes Ridder en Commandeur van Rhenen, volgens Procuratie den 16 den April 1792 voor de Repriesenteerende Schout en Schepenen der Ambachtsheerlijkheid van Maarssen gepasseerd en van waarde erkend. Verklarende om een welbetaalde somma van penningen te cederen en te transporteren ten behoeve van Frederik Gravemen en zijn vrouw Hendria Berents de alodiale goederen behorende onder het Erve en goed Groot-Alerdinck of Yssels en ook het Jochems genaamt bemeijert door Willem Disselhof, voorts de Caterstede den Hagen of Kijk in den Hagen genaamt bemeijert door de weduwe Jan Rijnties alle gelegen in het Carspel Dalfsen Buurtschap Lenthe. Zo als op conditien van publieke verkooping op den 4 den October 1791 hebben aangekocht.

Actum te Dalfsen 6 Mey 1792"

In inv. no. 56 van het rechterlijk archief Dalfsen d.d. 9 november 1791 vinden we dat de koopsom f 8405. = was.

Wie nu was deze Frederik die het Issels kocht?

Op 26 april 1748 trouwt te Dalfsen Engbert Gerrits uit Ancum, met de weduwe Aaltje Frederiks uit de Marshoek/Emmen, Dalfsen. Uit dit huwelijk worden te Dalfsen (Emmen) kinderen geboren, o.a. op 29 februari 1756 Frederik.

Deze Frederik Engberts is drie keer in het huwelijk getreden en wel:

- 1e Op 19 juni 1785 te Heino met Harmine Hendriks ten Hove, van de Graven in het Lierderbroek onder Wijhe.
Hermine Hendriks is geboren op 27 februari 1746 aan de Graven onder Wijhe. Ten tijde van haar huwelijk met Frederik Engberts is zij weduwe van Hendrik Geerligs van den Grooten Bokkelaer uit Heino.
Frederik Engberts trouwt in bij zijn vrouw, op de boerderij aan de **Graven**, vandaar later de naam **Graveman**.
- 2e Na het overlijden van Hermine ten Hove, begraven te Heino op 10 augustus 1786, hertrouwt Frederik op 14 juli 1789 te Wijhe met Elsie Gerrits Grootenhuis, afkomstig uit Wijhe.
Voor de tweede maal wordt Frederik Engberts weduwnaar, Elsie zijn vrouw sterft op 2 maart 1790, vier dagen na de geboorte van dochter Elsie.
- 3e Van zijn derde huwelijk zijn datum noch plaats te vinden, maar op 16 oktober 1791 wordt in de kerk van Heino gedoopt: Hermannes, zoon van Frederik Engberts en Hendrike Berents ter Haar wonende aan de graven in het Lierderbroek onder Wijhe.

In datzelfde jaar 1791 koopt dit echtpaar het Erve Issels in Lenthe, alwaar op 18 juli 1793 wordt geboren dochter Aaltje.

In het lidmatenboek van de Hervormde Kerk van Heino vinden we de volgende aantekening d.d. 24 maart 1793: "Frederik Engberts uit Wijhe op de Graven verzocht Attestatie na Wijhe dog 't Issels of Jochems in Lenthe betreffende heeft de attestatie weer terug gebracht, evenzo zijn vrouw Hendrike Berents uit Raalte". Hij is dus welhaast zeker op Sint Peter, 22 februari, 1793 op het Issels komen wonen.

Veel geluk heeft het echtpaar niet gekend. Op 24 mei 1793 wordt zijn dochttertje Elsie, uit zijn tweede huwelijk, begraven. Boven lasen we al dat op 18 juli 1793 dochter Aaltje werd geboren, een maand na haar geboorte, op 20 augustus 1793, overlijdt Frederik Engberts Graveman, hij is dan 45 jaar oud.

Zijn weduwe Hendrika Berents ter Haar, dochter van Berent Gerrits en Jennegien Hendriks, geboren op den Ham te Linderte Raalte, hertrouwt op 21 juli 1794 te Heino, met Andries Herms Gruwel. Dit huwelijk duurt precies zeven weken, want op 15 september 1794 sterft Andries Herms en hij wordt op 17 september 1794 begraven "in onse kerke", zoals een jaar eerder ook Frederik Graveman in de Hervormde Kerk van Heino begraven werd. De weduwe blijft dus achter met één kind uit haar eerste huwelijk n.l. een zoon Hermannes, dochter Aaltje is eveneens overleden.

Aangezien Hendrika Berents in gemeenschap van goederen was gehuwd, moet er een boedelscheiding plaatsvinden. Van deze boedelscheiding is een opgave van de volledige inventaris bewaard gebleven.

Daar er uit die tijd weinig boedelbeschrijvingen bekend zijn zullen we deze in zijn geheel overnemen, hij geeft een zeer goede indruk van het reilen en zeilen van een vrij groot boerenbedrijf in die tijd:

Staat en Inventaris.

Des boedels van Wijlen Andries Herms en Hendrika Berents Echtelieden. Zo in diervoegen dezelve in gemeenschap bij hen beseeten en op den 15 September 1794 Sijnde de Sterfdag van de Eerste Gemelde geweest is.

Deze vaste Goederen.

Ongeveert de halve plaatse genaamt het groot Aalderink het Issels en het Jochems gelegen onder het Karspel Dalsen en boerschap Lenthe.

3 morgen hooyland in het Sekdoorn gelegen.

Een en een half morgen hooyland gelegen onder Carspel Wijhe.

11 melk koeyen en 5 weyde beesten.

4 pinken en 7 kalvers.

3 paarden 3 varkens en 5 kippen.

2 wagens, ploeg en Eegden, een Slee, Kruywagen.

54 vimme Rogge, 45 vimme Boekwijt, doch ongemaayt, 1½ vimme Weijte, 1 vimme garst en 35 voer hooy.

2 kasten nog een klein kassien een kist dito Een koper wasketel dito een kleyn.

4 koffi keetels, een Schenketel een koperen kan, 11 tinnen Schotels 23 tinne borden

9 tinnen Kommen 2 tinnen trekpotten. Een tinnen kan dito een Kandelaar, 2 kopere blakers. Een koperen bedpan, een Huysklok, 12 lange leepels 9 ronde lepels 14 stoelen

2 tangen een Asseschop een vuurlepel 4 lampen nog een kopere tange een haal en haalketen. Een paardegetuig 2 paardestange een blik 3 trommelties 28 bonte schotels

3 Schoorsteen vallen 3 paar gordijnen, 6 bedden 3 puluuwe 8 kussens 10 vlassen lakens 12 grove lakens 22 slopen 120 elle doek 30 pond vlassengaren, 20 pond grof garen

25 pond vlas 20 pond spijs, een zwavel bakkie 2 ijsere potten 4 melkemmern dite

4 andere. Een karn 3 melktonnen 38 melkvaten 3 wasbalies een kafmole een schepel

een snijkist een wan nog een snijselfkissie 4 greepen 2 schuppen 6 hooyvorken,

3 Saatvorken 3 tonnen 3 spinnewiele 2 haspels.

De navolgende schulden:

Derk van der Vegte	1100-	-
Evert van der Vegte	1000-	-
Wiggert Engberts	1144-	-
Everwijn Jans en Eva pots	400-	-
Gerrit Berents	450-	-
Arend Santman	100-	-
de rente van deze schulden	151-	6-
Hendrik Graveman	100-	-
Schatting van 4 morgen hooyland	9-18-	6
3 jaar pagt van het Carspelslag	89-16-	8
aan de Scholtus van Dalsen	73-	-
Wigger Engberts	20-	-
Hendrik de knegt	45-	-
Jannetie de meyd	22-	3-
gemaal en geslagt	8-	6- 8
Morgen geld	3-14-	
Schattinge van Mastenbroek	2-12-	
hoofdgeld	2-14-	

<i>7 schepel boekweyt van Gerrit ten Broeke</i>	12- 5-
<i>Kortenhorst</i>	4-17- 8
<i>Gerrit Jan de Timmerman</i>	5-18- 8
<i>de Nieuwe Smit</i>	4-10-
<i>de Bakker</i>	2-10-
<i>de bewaardsman</i>	3- -
<i>Meibergsdijk</i>	2-10-
<i>Doctor en Apoteeker</i>	4- -
<i>De Wildeboer</i>	2- -
<i>Boomtelgen</i>	10- -
<i>Joost bons</i>	4-11-
<i>Nolles Wolters</i>	2- -
<i>Dienstboden geld</i>	4- -
<i>de Oude Smit</i>	-18-
<i>Jennegien Hendriks</i>	12- -
<i>Hermannes Frederiks</i>	100- -
<i>nog an deselve een nieuw kleed</i>	
<i>en vier stukken linnen</i>	
	6688- 2- 6
<i>nog an de kiste</i>	5- -
<i>de doodgraver</i>	3-10-
<i>gerrit kortenhorst</i>	-10-
<i>aan de dominee</i>	8-18-
<i>voor de Rouw ongeveer</i>	70- -
	87-18-

Aldus ten goeder trouw na beste geweeten onder voorbehoud zo iets niet wel uitgedrukt of vergeten mogte zijn. Zulks zodra mij daar daarvan zal geblijken te veranderen en op te geven.

Actum 1796
Hendrika Berents.

N.B.:

1 Gulden = 20 stuivers

1 Stuiver = 16 penningen

Hierop volgt een ongedateerde en niet getekende acte met aantekeningen en opmerkingen betreffende deze inventarisatie, waarschijnlijk opgemaakt door of namens de ambtman van Colmschate. Hieruit blijkt dat ook de boedelscheiding tussen Frederik Grave-man en Hendrika Berents nog niet volledig geregeld is. Het hele erf moet ingebracht worden i.p.v. de helft, voor de schulden gemaakt in het eerste huwelijk is het leengoed mede aansprakelijk. Er moet opnieuw een lijst gemaakt worden van de schulden en door wie ze zijn gemaakt. Verder moeten op de inventaris gezet worden de uitstaande "Capitaalen ten voordele des Boedels". Er is alleen een kist met kleren opgegeven, "doch het is zeer bekend dat er ook zilver en goud alsmede een horlogie geweest is" en dat er veel van de dagelijkse huisraad niet opgebracht is. Er zijn niet opgegeven de opkomsten sedert 15 september 1794 tot heden, doch wel alle schulden. Het laatste hu-

welijk heeft maar 8 weken geduurd. Aan het voorkind, Hermannes Frederiks, is de tegenwaarde van f 3000. = uit vaders portie toegewezen. Hendrika heeft zelf ook zoveel behouden waar dan nog bijkomt dat Andries Herms zeker ook de waarde van f 3000. = ingebracht heeft. Dit nu strookt niet met de inventaris en rekeningen. Het is zeker onwaar dat de boedel in de tijd van 8 weken zozeer verminderd zoude zijn. Aldus deze akte. Hoe de gehele afwikkeling tenslotte geregeld wordt weten we helaas niet.

Hendrika Berents is niet hertrouwd. In de kerktekening, gehouden in augustus 1798, vinden we: "Issels of Jochems, Hendrika ter Haar wed. met Jacob ter Haar en Hermannus Frederiks, met Hendriks Lamberts als knecht en Janna Dikkens en Jokomiene als Meiden".

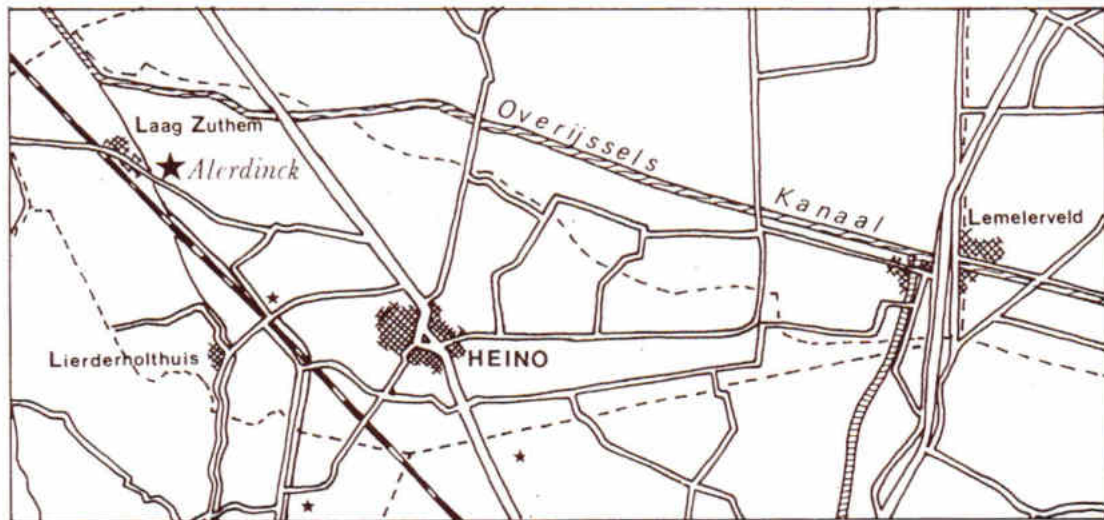
In het register van naamsaanneming Dalfsen staat te lezen dat Hendrika ter Haar voor haar zoon Hermannes Frederiks de vaste familienaam van Graveman laat registreren. In 1819 volgt er een grenswijziging en komt het hele gebied rond den Alerdinck binnen de grenzen van de gemeente Heino te liggen, een klein gedeelte blijft Zwollerkerspel. Hermannes Graveman heeft niet alleen van zijn ouders, zijn moeder is op 14 juli 1825 overleden, geërfd maar ook van zijn grootouders.

Verder vinden we nog meerdere legaten door ooms en tantes die ongehuwd waren aan hem toegewezen, hij zal zeker in die tijd een vermogende jongeman zijn geweest. De boerderij, die hun eigendom was, behoorde tot de grootste in de marke Lenthe. Bij het vaststellen van het Amptsdienaarsgeld 1806, wordt het Issels gerekend tot de volle of 4 paards boeren.

De totale oppervlakte is in het midden van de 19e eeuw een kleine 80 ha, waarvan 40 ha rond de boerderij en de rest in Lierderbroek en Sekdoorn.

De tienden over Groot- en Klein-Alerdinck, waarvan we eerder in ons artikel al melding maakten, worden in 1844 verkocht.

"Een tiende het IJssels genaamd gaande uit een gedeelte van een stuk bouwland gelegen te Heino, Sectie A no. 429 groot 4.61.10 HA". Deze worden wijselijk gekocht door de eigenaar van de grond, Hermannes Graveman, voor f 150. = (G.A.D. not. A. IJssel de Schepper. inv. 568 a fol 1114).

De Tienden

Van oorsprong wordt bedoeld het tiende deel van de opbrengst. In het Oude Testament vinden we tal van verplichtingen om tienden te geven van de vruchten des velds en van vee, ten behoeve van de eredienst. De concilies van de Rooms-Katholieke Kerk legden de gelovigen de verplichting op tienden te geven aan de kerk. De Karolingische vorsten bepaalden hetzelfde. Maar niet overal kwamen de tienden aan de kerk ten goede, op allerlei wijzen raakten ze in wereldlijke handen.

Men onderscheidde oude en novale tienden, deze laatste van gronden die nieuw ontgonnen zijn. Men kende de zgn. grove of garftienden (koren), smalle of kleine tienden van andere gewassen en krijtende tienden van jonge dieren.

Toen er meer geld in omloop kwam werden de tienden vaak omgezet in een geldbedrag met name voor de smalle tienden. De korentienden werden het langst in natura betaald, zij het dat ook deze vaak werden omgezet in een vaste hoeveelheid koren. De tienden waren verhandelbaar los van de grond waarop dit recht rustte. De tienden werden afgeschaft bij wet van 1909.

Dat er op het Issels een tiendplicht rustte, bewijst dat we met zeer oudhoevig land te maken hebben.

Naast de tiendplicht kende men op veel boerderijen ook nog een zgn. uitgang. Een uitgang was meestal een grondrente, men leende geld en betaalde daarover jaarlijks in natura. Ook vestigde men wel een uitgang in ruil voor een of meer jaarlijkse missen voor het zieleheil van een overleden familielid. Ook deze uitgangen zijn later meestal afgekocht.

Rond het jaar 1850 wordt door de familie Graveman het lidmaatschap van de Hervormde Kerk opgezegd en gaan ze over naar de Gereformeerde Kerk. (Zie ook Omheining 1984 no. 1. blz. 177.)

Nieuwe landbouwmethoden en een beter gebruik van de grond dringen ook door tot het Sallandse land. De overlevering wil dat Graveman de eerste boer in onze omgeving was die de koeien 's nachts buiten liet. Voorheen werden ze 's nachts altijd opgesteld, enerzijds vanwege de mestproduktie (potstal), broodnodig voor de vruchtbaarheid van de roggeakkers en anderzijds had men toen niet de beschikking over puntdraad, men omheinde de bouwkampen met hakhout, doornenheggen enz. Na de komst van het punt- of prikkeldraad ging men de weilanden afrasteren en kon men de koeien 's nachts buiten laten, wat zeer zeker een meer hygiënische melkwinning tot gevolg zal hebben gehad.

Dat het Issels meer geweest is dan zomaar een boerderij kunnen we ook nu nog zien, resten van brede sloten (grachten) zijn nog zichtbaar. De boerderij als gebouw is van het Hallehuistype zoals overal op de zandgronden, maar dan wel van zeer grote afmetingen.

In 1916 is de boerderij letterlijk en figuurlijk gesplitst. De broers Gerrit Helmus Albertus en Herman Gerrit Graveman, op dezelfde dag getrouwd, kregen ieder de helft toebedeeld. Het huwelijk van Herman Gerrit bleef kinderloos. Zodoende is dat deel van de

boerderij, na het overlijden van hem en zijn vrouw Hendrikje Volkerink, toegevallen aan Hendrik Volkerink die met zijn gezin tot nu toe de helft van het Issels bewoont en bewerkt.

Tot slot van dit gedeelte een klein overzicht van de genealogie Graveman.

<p>1. Engberts Gerrits x Aaltje Frederiks
tr. 26-04-1748 Dalfsen.</p> <p>2. Frederik Engberts Graveman,
boer op het Issels.
geb. 29-02-1756 Dalfsen.
overl. 20-08-1793 Dalfsen.
begr. te Heino.
tr. ?
Hendrika Berents ter Haar
geb. 08-01-1764 Raalte.
overl. 14-07-1825 te Heino.
d.v. Berent Gerrits en Jennegien
Hendriks uit Linderte Raalte.</p> <p>3. Hermannes Graveman,
boer op het Issels.
geb. 16-10-1791 Wijhe.
overl. 17-07-1864 te Heino.
tr. 24-06-1820 te Heino met,
Janna Dijk.
geb. 25-05-1800 te Wijhe.
overl. 28-05-1842 te Heino.
d.v. Gerrit Jans Dijk en Heile Gerrit
Jans Tenthof.
Hermannes en Janna hebben zeker
6 kinderen jong verloren.</p> | <p>4. Hendrik Graveman, boer op het Issels.
geb. 09-02-1830 te Heino.
overl. 07-12-1907 te Heino.
tr. 06-03-1863 te Heino met,
Maria van der Vegte.
geb. 11-06-1830 te Heino.
overl. 28-11-1905 te Heino.
d.v. Gerrit Helmus van der Vegte en
Antonia Nijenberg.</p> <p>5. Gerrithelmus Albertus Graveman,
boer op het Issels,
raadslid Heino 1923/1927.
geb. 04-09-1868 te Heino.
overl. 09-03-1958 te Heino.
tr. 27-04-1916 te Heino met,
Willemiena Buter.
geb. 23-03-1893 te Dalfsen.
overl. 12-03-1980 te Heino.
d.v. Egbert Buter en Janna de Boer.</p> <p>6. Roelof Visscher, boer op het Issels.
geb. 20-02-1912 te Nieuw-Leusen.

tr. 23-02-1939 te Heino met,
Johanna Maria Graveman.
geb. 15-04-1917 te Heino.</p> |
|--|--|

Dit laatste echtpaar bewoont nog steeds het Erve Issels en geniet letterlijk en figuurlijk van een welverdiend pensioen.

De naam Graveman, althans in deze tak, is in mannelijke lijn verdwenen.

Het Issels werd ook wel het Jochems genoemd. Waar deze laatste naam zijn oorsprong vindt heb ik niet kunnen achterhalen.

Wel is er op het Issels twee keer een kind geboren met de naam Jochem, nl. op 14-01-1742 en op 13-09-1744, kinderen van het echtpaar Teunis Lamberts en Henderkien Hendriks, wonende op het Issels in Lenthe.

Op de kadastrale minuutplannen vinden we wel de naam Jochemshoek voor de gronden ten oosten van het Issels en langs de Zuthemerweg gelegen.

ERVE GROOT-ALERDINCK OF ZWIERS

Zoals we eerder al meldden, werd het halve erf Groot-Alerdinck op verzoek van Peter van Uterwijck in 1665 van de leenplicht ontslagen.

Over het wel en wee van deze boerderij is veel minder bekend, het zal geruime tijd als belangrijkste erf bij de havezate behoord hebben.

Rond 1750 wonen Remmelt Jansen en zijn vrouw Jennegien Gerrits op Alerdinck als meijerlieden.

We vonden een transportakte van 1783, waarbij C.W. van Haersholte en zijn vrouw verkopen aan A.H.A.C. van Haersholte tot Benthuis het halve erve en goed Groot-Alerdinck gelegen in Lenthe en vrij allodiaal. Hiermee wordt bijna zeker de boerderij bedoeld die in latere jaren altijd wordt aangeduid als het erve Zwiers of Zwiersboer.

Bij de volkstelling van 1795 wonen Mannes Theijs en Urselina ten Hove op deze boerderij. In het trouwboek van Raalte vinden we: Hermannes Antonii van de thijs in Boetele en Urselina Willems ten Hove, getrouwd op 15-02-1784. Dit echtpaar laat tenminste 7 kinderen dopen in de R.K. Kerk Hoonhorst, als woonaanduiding vinden we steeds: op 't Zwiers in Lenthe of ook wel: op 't Zwiers bij Alerdinck.

Bij de verkoop van het landgoed den Alerdinck in 1868, waarover later meer, behoort deze boerderij tot de eigendommen van de familie van Sonsbeeck en wordt verkocht als zijnde het erve Zwiersboer.

Erve Groot-Alerdinck of Zwiers

Uit het bevolkingsregister van Heino blijkt dat vanaf 1840 tot 1922 de familie Schrijver gewoond heeft op deze boerderij. In 1920 wonen er Aleida geb. 03-05-1850 te Heino, Johanna geb. 17-12-1852 te Heino en Evert Schrijver geb. 06-03-1854 te Heino, allen

ongehuwd. Zij leven in de herinnering van de buren nog voort als Zwiers Evert en Zwiers Jaanse en Leida. Van Jaanse (Johanna) gaat het verhaal dat ze tabak pruimde "as een keer".

Op 28-08-1923 vertrokken ze naar het "tolhuisje" aan de Zuthemerweg, toen nog gemeente Zwollerkerspel.

Op het erve Zwiersboer, wij spreken liever over Groot-Alerdinck, kwam te wonen het echtpaar Hermannes Bouwhuis en Maria Willemina Broekman, zij hadden deze boerderij in 1922 aangekocht.

Tien jaar later verkoopt Hermannes Bouwhuis het erf met 6.60.30 ha grond aan Johannes Maria Diepman, afkomstig uit Wijthmen, Zwollerkerspel. (acte d.d. 04-06-1932. not. R.F.H. Baurichter Heino.)

Johannes Maria Diepman geb. op 25-02-1898, gehuwd met Rika Wilhelmina Groteboer uit Hessum gemeente Dalfsen, zal op deze boerderij blijven wonen tot aan zijn overlijden op 31-12-1972.

De dochter Hendrika Aleida Maria Diepman geb. 26-06-1943 te Heino is gehuwd met Gerrit Hendrik Grootenhuis afkomstig uit Wijhe en zij bewonen thans deze eeuwenoude boerderij, waar eens ongeveer 40 ha grond bij lag. Maar zoveel grond heeft de huidige bewoner ook niet nodig, hij handelt in koeien i.p.v. ze te melken.

Maar ook nu weer is het ons onbekend waar de naam Zwiers of Zwiersboer van afkomstig is. We vinden trouwens de benaming uit de 18e eeuw, erve Groot-Alerdinck, eerlijk gezegd ook veel mooier.

DE KLEINE ALERDINCK

Wanneer we bij de gebroeders Oosterwijk, Zuthemerweg 22, aankloppen en vragen: Heeft deze boerderij ook een naam? dan antwoordt Jans de oudste van de gebroeders en zeer bekend met de plaatselijke historie: We weten het niet!

Rientjes heeft het in zijn reeds aangehaalde boek over het erve Stepert of Stengers, en op de kadastrale minuutplans staat bij deze boerderij Mannesmaat vermeld. Geen gegevens waar we verder mee komen.

Bij de invoering van het kadaster in 1832 is Gerrit ter Maat eigenaar-bewoner van deze boerderij.

Waar echter een Groot-Alerdinck is moet ook een Klein-Alerdinck zijn.

Zoals we reeds aan het begin van ons artikel schreven was rond 1520 Jacob Rouse eigenaar-gebruiker van het erf Klein-Alerdinck.

In het verpondingskohier van 1601 vinden we:

"Johan Alberst Cleyn Alerinck eyn Coterste van derde half mudde (= 2½) Landtz unde wa leecg wijlt weyde landtz unde betaalt dye garve an sijn Landther Roloff van Armelo ijss beseijtt seess schepel Landts krech vyerde half (= 3½) mudde van die garve".

In 1680 telt Klein-Alerdinck vier huizen door vier meieren gebruikt en bewoond, toen werd één huis afgebroken.

Op 3 maart 1720 verkrijgt Allegonda van Broeckhuysen douarière van Jan Godfried van Uterwijck f 3000. = hypotheek op haar erve en goed Klein-Alerdinck, haar verstrekt door de Heer Sloet tot Westenberg en Anna van Suchtelen.

We lazen eerder al dat Allegonda na het overlijden van haar man de lijftucht had van de Havezate, maar Klein-Alerdinck is kennelijk haar eigendom.

Klein-Alerdinck of Maats

Klein-Alerdinck vinden we al op de eerste bladzijde van het oudst bewaard gebleven doopboek van Heino.

Jan **Maat** op Klein-Alerdinck laat zijn zoon Albert dopen op 28-10-1694, en in de daarop volgende jaren nog 4 kinderen.

In diezelfde jaren laat ook Gerrit op Klein-Alerdinck kinderen dopen, en eveneens Lucas Tijssen op Klein-Alerdinck. In 1708 laten ze alle drie een kind dopen. De vermelding hierboven dat er drie huizen zijn bewoond door drie pachters onder Klein-Alerdinck behorend, klopt dus aardig met het doopboek.

In de uitzettinge over hoornvee en bezaaide landen uit 1722 vinden we:

Lucas op Alerdinck en Gerrit op Klein-Alerdinck.

Na enig zoekwerk vonden we in het rechterlijk archief Dalfsen (in R.A.O.) de navolgende transportakte:

"Ik Jan Fabius wegens hoger overheyd in der tijd Scholtus van Dalfsen doe cond en certificeer in en vermeld bij deze dat voor mij en keurnoten als waren B.J. Kroonenberg en Berent Lamberts in de e.d. gerichte Erschenen is: Hendrik Cuper als speciale volm. van de Hoog-Wel-Geb. freulin Elisabeth Magteld van Voorst, voor de Heer Scholtus van Heyno, Hendrik Muntz gepasseert in dato 27 Januari 1742 alhier vertoont en van waarden erkent, welke verklaarde in zijn opgemt. Qualiteit voor een welbet. som van pnn. te hebben verkocht aan haar Broeder de H.W. Geb. Gestr. Heer Willem Reynier van Voorst Heer tot den Grimberg Maaijoor van 't Regiment van de Heer Colonel Bentink tot Wekeren, haar Comparants Erve en goed Kleyne Alerdinck, omtrent de havesate Alerdinck in desen Schoutambt van Dalfsen gelegen, met alle Seyne op en serpententien Regt en geregtigheid lasten en lusten dog vrij van opliggende Capitalen en uitgaande Renten So en in dier voege als Haar H.W. Geb. tot nu toe heeft beseten en door Gerrit Maat, Hendrik of Hendrik Jansen wordt bemeijert doende derhalve van het selve Erve en goed in de beste forma (?) Regtens transport en overdragt aan welgemelde Heer Coper, om het selve voortaan als hun Eijgen vrije goed Eijgendommelijk en Erflijk te besitten belovende Compt. het Selve te sullen wachten en wären van alle evictie (= uitwinning) of opspraak als na regte, in waarheid orkonde hebbe ik Scholtus desen getekent gesegelt et benevens de Comp't in zijn gemelde Qualiteit.

actum Dalfsen den 29 januari 1742"

De koopsom bedroeg f 3000. = . Freule E.M. van Voorst, de verkoopster, woonde op 't Rozendaal bij Heino.

Ook in deze acte lezen we dat een van de pachters de naam Maat draagt. Zwier Maat, zoon van Gerrit Maat en gehuwd met Annegien Luiksen, komen we tussen 1748 en 1765 tegen in het doopboek, afwisselend staat er dan: wonende op/aan Klein-Alerdinck of aan Maats, ook aan Maats a/d Santstege in Lenthe.

Op 8 december 1748 wordt gedoopt **Adriana** dochter van Zwier Gerrits (Maat) en Annegien Luiksen. Adriana trouwt op 16 februari 1776 te Heino: "Hermannes Derks J.M. op de Vogelzang onder Heino en Adriana Zwiers J.D. op het Alerdinck in Lenthe".

Van dit echtpaar wordt op 11 maart 1787 gedoopt hun zoon Gerrit, nu met de aanduiding: op 't Kleine Alerdinck in de Zandsteeg onder Dalfsen.

Het zou mogelijk kunnen zijn dat hij een tijd lang op Groot-Alerdinck heeft gewoond en dat dit erve daaraan de naam Zwiersboer ontleent.

Adriana trouwt dus bij haar ouders in, ook nu weer blijkt dat pachters vaak generaties lang op dezelfde boerderij bleven wonen, in tegenstelling tot de gangbare mening. In de 19e eeuw wisselde men vaker noodgedwongen van boerderij. Met St. Peter is de halve wereld te koop en te huur, is een gezegde van oudere mensen. De mentaliteit van de eigenaren-grootgrondbezitters in de 19e eeuw is ook vaak anders, een andere dan die van de feodale heer uit de voorgaande eeuwen.

Werd het Isselt tot de volle boeren gerekend, 4 paarden, Klein-Alerdinck viel bij de vaststelling van het amptdienaarsgeld Dalfsen in de categorie halve boeren, 2 paarden. De volkstelling 1795 geeft duidelijk aan, wie waar woonde. De D.T.B. registers wisselen nogal eens wat de woonaanduiding betreft.

De opnemer van de volkstelling in Lenthe, Gerrit Jan Tenthof zoon van een timmerman wonende in de omgeving van de Ganzepan, was, mogen we aannemen, plaatselijk goed bekend. Waar als gelukkige omstandigheid nog bijkomt, dat juist bij de personen die wij zoeken steeds de huisvrouw de opgave doet. We zullen een gedeelte van de volkstelling laten volgen:

Naam van het hoofd	Naam opgever	aantal pers.
1. Hendrika Berends laatst wed. van Dries Hermens op het Issels Boerin.	het hoofd zelf	7
2. Mannes Teijes op het Grote Aalderink Bouwman	Asselina ten Hove huisvrouw	8
3. Mijn Heer Voorst van Aalderink	Berend Hoge tuinman	8
4. Hermannes Derks op Klein-Aalderink Bouwman.	Adriana Zwiers huisvrouw	6

Op 26 juli 1801 geeft Hermannes Derks wonende op Klein-Alerdinck aan, dat hij een kampje weiland in de Hagen heeft gekocht van Mevrouw van Rhijn, voor f 464. = . Hermannes Derks Vogelzang zoals hij in de kerkteiling wordt genoemd, in andere bronnen ook wel Hermannes Maat, geeft bij de naamsaanneming te kennen, dat hij als vaste familienaam wenst aan te nemen de naam **Maat**.

Deze naam komen we, zoals we zagen veel vaker tegen: aan het Maats of aan Klein-Alerdinck.

Maat of made is een stuk laag gelegen weiland altijd tussen de bouwkamp en een weterring gelegen, vergelijk Dominees Maat of de Maat in Heino, tussen de Kampen en de Vloedgraven gelegen. In ons geval lag het land tussen de kamp aan de Zandsteeg en de Kolkwetering.

Bij de invoering van het kadaster is Gerrit ter Maat eigenaar van de percelen Heino, sectie A. no. 166-179-180-181-192-194-195-196-197-200-201-202-203-205 plus een perceel in Sekdoorn.

In een akte van boedelscheiding n.a.v. het overlijden van Gerrit Maat, opgemaakt op 5 september 1843 krijgt zoon Derk-Zwier Maat de boerderij toebedeeld. In deze akte staat dat er geen titels of bezitspapieren zijn, maar dat het goed zeer lang hun eigendom is.

Wij vonden in het rijksarchief echter, wat dat betreft, toch wel iets.

Op 16 maart 1777 verschijnt voor de Schout van Dalfsen, de Heer Lubbertus Rietberg als lasthebber van de Hoog Welgeb. Gestr. Heer F.B. Baron van den Capelle en Vrouwe Johanna Isabelle baronesse Bentinck, om namens deze te verkopen aan Hermannes Vogelzang en Adriana Zwijs het Erve en goed Klein-Alerdinck, zijnde vrij allodiaal, d.w.z. zonder horige of leenplichten, in tegenstelling tot feodaal goed. De Heer Rietberg zelf verstrekt aan de nieuwe eigenaar een hypotheek van f 4000. = tegen een rente van 3 ½ %.

De schout van Dalfsen, die deze akte passeerde, hield kennelijk elke vrijdag zitting in het Stadswijnhuis te Zwolle. Wij vinden onderaan de akte vermeld: "op vergun der aarde, actem te Zwolle", d.w.z. dat de grond, waarop zijn stoel stond voor deze gelegenheid tot het grondgebied van Dalfsen behoorde, aangezien de akte anders niet geldig zou zijn. Dit is tegenwoordig b.v. ook nog het geval met een ambassade in een vreemd land.

In 1844 wordt verkocht een tiende, "de Kleine-Alerdinck tiende" genaamd, gaande uit een stuk bouwland gelegen te Heino, sectie A. no. 200, totaal groot 1-89-50 HA. Dit perceel bouwland ligt voor de boerderij tegenover de Zunnabeld. Derk Zwijs Maat wordt koper voor f 125. = .

Deze akte geeft ons het duidelijkste bewijs dat we hier Klein-Alerdinck moeten traceren.

De familie Maat blijft tot eind 1865 op Klein-Alerdinck wonen. In dat jaar koopt Mr. H. v. Sonsbeeck het Erve Dijsselhof aan de Langeslag, nu G.H. v.d. Vegte, Langeslag 41 Heino. Een maand later vindt er een ruiling plaats.

D.Z. Maat neemt het Erve Dijsselhof over en H. v. Sonsbeeck wordt eigenaar van Klein-Alerdinck, "gelegen aan weerszijden van de Kolkwetering in Heino en Zwollerkerspel", zoals werd omschreven totaal groot 21-26-14 HA.

Overigens heeft Mr. H. v. Sonsbeeck, waarover later meer, niet veel plezier beleefd aan deze transactie, een week later n.l. op 29-11-1865 wordt hij wandelend op de Grote Hageweg getroffen door een beroerte en hij overlijdt diezelfde dag.

Op Klein-Alerdinck komt een nieuwe pachter in de persoon van Groot-Beumer.

In 1882 komt Johannes Oosterwijk uit Diepenveen, aldaar geboren op 17-10-1838, gehuwd op 07-05-1863 te Diepenveen met Hendrika Alberts, geboren 25-09-1833 te Olst, als de volgende pachter naar Klein-Alerdinck.

Hun zoon Stefanus Oosterwijk, geboren 08-10-1876 te Diepenveen en op 16-02-1905 gehuwd te Heino met Johanna Maria Bregatha Neimeijer, geboren 08-10-1869 te Heino, volgt zijn vader als pachter op.

Het eigendom is door vererving overgegaan op van Voorst tot Voorst, daarna op Vos de Wael en ten slotte op de familie Cremers uit Vilsteren.

In 1949 kopen de broers Johannes Henricus en Hermannes Albertus Oosterwijk, zoons van Stefanus, de boerderij van de erfgenamen Cremers.

Het bedrijf is thans 24 ha groot.

De oude boerderij waarin een steen in de voorgevel vermeldde: "Vernieuwd 1875", is inmiddels geheel verbouwd en een moderne ligboxenstal verrees achter de boerderij. Samen met een jonger familielid wordt nu dit hypermoderne landbouwbedrijf in maatschapsvorm geëxploiteerd.

DE BOERDERIJ IN HET BOS

Naast deze boerderij Klein-Alerdinck of Maats, stond er nog een boerderij Maats aan de Zandstege, maar dan in de gemeente Zwollerkerspel.

In het doopboek vinden we: Hendrik Jansen en Aaltje Wilms op de Kolk of Maatshuis onder Zuthem an de Zandstege. Dit echtpaar laat tussen 1770 en 1788 acht kinderen doopen.

Voorkant Boerderij in het bos

Bij de volkstelling van 1795 vinden we op deze boerderij: Jannes Maat en Gerregien Jans op Maats.

Lange tijd hebben we moeten zoeken, totdat bleek dat met deze boerderij de latere tuinmanswoning van den Alerdinck wordt bedoeld. Deze boerderij stond tegenover de ingang van de oprijlaan van de Colckhof. Dit schitterende pand met onderschoer is helaas in 1970 afgebroken. De muurankers in de voorgevel droegen het jaartal 1759.

Voor de hand liggend hebben we altijd gedacht dat deze boerderij van oudsher onder den Alerdinck ressorteerde, maar een koopakte uit 1807 leerde dat deze boerderij bij de Colckhof hoorde. In dat jaar n.l. verkocht Lubbertus Rietberg aan de Heer B.J. van Sonsbeeck "het Erve Maats no. 5 met onderhorige landerijen, bossen, akkermaalshout en opgaande boomen voor zoverre aan de Noordzijde van de Zandstege gelegen is, onder Zuthem, zoals een en ander op den 25 juli 1807 uit de hand verkogt is voor een somma van f 5000.-"

Op dezelfde dag verkocht de Heer Rietberg ook zijn buitenplaats "de Kolk" genaamd, gelegen onder Zuthem no. 4, voorzover gelegen aan de Zuidzijde van de Zandstege, voor de som van f 13.000.-. Kopers zijn Johannes Stephanes Booghman en zijn vrouw Cornelia Aletta van Sonsbeeck, een zuster van B.J. van Sonsbeeck. Dit nu is de huidige Colckhof.

Dat deze boerderij aan de overzijde van de Zandstege, nu Zuthemerweg, bij de landerijen van de Colckhof behoorde, doet vermoeden dat de Zuthemerweg oostelijker heeft gelegen en waarschijnlijk via den Alerdinck richting Groot-Alerdinck heeft gelopen. Bij Groot-Alerdinck vinden we in 1868 nog een tol.

Dit geeft misschien ook een verklaring van het feit, dat de grens tussen Zwollerkerspel en Heino hier zo grillig liep. Het vermoeden rijst, dat de bezittingen van Solenspieker en Colckhof, vroeger één bezit, alle gelegen waren in het Schoutambt van Zwolle.

Blijft de vraag: wie was er het eerst, de kip of het ei? In casu de grens of het landeigendom, wij vermoeden het laatste.

B.J. van Sonsbeeck heeft deze boerderij gekocht zoals hij in de loop der jaren vele percelen kocht om zijn bezit af te ronden. En de gronden van deze boerderij die dicht bij het huis Alerdinck lagen had hij nodig om zijn park en grachten te kunnen aanleggen.

Deze boerderij, de latere tuinmanswoning, was een van de oudste boerderijen in Heino, de grond werd echter bestemd voor andere doeleinden. Toen de laatste bewoonster de weduwe Dijk-Kuiper in 1970 naar een kleinere woning in het dorp verhuisde, is de boerderij niet opnieuw in pacht uitgegeven maar door de eigenaars, de N.V. Landgoed den Alerdinck, overgelaten aan weer en wind. Ook de jeugd ontdekte deze leegstaande boerderij en heeft "meegeholpen" haar ondergang te bespoedigen.

Achterkant Boerderij in het bos

Deze boerderij met onderschoer, een zeer fraai voorbeeld van vroegere boerderijbouw, stond vreemd genoeg niet op de lijst van monumenten.

Na een noodkreet in het Overijssels Dagblad van zaterdag 13 juni 1970, gloorde er hoop dat de boerderij behouden zou worden. Op 16 juni stond er in bovengenoemde krant dat de eigenaar had laten weten op zoek te zijn naar een passende bestemming en dat de boerderij in geen geval zou worden afgebroken. Monumentenzorg zegde toe onmiddellijk een onderzoek te zullen instellen naar de toestand en de historische waarde van het gebouw om het dan eventueel op de aanvullende lijst van monumenten te plaatsen.

Maar helaas, om ons onbekende redenen is noch het een noch het andere gebeurd. De boerderij is kort daarna gesloopt. Over deze kapitale blunder van alle betrokkenen zouden we nog vele woorden kunnen schrijven, maar het heeft nu 16 jaar later geen zin meer. Alleen: laat het voor ons allemaal een les zijn en laten we zorgen dat zo iets niet weer gebeurt.

VAN SONSBEECK EN DEN ALERDINCK

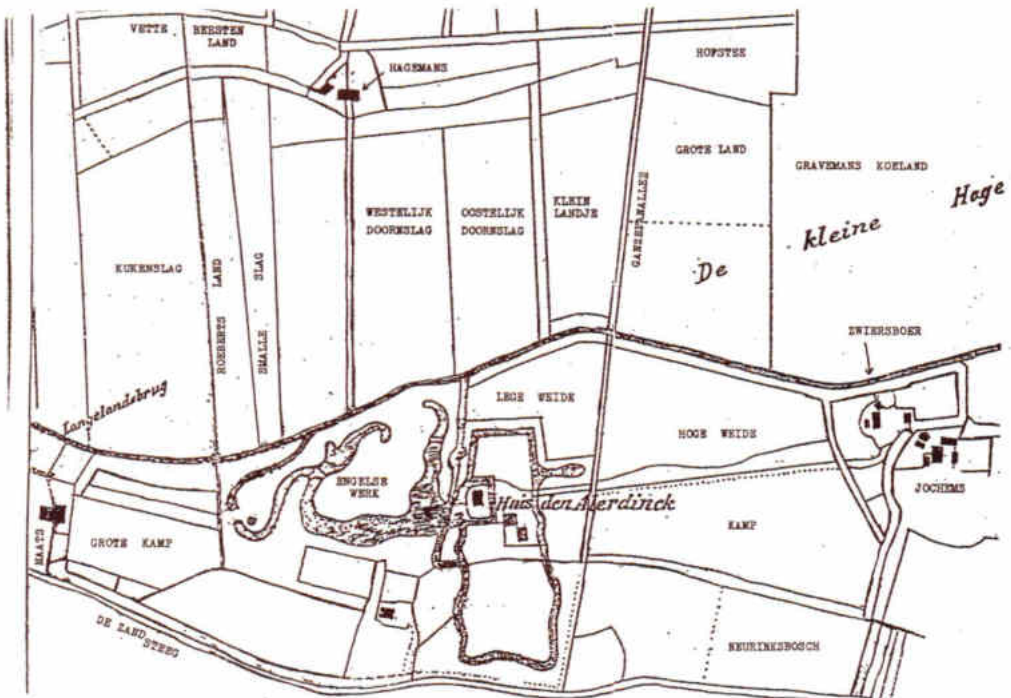
Wanneer Van Sonsbeeck in 1797 den Alerdinck koopt verandert er in de loop van de volgende decennia veel.

Bernardus Josephus van Sonsbeeck, zoon van Alexander van Sonsbeeck en Cornelia Anna van der Veen, werd geboren in 1772 te Zwolle en was dus 25 jaar toen hij den Alerdinck verwierf. Hij is jarenlang markerichter van de marke Lenthe geweest en uit dien hoofde tevens één van de zeven markerichters van de marke Dalmsholte. Hij heeft de wettelijk voorgeschreven ontbinding van de marken mede helpen afwikkelen.

Hij moet een vermogend man geweest zijn, gelet op de aankopen van onroerend goed in de loop der jaren, o.a. Doornslag-Ganzezan-Davenschot-Derenhorst-erve Solen en vele andere boerderijen en percelen grond.

Hij laat het huis verfraaien en de Engelse tuin aanleggen, ook worden er grote stukken bos aangeplant.

Dat hij ondernemend was en vol nieuwe ideeën en plannen zat, bewijst zijn plan om een kanaal te graven vanaf de Nieuwe Wetering ten oosten langs de huidige Hubertsallee, via de zgn. Kromme Allee naar zijn landerijen en volgens sommigen tot aan de Ganzepan. Het eerste deel van deze vaart is inderdaad gegraven tot aan de Kromme Allee. Er is tussen hem en de bureu een contract opgesteld als volgt:

Overzichtskaartje met nog in gebruik zijnde veldnamen

Op reden dato den vyftwintigsten October 1800 een sententie
zijner Ondergetekende overregegekomen en eens vaart
te maken, welke met schuiten kan bescreven worden
Potley & zulke wel van de nieuwe watering, bij het huis van
Schipper Hubert, tot aan de zogenoemde Eijnsdijk,
lange de nieuw aangelegde Benken Dijk van den Rierland
ter breedte van twaalf voeten water, zo als het water
tegenwoordig is, & voort op ieder voet hoogte, een voet
glooiing tot boven aan de Lade, verdere de diepte
van de nieuwe watering zo als tegens het Huberts & klein
Eijnsdijk & verdere op naasvolgende condities.

De Heer J. P. van Sonsbeek noemt de vaart van een
privatieve rekening te doen graven & onderhouden, waar
& tegen de nu onthebbende grond tot datte van taliggen
vaart door J. Eijnsdijk & Hubert van de Heer J. P. van
Sonsbeek bij desen werd afgestaan & voort verbonden zich
J. Eijnsdijk & Gravenman aan goetende Sonsbeek eens van
allen te geven daadelyk wanneer de vaart klaar is
de Eerstgenoemde vyftig & de Tweede goetende een honderd
guldens, waar & tegen dan alle drie namentlyk Eijnsdijk
Gravenman & Hubert het recht zullen hebben van zo
verre hunne tegenwoordige Eeren betreft, die vaart ten
allen tyden te mogen bescreven.

tot het aanlyfende onderhouden zullen Eijnsdijk & Gravenman
ieder een derde moeten helpen.

3^e
de Maart zal es mogelijk in dit jaar aandoos in het
aankomende zomer neder blaar zijn.

Eysenck, fransman. Hubert rector aan joden van een derde
de Lade te maken tegen het lage land van Hubert, & wende
de overblijvende aarde langs het Huberts oop joden van een
derde, samentlyk een arbeider van Hubert en van Eysenck
& een van fransman te verbragen op de Latorolade van
Huberts, samentlyk over de hof.

5^e
voofto 2. aant joder aan bij Lede te maken & onderhouden

Eigen & Graafman verplichten zich, on wanner wat op die
vaart te varen hebben, & het varen ander Schipper niet
goedkoper kunnen geven. Zijgen het selve Verkeende door
Hubert zal naeten geven worden.

Schipper Hubert reserveert zich om voor zijn privaat gebruik een losse opknipende plank over die riem te plaatsen want te nagen leggen ten einde bij zijn buien te kunnen en nagen komen, doch geenszins tot overgang van anderen, naar in tegendeel die plank daar af te zullen rekenen. In waarheid overkomt zijn heer om voor altoosnijdende gemaakt en door ons ondoordringend.

Mercredi den 25 October 1807.

Wm. Sonneck

berent jan heberts
van Eysenck
Hermanns Graveman.

Dat deze vaart gegraven is blijkt ook uit een bewaard gebleven kwitantie waarop staat:

*Ontvangen van Hr. Graveman de Somma van Een hon-
dert guldens tot voldoening op recht van doorvaart door de
nieuw gegraven Sloot door de Ondergetekende ingevolge
contract in dato den 24 October 1800 - Seventien.*

*Zegge f 100.- Den Alerdinck den 13 november 1817
B.J. van Sonsbeeck.*

Deze vaart, op de minuutplans te vinden als zijnde het "Nieuwe Kanaal", die aansloot op de Nieuwe Wetering, was primair bedoeld voor de aanvoer van (straten) mest uit Zwolle. Ook nu nog weten oudere mensen dat vroeger veel mest uit Zwolle aangekocht werd, meest voor bemesting van het weiland.

Nog vinden we Goudse pijpekoppen in de gronden langs de weteringen. Wanneer we deze vinden kunnen we er zeker van zijn dat vroeger deze mestspecie is gekocht en hier gebruikt.

In het boek "Varen waar geen water is" lezen we, dat vroeger de Sallandse Weteringen werden bevaren met zgn. zompen met een inhoud van 1 ½ tot 2 last, een last is 1976 kg. Het waren platte schuiten met een geringe diepgang, een lengte van 6.5 tot 8 meter en een breedte van 1.5 tot 1.8 meter. Het vervoer over water was geriefelijker en goedkoper dan per as over mulle of modderige zandwegen.

Het zal zeker in de bedoeling hebben gelegen ook de landbouwprodukten en het hout via dit kanaal af te voeren. Waarom het nimmer bevaren is weten we niet, maar in 1868 bij de verkoop van den Alerdinck, werden het kanaal en de Hubertsallee verkocht. Uitdrukkelijk staat bij dit perceel vermeld dat de aanliggende erven die uitweg hebben over het kanaal naar de allee "hun dam moeten ruimen en alsdan ieder een brug in de plaats moeten leggen, wanneer zulks verlangd wordt."

Resten van dit kanaal kunnen we ook nu nog duidelijk herkennen langs de Hubertsallee, een kanaal waar niet gevaren is...

De Zeedijk of Ministersdijk

Als bij Noordwesterstorm de Zuiderzee het water van de IJssel en het Zwartewater opstuwde stond soms alles blank. Dan was het gebied vanaf de kust tot aan de hoger gelegen Sallandse gronden een grote kolkende watermassa, en stond soms ook het grootste deel van den Alerdinck één meter onder water. Ook de hoger gebouwde boerderijen ontkwamen dan niet aan waterschade. We hebben in de loop der tijden vele stormvloed en overstromingen gekend. In 1784 maar ook in 1814 stond alles blank rond den Alerdinck. De bekendste overstroming in onze omgeving is ongetwijfeld die van 1825 geweest. De bekende Zwollenaar Dr. J. ter Pelkwijk, geboren te Heino als zoon van dominee Abraham ter Pelkwijk, heeft van deze overstroming een uitvoerig verslag geschreven, hetwelk in boekvorm is verschenen.

De Ingenieur Verificateur van het kadaster J.J. Sorg maakte "op last van zijne excellentie de Heere B.H. Baron Bentinck tot Buckhorst, Gouverneur der Provincie Overijssel" een uitvoerig verslag van de schade die deze overstroming veroorzaakte.

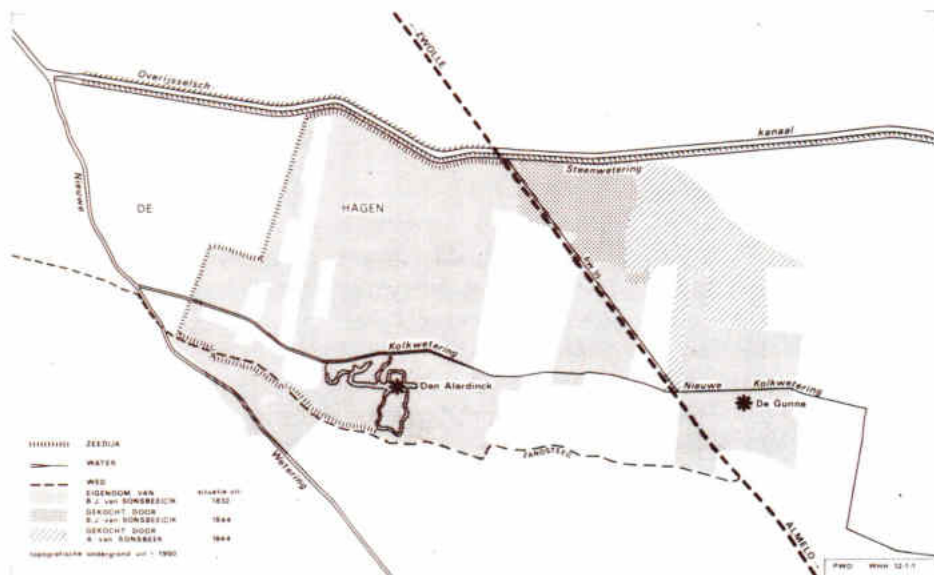
Met name in Noordwest-Overijssel had men veel te lijden van deze stormvloed, die in totaal 305 mensenlevens eiste. Er verdronken 525 paarden, 13.073 runderen, 1.058 varkens, 1.571 schapen en ook 1.482 korven met bijen gingen verloren. De totale schade werd door hem geschat op f 2.238.686.00.

In de gemeente Heino vielen gelukkig geen mensenlevens te betreuren, in Dalfsen verdronken een man en een kind. De schade voor Heino bedroeg totaal f 867.-. Er kwamen 2 koeien, 6 pinken en 1 varken om. Het water stond 0.02 el in een der hoogst gelegen huizen, zijnde het erve Molensteeg en 1.02 el in het laagst gelegen huis bij het kleine Langeslag. Op de laagste landerijen stond het water 1.25 el. Het water stond "tot aan de Kluinhaarsdijk en verder tot aan de Lentherschool aan de Twentseweg, vervolgens alhier over de gemeneweg tot bij het huis van Hansman (Dalfserweg), voorts naar de Moersteeg langs de Oostkant van de Gunne en ten Westen van Zandman (Zuthe-merweg 5) naar de Molensteeg tot aan het huis van Koers (loods Gemeentewerken), uitgenomen het dorp zelf, dit geheel is geïnunderd geweest, zijnde het water ten Oosten gestuit tegen de hoge landen van de Havezate Nijenhuis langs den Velner tegen het erve Keijer in Tongeren en ten Westen de IJsseldijk".

Het verhaal dat het water gestaan heeft tot aan de voet van de kerktoeren is dus net niet waar.

Wel kunnen we uit deze beschrijving opmaken dat het landgoed den Alerdinck helemaal onder water stond. Dit nu wilde de Heer van Sonsbeeck geen tweede keer meemaken. Hij vatte het plan op om zijn landgoed te omringen met een zeewaterkerende dijk om het voor toekomstige overstromingen te behoeden. Tussen 1825 en 1830 werd deze dijk gelegd. De overlevering wil dat de Heer van Sonsbeeck elke zaterdagmiddag te paard het werk inspecteerde en gelijktijdig de arbeiders uitbetaalde. Het geld vervoerde hij in twee leren zakken aan elke kant van het zadel één.

In 1825 lag den Alerdinck nog niet in een waterschap, waren er nog geen spoorlijn, geen Overijssels kanaal en geen rijksweg Zwolle-Heino. De rijksweg kwam in 1829/1830 gereed. Van Sonsbeeck zal deze weg als oostelijke dijk genomen hebben, deze immers zal door de ontwerpers zeker hoogwatervrij gelegd zijn.

De loop van de voormalige Zeedijk

Fungeerde vanaf de Gunne tot aan de Ganzepan de nieuwe weg als dijk, vanaf de Ganzepan langs het Overijssels kanaal, toen nog Steenwetering, heeft hij de Hogeweg laten ophogen en vanaf de Steenwetering dwars door de Hagen een nieuwe dijk laten leggen. Via een stukje Grote Hagenweg naar de Zuthemerweg komt de dijk uit dichtbij de brug over de Nieuwe Wetering voor Laag-Zuthem. Vervolgens loopt deze dijk mee met de Zuthemerweg tot aan de hoge gronden bij den Alerdinck.

Wanneer in 1837 dan ook de gehele streek in waterschapsverband wordt opgenomen en alle boeren wier landerijen onder water hadden gestaan waterschapslasten moeten betalen, wilde Van Sonsbeeck terecht zijn bezit buiten het waterschap houden. Hij schreef op 27-08-1837 in een brief aan G.S. ondermeer het volgende:

"..... Voor ettelijke jaren, lang voor het in den jare 1835 vastgesteld Reglement op het beheer der dijken, polders en waterleidingen in deze provincie, heeft ondergetekende zijne eigendommen onder den Alerdinck, ter wering van het zee- en rivierwater met zeer grote kosten door een kapitalen dijk, hoger dan de watervloeden van 1784 en 1814 doen omringen, zo door verhoging van de kade langs de Steenwetering zuidzijde en vervolgens van de aardebaan van de straatweg tot aan de hoge gronden der gemeente Heino, als door het ontwerpen van een geheel nieuwe dijk ter lengte van 1500 ellen door den Hagen vanaf de Steenwetering tot aan de zogenaamde Zandsteeg en voorts ongeveer ter lengte van 1200 ellen langs de Zandsteeg wederom tot aan de hoge gronden van Heino....."

Een stukje Zeedijk (Grote Hagenweg)

Hij noemt in zijn brief de vloeden van 1784 en 1814 omdat in artikel 2 van genoemd reglement staat dat het 7e dijkdistrict, het waterschap Salland dus, alle gronden zal bevatten binnen de opgegeven grenzen, voorzover deze door de vloeden van 1784 of 1814 zijn belopen of ingesloten geweest. Het bezwaar van Van Sonsbeeck werd op advies van het waterschap Salland op juridische gronden ongegrond verklaard: "daar dit een bestuur in een bestuur zoude geven."

Bij hoog water was de "polder" den Alerdinck een schiereiland met een betrekkelijk smalle verbinding met de hoge gronden. Bij de aanleg van zo'n polder is een gesloten dijkkring noodzakelijk, daartoe wordt er meestal een ringvaart gegraven om het water van door polderaanleg onderbroken waterlopen om de polder heen te leiden.

De Kolkwetering nu komende uit de Veldhoek liep via de Gunne naar den Alerdinck, dwars door de polder, om op Laag-Zuthem in de Nieuwe Wetering uit te monden. Deze Kolkwetering moest dus onderbroken en omgeleid worden. Ter hoogte van de Gunne werd hij dan ook onderbroken en aan de oostzijde van de rijksstraatweg omgelegd naar de Ganzepan. De kosten van deze Nieuwe Kolkwetering met duikers en uitwateringssluizen bedroegen f 1600.-. Wat de aanleg van de dijk gekost heeft weten we niet. Op de kaart waarop de dijk staat afgebeeld kunnen we tevens goed zien welke de gronden waren van B.J. van Sonsbeeck van den Alerdinck en welke van A. van Sonsbeeck van de Gunne. Ook is duidelijk te zien welke gronden ze (nog) niet in eigendom hadden, o.a. de Kleine Alerdinck, het Issels, Veldje en Roons.

De Zeedijk heeft met name in 1883 en 1895 goede diensten bewezen, het water steeg beide keren tot een hoogte die maar weinig lager was dan de hoogste stand in 1825. De Zeedijk, ook wel Ministersdijk genoemd, ligt er nog steeds, maar doet als zodanig geen dienst meer. De verbeteringswerken door het waterschap Salland uitgevoerd in de jaren zestig van deze eeuw en het bouwen van een gemaal aan de Langeslag in 1965, hebben de zeewaterkerende functie van de dijk overbodig gemaakt. Ook de nieuwe Kolkwetering langs de Zwolseweg verloor haar functie aangezien de "oude" Kolkwetering weer in ere werd hersteld. Na 140 jaar stroomt het water uit de Veldhoek weer via het Issels naar Laag-Zuthem, zoals het vele eeuwen daarvoor ook stroomde.

Curieus is nog te vermelden dat de zeedijk, het gedeelte tussen Grote Hagenweg en Overijssels Kanaal het zgn. Hoge diekie ook wel armjagersdiekie wordt genoemd. Daarnaast vinden we de veldnamen armjagersland en armjagersbos. We weten uit de markeboeken dat er in de 18e eeuw door de marke, een armenjager was aangesteld, de voorloper van de veldwachter. Deze armenjager nu moest, zoals de naam al aanduidt, de armen die het platteland al bedelend afstroopten en vaak dakloos waren, uit het schoutambt verwijderen. Ze werden van het ene schoutambt naar het andere gedreven als levend wild. Uit de doopboeken van Heino weten we dat Seine de Armenjager in de Hagen woonde, vandaar waarschijnlijk nu nog deze veldnamen.

Bernardus Josephus van Sonsbeeck overleed op 03-01-1858, zijn bezittingen vererfden op zijn enige zoon, Herman van Sonsbeeck, geboren op 24-07- 1796 te Zwolle, hij trouwde met Paulina Elisabeth Bosch van Drakestein.

Mr. Herman van Sonsbeeck is waarschijnlijk de meest bekende eigenaar-bewoner van den Alerdinck geweest. Na enige tijd raadsheer te zijn geweest in het provinciaal gerechtshof te Zwolle, werd hij geroepen tot het ambt van minister in het bekende eerste ministerie Thorbecke 1849-1853. Thorbecke was een leeftijdgenoot van Herman, ook in Zwolle geboren en de "auteur" van onze grondwet. In deze kabinetsperiode kwamen belangrijke wetten tot stand. De Aprilbeweging van 1853 maakte een einde aan dit kabinet. De Aprilbeweging was een protestactie tegen het herstel van de Rooms-Katholieke hiërarchie in Nederland. De grondwet van 1848 had principieel de weg geopend voor het oprichten van Rooms-

Mr. Herman van Sonsbeeck

Katholieke bisdommen in Nederland. Op 15 april 1853 werd Koning Willem III een petitie met 200.000 handtekeningen overhandigd. Dit protest was mede ingegeven door een uitspraak van Paus Pius IX die sprak over "het onkruid van het Calvinisme dat drie eeuwen geleden op 's Heren akker was gezaaid". In de petitie werd de Koning gevraagd zijn goedkeuring aan het besluit om bisdommen in te stellen te onthouden. De Koning reageerde met sympathie waardoor hij in conflict kwam met de regering Thorbecke, die haar ontslag indiende, wat door de Koning werd aanvaard.

Herman van Sonsbeeck was minister van Buitenlandse Zaken en Rooms-Katholieke Erediensten. Hij moest als goed katholiek en uitstekend diplomaat de contacten leggen met het Vaticaan over deze voor de Nederlandse bevolking toch wel gevoelige zaak. Maar de Aprilbeweging maakte hij als minister niet meer mee. De Tweede Kamer, niet ingenomen met zijn beleid, verwierp met één stem meerderheid de post voor zijn tafelgeld (= begroting). Hij trok hieruit zijn conclusies en diende bij de Koning zijn ontslag in. Daarna werd hij om zijn deskundigheid benoemd tot Staatsraad in buitengewone dienst.

Zoals we al eerder vermeldden overleed hij op 29-11-1865 te Heino.

Nr. 38

In het jaar achtien honderd vijf en zestig den dertigsten November
 verschoen voor mij Willelm Hoorntje Raadskid. Ambtenaar van den Burgerlijken Stand der Gemeente
 HEINO Antonij Klink, oud acht en twintig jaren, daykener, en
Johannes Voop, oud zes en veertig jaren, landbouwer, beide
wonende te Heino

de welke mij hebben aange-
 geven dat Herman van Sonsbeeck, oud negen en zestig jaren,
oud Minister van Buitenlandse Zaken en van Rooms-Katholieke
Eredienst, geboren te Zwolle, wonende te Heino, echtgenoot van
Magdalena Requinia Wilhelmina van Rommenda, Hendes Coraay,
wonende te Heino, zoon van Bernardus Josephus van Sonsbeeck,
en Margaretha Elisabeth Kleinjans, beide overleden
op den negen en twintigsten dazer maand des na des middags
te half vijf — ute in dore gemeente overleden is —

waarvan akte, die na voorlezing is geteekend door mij en de beide aangezogenen. —

A. Klink
J. Voop

W. Hoorntje

VERKOOP VAN DEN ALERDINCK

Op 10 juli 1868 verschijnt er een advertentie in de Zwolsche Courant met de aankondiging van publieke verkoop van het landgoed den Alerdinck, te veilen in 54 percelen totaál groot ongeveer 200 ha.

Deze verkoop is op verzoek van de erfgenamen van Mr. H. van Sonsbeeck, te weten: B.J.B. van Sonsbeeck, P.W.H. van Sonsbeeck, H.J.C. van Sonsbeeck gehuwd met Jonkheer J.W.P.D. van Melssanten, E.W.M. van Sonsbeeck gehuwd met Mr. G.E. Vos de Wael, J.M. van Sonsbeeck gehuwd met Mr. C.M. Blankenheim en J.M. Vos de Wael als vader en voogd van P.M.M. Vos de Wael, haar moeder was A.C.L. van Sonsbeeck.

De inzate van deze verkoop is op 12-09-1868 en de toeslag op 26-09-1868, beide keren in het logement van Kloosterman, ten overstaan van notaris R. Spitsen uit Heino. De overlevering wil dat notaris Spitsen in dat jaar f 20.000.- verdiende o.a. vanwege de verkoop van den Alerdinck, maar er zijn in dat jaar veel meer goederen van de familie van Sonsbeeck verkocht. Deze verkoop, waarover nog jarenlang gepraat wordt, zelfs nu nog, is te uitgebreid om uitvoerig te behandelen, daarom alleen het belangrijkste. De voorwaarden zijn:

"Betaling voor 1 maart 1869, aanvaarding 22 februari 1869 en de bouwlanden op meijersregt, wanneer daaromtrent bij de perceelen niets is bepaald.

Belasting vanaf 1 januari 1869 voor de kopers.

Aanwijzing geschiedt dagelijks, behalve des Zondags door den werkbaas Klink, op het bouwhuis. Voor het bezichtigen van het Herenhuis wordt een toegangsbillet van den notaris vereischt."

Bij de eerste percelen lezen we de volgende bepalingen:

"Het Heerenhuis met de muren om de gracht en de brug worden voor afbraak verkocht, evenals de tuinmanswoning met hooiberg.

De koepel in het Engelse werk, de steenen muur om de broeierij met annexe gebouwen en broeibakken ook voor afbraak."

Dan volgen alle percelen grond al of niet met gebouwen, met allerlei bepalingen aangaande uit- en overweg, schouwplicht enz. Ook worden vele veldnamen genoemd, die we ingetekend hebben, zie kaartje op blz. 74

Deze veldnamen zijn ook nu bijna alle nog bekend.

Ir. C.W. Baron van Dedem koopt de percelen, 6-7-8-9-10-11-13 plus de eerste percelen op afbraak en de bomen die al eerder afzonderlijk verkocht waren.

H. Baron de Vos van Steenwijk, eigenaar van de Colckhof koopt het 16e perceel, zijnde de Hubertsallee met de bomen.

H. Schutte, wonende te Heino, wordt eigenaar van de percelen 12 en 14, dit is de boerderij Groot-Alerdinck of Zwiersboer.

De percelen 17-18 en 36 worden gekocht door Ant. Klink uit Heino, hij bouwde er een boerderij, waar nu J.B.G. Klink woont, Alerdinckweg 9.

G.J. van der Klippe uit Wijhe werd eigenaar van de percelen 19-20-21-22 en 40, zijnde het boerenerv Hagemans, nu Grote Hagenweg 1 en 1a.

De Katerstede de Kleine Hagen, zijnde perceel 27, wordt aangekocht door G. Dijsselhof uit Dalfsen, nu J. Keizer Grote Hagenweg 5.

Hendrik Stegeman koopt het 29e perceel, het huis is zijn eigendom al, nu nog woont hier de familie Stegeman, Zuthemerweg 30.

Na de aankoop van den Alerdinck ging Van Dedem, hoe vreemd voor ons, zeer intensief op zoek naar een buitenverblijf dat hem en zijn gezin tot woning kon dienen. In bewaard gebleven brieven en dagboeken lezen we hoe hij per trein, omnibus, met een rijtuig of te voet stad en land afreisde, zijn vrouw Sophie die nog in Zwolle woonde, steeds van zijn ervaring op de hoogte stellend. Hoewel hij pas 38 jaar oud was staan deze brieven vol met klachten over zijn gezondheidstoestand. Die zal later kennelijk beter geworden zijn, hij overleed n.l. op 84-jarige leeftijd.

Hij kan waarschijnlijk niet vinden wat hem zint en besluit ten lange leste toch, zich maar op den Alerdinck te vestigen, het huis had een souterrain en was modern, in zoverre voldeed het wel aan zijn eisen. Afgebroken werd het huis dus niet, wel werd het wat verbouwd en aangepast.

Een echte landjonker was deze Van Dedem niet, van landbouw, veeteelt en bosbouw had hij weinig verstand, graag zat hij op zijn studeerkamer, zijn geld belegde hij liever in aandelen e.d. dan in grond.

Na zijn dood werd zijn zoon Godert Willem Theodoor eigenaar van den Alerdinck, in 1929 aangemerkt als landgoed in de zin van de natuurschoonwet.

Na het overlijden van Mr. G.W.Th. van Dedem in 1949 werd het landgoed door de erfgenamen ondergebracht in een naamloze vennootschap, de "N.V. Landgoed Den Alerdinck" te Heino, met een maatschappelijk kapitaal van f 74.500.- verdeeld in 149 aandelen van elk f 500.-.

Het Bouwhuis bij den Alerdinck

HET VORMINGSCENTRUM

In 1949 heeft Mr. G.W.Th. van Dedem, die toen nog leefde, het huis verlaten, het werd verhuurd aan de Stichting Nederlands Hervormd Kamp- en conferentieoord Den Alerdinck i.o. gevestigd te Heino. De leden van deze Stichting zijn de Kerkelijke Gemeenten uit de Classis Zwolle en Kampen en de Ringen Deventer en Zutphen. De Heinose dominee A.J. Jörg was een van de grote animators achter dit plan.

De doelstellingen van de stichting zijn: het scheppen van gelegenheid tot het houden van retraites en conferenties en voorts om alle steun te verlenen aan het Ned. Hervormde kerkewerk in de ruimste zin des woords.

De Stichtingsacte werd ten overstaan van notaris G.M. Meppelink te Zwolle gepasseerd op 7 juni 1947.

Het eerste bestuur bestond uit: Ds. A.J. Jörg, Heino, voorzitter, Ds. A. v.d. Walle te Colmschate, Ds. H. de Boer te Zwolle, de Heer Joh. Stempher te Deventer en de Heer B.W. Hopperus Buma te Diepenveen. Als adviseurs traden op G.M. Meppelink, notaris te Zwolle en Dr. A. Schouten te Zwolle. De Stichting huurde den Alerdinck in eerste instantie voor 20 jaar, huurprijs f 600.- per jaar maar "de huurder moest zelf de havezate voor gebruik gereed maken en het onderhoud voor zijn rekening nemen."

Het huis zag er goed en onverwoestbaar uit, maar van binnen was de situatie wel heel anders, zo staat te lezen in het "Historisch kijkschrift" uitgegeven door het vormingscentrum in 1979. Er was bijvoorbeeld geen elektriciteit en geen waterleiding. De plaatselijke kerken en particulieren brachten het benodigde geld op tafel. De verbouwing en aanpassing tot het geschikt maken van het huis als conferentieoord werden begroot op f 85.000.-. Als eerste directeur werd benoemd de heer Westmaas uit Glanerbrug, echter al spoedig opgevolgd door de heer Joh. Diekerhof. De beide eerste directeuren waren voornamelijk bezig met het aanboren van fondsen en het maken van propaganda. Op 8 december 1948 werd in een speciale dienst in een stampvolle Ned. Herv. Kerk van Heino, den Alerdinck officieel geopend en in gebruik genomen als kamp- en conferentieoord. Ds. Jörg was inmiddels vertrokken naar Almelo en als voorzitter opgevolgd door ds. H. de Boer uit Zwolle. De eerste vijf jaar bezochten bijna 20.000 mensen dit vormingscentrum.

Er werd een houten woning voor de direkteur en zijn gezin gebouwd evenals een houten slaapbarak. Het personeelsbestand werd uitgebreid.

De direkteur die nog steeds, na 5 jaar, de provincie inging om den Alerdinck aan de man te brengen, mocht "na veel en zwaarmoedig overwegen" van het bestuur een Solex aanschaffen.

Van het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen kon subsidie verkregen worden, mits men kon aantonen dat tijdens de conferenties en weekends de bezoekers een zekere vorming ontvingen, waardoor zij geacht konden worden beter te functioneren in de samenleving.

Het woord vorming in die betekenis was een nieuw begrip, urenlang is er dan ook gepraat over de juiste definitie van dit woord.

Van oktober 1954 tot januari 1965 was Da. Käthie van Drimmelen direktrice van den Alerdinck, als opvolgster van de heer Diekerhof.

Er was in haar tijd nog geen centrale verwarming, in de zgn. grote zaal stond een fors uitgevallen kachel. Wie boven sliep en het koud had moest de deur van de slaapkamer maar open zetten. Jan Bouwhuis werd benoemd tot tuin- en klusjesman.

Een bekend bestuurslid uit die periode was Ir. Minderhout, landdrost van de IJssel-meerpolders.

Den Alerdinck was in die tijd nog een uitgesproken kerkelijk vormingscentrum. De naam kamp- en conferentieoord werd vervangen door provinciaal vormingscentrum van de Hervormde Kerk.

Heel voorzichtig werd er een begin gemaakt met en aandacht besteed aan persoonlijkheidsvorming via de groepsdynamica, echter gefundeerd op bijbelse begrippen.

Er werd een begin gemaakt met het leggen van oekumenische contacten. Als eersten kwamen de paters Dominicanen uit Zwolle op den Alerdinck.

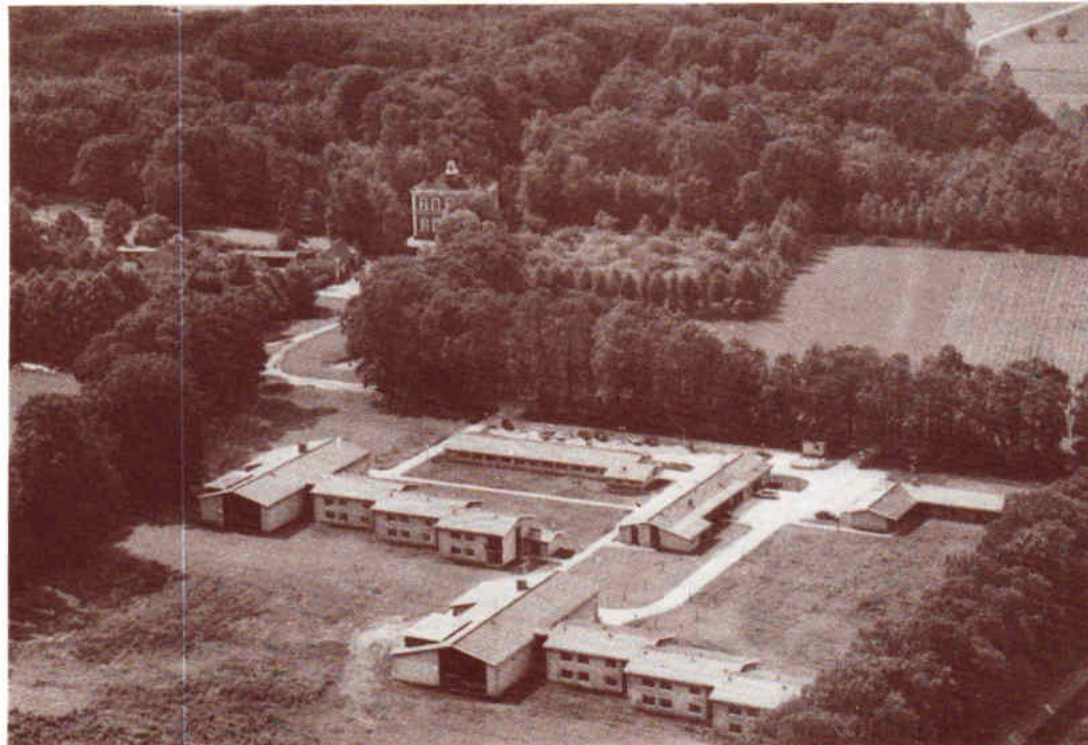
Er werden nieuwe vormingsleiders aangetrokken, Wim Veenstra, een leerling van de Horst en Ds. Henk Kuylman, zeer muzikaal en met een aangeboren kultureel inzicht. Hij organiseerde weekends voor kunstenaars. Met de komst van Eimert Pruijm, gereformeerd theoloog, werden de oekumenische contacten uitgebouwd. Burgemeester Volgers van Dalfsen was korte tijd en de Heer A.W. Kreulen, adj. secretaris van de O.L.M. uit Zwolle zeer lange tijd bestuursvoorzitter. De dominee van de Herv. Kerk Heino was statutair lid van het bestuur.

De subsidie van de overheid steeg tot 50 à 60% van de exploitatiekosten inclusief de salarissen. Er kwamen centrale verwarming en een auto, het kantoor werd verplaatst naar een barak in de tuin, maar douches bijv. waren er niet.

In 1964 kocht het vormingscentrum 4 ha grond aan de Sanatoriumlaan in Hellendoorn, met de bedoeling een geheel nieuw centrum te stichten.

De oude havezate immers was veel te klein geworden. Deze plannen zijn echter nimmer verwezenlijkt.

Dr. J.D. Plenter werd in 1965 directeur van het vormingscentrum, daarvoor was hij predikant te Heino. Onder zijn leiding werd het vormingswerk verder uitgebouwd en verhoogde het protestants christelijke imago meer en meer.

Vormingscentrum den Alerdinck

In 1974 betrok men een geheel nieuw complex van gebouwen tegenover de havezathe. De benodigde grond, het weiland "De Hoge Weide" kocht men van de familie Van De dem.

Het vormingscentrum telt thans ongeveer 35 personeelsleden. Aan subsidie van rijk en provincie ontvangt men plm. f 1.800.000.- per jaar.

Na Dr. Plenter was J. van Eupen enige tijd directeur, hij werd als zodanig opgevolgd door de Heer W. Veenstra.

Er worden jaarlijks ongeveer 250 kursussen georganiseerd met in totaal 5000 deelnemers.

Gezicht op „De Hoge Weide” vanaf den Alerdinck

DE HAVEZATE VAN 1974 TOT 1986

Na het vertrek van het vormingscentrum in 1974 werd de havezate gerestaureerd en weer in oude staat hersteld.

Een kleinzoon van de laatste bewoner, Godert Willem baron van Dedem, oud-burgemeester van Boskoop, nam met zijn gezin zijn intrek in de havezate. Het resultaat van de verbouwing heeft hij helaas niet mogen aanschouwen. Enkele maanden voor de voltooiing van de restauratie overleed hij, nl. op 07-03-1978 te Heino.

Na zijn dood werden de bezittingen stukje bij beetje verkocht. De gronden gingen naar de omliggende boeren. Het huis met de daarom heen liggende bossen inclusief park, grachten en tuin werd verkocht aan Franciscus M.J. Lurvink, geboren in Doetinchem op 04-04-1932.

De heer Lurvink heeft, zo hij zelf zegt, door keihard werken, gepaard aan een fijn zakeninstinct, zich een zekere mate van financiële onafhankelijkheid verworven. Hij werkte negen jaar voor Philips, waarvan zes jaar in Pakistan. Terug in Nederland blies hij als directeur, als eigenaar of als partner nieuw leven in bedrijven die in moeilijkheden verkeerden, o.a. Gazelle rijwielen en Blijdenstein-Willink textiel. Hij boorde een goudmijntje aan met de ontwikkeling van Verosol zonwerende gordijnen. Hij was eigenaar van De Jongs machinefabrieken in Vianen en van Mulder Rollend Materieel in Boskoop, evenals van Pacton-trailers in Ommen. Samen met een compagnon kocht hij het Instituut voor Sociale Wetenschappen (cursussen in management en economie). Later verlegde hij zijn activiteiten naar het buitenland: ontwikkelingsprojecten en bungalowparken.

Zijn devies is: *doe iets wat een ander niet doet.*

Zo'n drie jaar geleden stapte hij vrij plotseling uit het zakenleven, kocht den Alerdinck en zette een deel van zijn geld en zichzelf in voor de verbetering van de Oost-West verhoudingen.

Op deze manier wil hij samen met een aantal andere prominenten trachten de krankzinnige bewapeningswedloop te stoppen en proberen een duurzame wereldvrede te bewerkstelligen.

Niet langs politieke weg, maar via de massamedia, kranten, radio en televisie, wil hij dit doel trachten te bereiken.

Hiertoe werd door hem opgericht "The Alerdinck Foundation, center for East-West Communications".

Enkele kopstukken uit de wereld van de massamedia waren al te gast op den Alerdinck, zoals W.J. Rademaekers van Time Magazine, Joe Angotti van de B.B.C., Wladimir Doenajew van de Russische staatstelevisie en Michael Ozerow van het grote dagblad Sowjetska Rossya. Frans Lurvink hoopt op deze manier een keerpunt te bereiken in de dreigende gang der mensheid naar vernietiging van de beschaving.

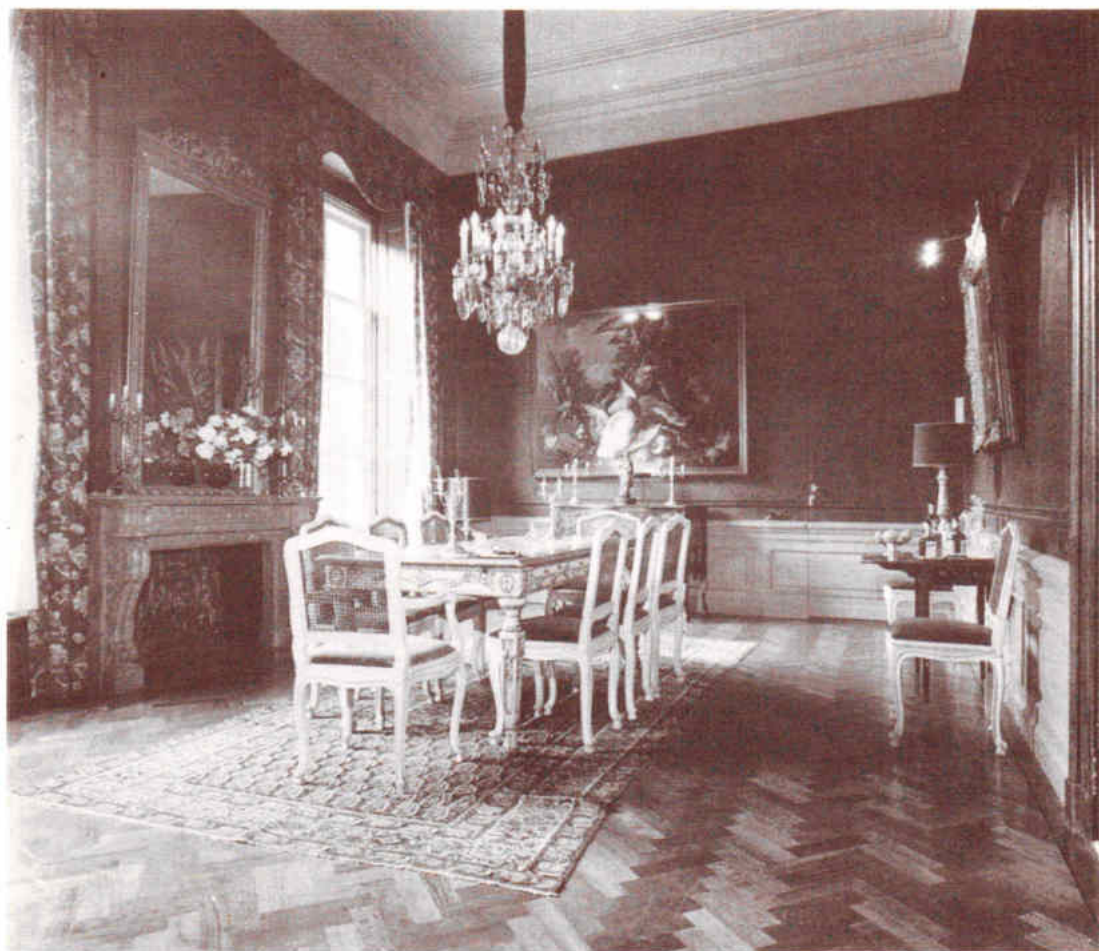
Den Alerdinck heeft weer een prominent bewoner, een havezate waardig.

En mocht er op den Alerdinck ooit behoefte bestaan aan een gastenverblijf, dan komt er hopelijk geen houten barak zoals het vormingscentrum die eens neerzette. Wij weten een veel betere oplossing, ooit stond er nl. op het landgoed een schitterende boerderij met onderschoer.

Was het niet de Heer Lurvink die zei: **Doe iets wat een ander niet doet!!**

Den Alerdinck

Conferentiezaal

Slot

Met dit verhaal over den Alerdinck wordt de serie over "**Laag-Zuthem en het kerspel van Swoll**" afgesloten.

Voor de toegezegde bronvermelding wordt verwezen naar de hierna volgende literatuurlijst.

Opgetekent te Heino aan den Crusebring op St. Laurensdagh int jaer ons Heren dusent neghen hondert en ses ende taghentig.

Wim Grootenhuis

DEN ALERDINCK

Het huis, in zijn huidige vorm, dateert van begin tweede helft negentiende eeuw. Het souterrain en de onderste verdieping zijn rond 1680 gebouwd ter vervanging van het oude huis dat iets ten zuiden van het nieuwe lag. In 1868 kwam het huis in handen van de fam. Van Dedem die het huis verbouwde en er een verdieping opzette en op het geheel omlopende schilddak het vierkante dakkoepeltje met klok plaatste.

Literatuurlijst

- B.H. Slicher van Bath,
Mens en land in de middeleeuwen, Assen 1945 (2 dl)
Een samenleving onder spanning, Assen 1957
Geschiedenis van Overijssel, Zwolle 1970
- C.W. v.d. Pot,
Zwolles omgeving omstreeks 1900, z.p.z.j.
- J. Verdam,
Middelnederlandsch handwoordenboek, 's-Gravenhage 1949
- M. Schönfeld,
Veldnamen in Nederland, Amsterdam 1950
- W. Nagge,
Historie van Overijssel, Zwolle 1908/15
- Jhr. A.J. Gevers en A.J. Mensema,
De havezaten in Salland en hun bewoners, Alphen a/d Rijn 1983
Oude luister in het Kerspel, Zwolle 1980
- Van der Aa,
Aardrijkskundig woordenboek, Gorinchem 1839/51 (14 dl)
- Van Doornick,
Geslachtkundige aantekeningen, Deventer 1871
- Mr. E.D. Eyken e.a.
In alle Staten, Zwolle 1978
- G.J. Lugard,
Hof te Colmschate, in V.M.O.R.G. no. 53-1937
- J. v. Schreven,
Korte geschiedenis van Overijssel, Zwolle 1852
- A. Schut-Heidinga, e.a.
Salland-West, Zwolle 1983
- M.J.M. Bisschop,
Heino in oude ansichten, Zaltbommel 1976
- Ir. J. Bieleman,
Heino een Geschiedenis van mens en plaats, Zwolle 1980
- Mgr. A.E. Rientjes,
Uit de geschiedenis van de Marke en Schoutampt van Heino, z.p.z.j.
- J. ter Pelkwijk,
Beschrijving van Overijsselsch Watersnood in Februari 1825, Zwolle 1826
- T. Groot-Beumer en L. Ogink,
Het dorp aan de Oude Wetering, Lierderholthuis 1977
- Drs. H. van Bommel,
De familie van Sonsbeeck, in Omheining jg. 1981 no. 4
- D.G. van Epen e.a.,
Nederlands Patriciaat
- Nederlands Adelsboek

Quoyer ende register

Bezittingen van Konings vijanden in Salland, opgemaakt in 1583, Zwolle 1880

J.M.V. v.d. Wijck en J. Enklaar-Lagendijk,

Herinneringen aan twee Ov. Buitenplaatsen, Alphen a/d Rijn 1982

Drs. G.J. Schutten,

Varen waar geen water is,

Hengelo 1981

D.M. van de Schrier,

De resten van de zeedijk rond den Alerdinck, De Mars, Ov. Maandblad nov. 1981

Elseviers Magazine,

no. 8 1985

Overijssels Dagblad,

13 en 16 juni 1970

Den Alerdinck, Hist. Kijkschrift 1979

Bronnen, foto's, kaarten

Omheining: Kaarten, foto's, historische gegevens, boerderij- en veldnamen. (nog niet geordend)

Huize de Colckhof, foto's en familie-archief

v.d. Ende-Swinkels, tuin- en landschapsarchitekten Heino

F.M.J. Lurvink, den Alerdinck: foto's

Prov. Waterstaat Overijssel, foto- en filmdienst

Fam. Visscher-Graveman, fam. archief en foto's

Fam. Roebertsen, foto's

Fam. Grootenhuis-Diepman, foto's en not. akte

Fam. Oosterwijk, foto en inlichtingen

Fam. Stegeman, foto's

Peter Weller, kaartbewerking

Bezochte archieven

Gemeente archief Heino: Burgerlijke stand, bevolkingsregister, lijst v. Monumenten

Gemeente archief Zwolle: Notarieel en Rechterlijk archief, Zwolse Courant, div. j.g. Bev.Reg. volkstelling 1748 en 1795

Gemeente archief Deventer: Sallands Schattingsreg. Arch. Ambtman Colmschate
Not. A. IJssel de Schepper 1844

Rijksarchief Overijssel: Arch. Ned. Herv. Kerk, Heino

Statenarchief

Doop-, trouw-, begraafregisters, Heino, Dalfsen, Raalte en Wijhe

Rechterlijk archief, Heino en Dalfsen

Archief Marke Lenthe

Kerspelarchief, Dalfsen

Notarieel archief: Not. A. Spitsen, Heino

Archief van het Kadaster en Openbare registers Zwolle:

Minuutplans en oorspronkelijk aanwijzende tafel

Omheining

Contactblad van de Vereniging voor Heemkunde "Omheining" te Heino

"OMHEINING"

Met deze naam tracht de Vereniging voor Heemkunde tot uitdrukking te brengen een vereniging te zijn, die Heino in al zijn facetten "omheint".

Volgens sommigen is de naam afgeleid van dit begrip, symboliserend een heg of haag, die een bepaald terrein "omheint", in ons geval van de Strenkhaar tot de Aalvanger en van de Dollenhoek tot de Ganzepan.

Vereniging voor Heemkunde "Omheining" te Heino

Secretariaat: Davenschot 1, 8141 BB Heino
Tel. 05729-1986

Postrekeningnr.: 2517412

Rabobank Heino: rek.nr. 3271.12.271

Gironummer van de bank: 800093

Amrobank Heino: rek.nr. 4192.74.006

Gironummer van de bank: 953047

Kontributies:

Leden f. 25.00 per jaar (elk volgend gezins-
lid f. 12.50 per jaar)

Donateurs f. 20.00 per jaar

Abonnees in Heino f. 15.00 per jaar

Abonnees buiten Heino f. 20.00 per jaar

Losse nummers f. 5.00

Algemeen informatie-adres:

G.W. Grootenhuys, Kruzebrink 36,
8141 WD Heino, tel. 05729-1661

Bestuur:

H. van der Veen,
Schoolstraat 10, 8141 EN Heino - voorzitter

J.K. Pruim-Reinders,
Davenschot 1, 8141 BB Heino - secretaresse

G.A.M. Diepman,
van Hille Gaerthestraat 28, 8023 CB Zwolle
- penningmeesteresse

G.W. Grootenhuys,
Kruzebrink 36, 8141 WD Heino - algemeen
adjunct

G.H. Eishof,
Kolkweg 9, 8055 PS Laag-Zuthem

R. Meindersma,
Linde 15, 8141 ST Heino

T.M. Valkenaars-Tolenaar,
Veldhoekerweg 3, 8141 PH Heino

Werkgroepen:

1. Archeologie

Contactpersoon: R. Meindersma,
Linde 15, 8141 ST Heino

2. Boerderij- en Veldnamen

Contactpersoon: G.W. Grootenhuys,
Kruzebrink 36, 8141 WD Heino

3. Dialekt

Contactpersoon: H. van der Veen,
Schoolstraat 10, 8141 EN Heino

4. Folklore

Contactpersoon: A. Kiers,
Kastanje 6, 8141 TA Heino

5. Foto-, film-, video- en geluids- dokumentatie

Contactpersoon: (wnd.)
J.A.G. Kappert,
Davenschot 30, 8141 BD Heino

6. Genealogie

Contactpersoon: J.K. Pruim-Reinders,
Davenschot 1, 8141 BB Heino

7. Geschiedenis

Contactpersoon: R. Meindersma,
Linde 15, 8141 ST Heino

8. Natuur en Milieu

Contactpersoon: T.M. Valkenaars-
Tolenaar,
Veldhoekerweg 3, 8141 PH Heino

Tijdschrift "Omheining"

Redactie-adres: Grote Beukelaer 17,
8141 BM Heino, tel. 05729-2208

Redactie:

H.A.M. van Eijk-Hof, Grote Beukelaer 17,
8141 BM Heino

M.H. Stavorus, Kon. Julianastraat 17,
8141 ET Heino

H. van der Veen, Schoolstraat 10,
8141 EN Heino

B. Kruger, Disselhof 5,
8141 WZ Heino (typiste)

H.J.J. Hoppen, Marktstraat 14,
8141 GC Heino (vormgeving)

Druk: Sono Heino

*Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, foto-
kopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het
bestuur van de vereniging voor Heemkunde "Omheining".*

Vereniging voor Heemkunde "OMHEINING" te Heino
6e jaargang - nummer 4 - december 1986

INHOUDSOPGAVE

- blz. 94 December 1870 - T.M. Valkenaars-Tolenaar
Een kerstverhaal
- blz. 97 Wie was Kruiden-Marie? - T.M. Valkenaars-Tolenaar
Of: het zoeken naar een speld in een hooiberg.
- blz. 100 Iets over kruidengeneeskunde - T.M. Valkenaars-Tolenaar
Welke heeft Kruiden-Marie gebruikt?
- blz. 103 Heino in crisisjaren en oorlogstijd.
Foto personeel distributiedienst
- blz. 104 Heino, ons Heem - J. Willink
Een nieuwe film
- blz. 104 Fotowedstrijd - Peter Weller
De uitslag daarvan
- blz. 105 Wie is wie? - Henk Kevelam
Reakties gevraagd
- blz. 106 Uut de olde deuze - Bart Hoppen
Stoecken of knikkeren in een kuultie
- blz. 107 Sprekende foto's (1) - J.K. Pruim-Reinders
Een nieuwe rubriek
- blz. 108 Familienamen - Henk van der Veen sr.
Diverse vormen van achternamen
- blz. 110 Een kleine greep uit onze woordenlijst - Henk van der Veen sr.
Van de werkgroep Dialekt.
- blz. 112 Van de bestuurstafel
-

(red) Hier volgt een verhaal geschreven door ons bestuurslid mevr. T.M. Valkenaars-Tolenaar, waarvoor de gegevens zijn ontleend aan een artikel van E. Heimans en Jac. P. Thijsse in hun maandblad "De Levende Natuur" van juli 1899.

DECEMBER 1870

Het is koud, een dun laagje sneeuw glinstert in het heldere maanlicht. Het weer is wat onbestemd geweest de laatste dagen: er was veel wind en onrustig jagende wolken met zwart dreigende koppen voorspelden niet veel goeds. Maar gisteren is de wind gaan liggen en vanmiddag vielen er uit een egaalgrijze hemel wat aarzelende sneeuwvlokjes, zodat nu de zwarte heide bedekt is met een laagje poedersuiker. Werkelijk een fascinerend gezicht in dat heldere koude maanlicht, waardoor de eenzame bomen op de heide er uit zien als grote zwarte wachters, die dreigend afsteken tegen de heldere lucht.

Harm Krol rilt even en niet alleen vanwege de kou. Hij omklemt de olielamp die hij van huis heeft meegenomen onwillekeurig wat vaster, alsof hij bij dat flakkerende licht steun zoekt voor zijn bange gemoed. Want Harm Krol voelt zich niet op zijn gemak; deze grote, sterke kerel, die een behoorlijke boom met een paar slagen kan vellen, voelt zich klein in deze onheilspellende wereld. Het is niet het vreemde licht van de heldere maan dat hem angst inboezemt, het zijn ook niet de voor zijn voeten wegschietende kleine nachtdieren of de donkere struiken, die hun kale takken vijandig naar hem uitsteken, maar het is degene die achter Harm loopt. Hij hoort de knerpande voetstappen vlak achter zich en het regelmatige getik van een stok op de hard bevroren grond. Het liefst zou hij het op een lopen gezet hebben, terug naar huis, struikelend over de bevroren heide. Hij doet het niet, hij vermant zich, want degene die achter hem wat moeizaam voortgaat heeft toch zijn kleine Geert, die zó ziek en benauwd is, misschien van de dood gered.

Het ventje is steeds al zo zwak geweest. In de zomer gaat het wel, als er wat gezonde voeding is voor zo'n kind, maar zodra de gure herfststormen de kop opsteken en in hun kleine plaggenhut de armoede zich wederom doet gevoelen, is de kleine Geert altijd de eerste die ziek wordt. 's Avonds heeft hij hoge koorts, hoest zonder ophouden en zijn piepende ademhaling horen ze zelfs temidden van het lawaai, dat de andere kinderen maken. Harm en Janna, zijn vrouw, doen wat ze kunnen om Geert zo goed mogelijk de barre winter door te helpen en tot nu toe is dat wonderwel steeds weer gelukt, maar er zijn ook nog vijf andere monden te vullen en ook deze kinderen stellen hun eisen. Hoezeer ze te doen hebben met hun jongste broertje, ook zij hebben honger. En, zeg nou zelf, de twee oudsten kunnen Harm al een aardig handje helpen, zou je zo'n stel jongens dan met een lege maag naar bed sturen omwille van medicijnen of versterkend voedsel voor hun jongste broertje?

Deze zomer echter is de kleine Geert niet weer helemaal de oude geworden. Hij hoestte wel niet, maar hij was lusteloos, ging vaak niet met Harm mee het bos in, wat hij anders altijd heel graag deed, en al in september, toen de zomer nog maar net ten einde was, zag hij weer zo bleek. En ook het hoesten en de benauwdheid begonnen dit jaar veel vroeger dan anders. Harm en Janna hebben beiden gedacht aan de kleine van Gait, die ook elke winter slechter werd en tenslotte overleed, 4 jaar oud. Ze hebben er samen niet over gepraat, maar toen Janna hem vanmorgen vroeg om 'dan tóch maar naar Kruiden-Marie te gaan', wist hij, dat ook zij aan de kleine van Gait gedacht had.

En het is dezelfde Kruiden-Marie, die nu achter hem loopt en die hem zo'n angst inboezemt. Een paar jaar geleden is ze zomaar ineens gekomen, ze ging wonen in het huisje van die zonderling, die een jaar of wat tevoren plotseling overleden was. Niemand kende hem en iedereen was er een beetje bang voor, omdat hij vaak in zichzelf liep te pra-

ten en op de heide plantjes zocht, die hij dan in een blikken trommeltje deed. Het huisje werd na de dood van die vreemde man beschouwd als een spookhuisje en dus moest de vreemde vrouw die er kwam wonen wel een soort toverheks zijn.

Met die 'toverheks' liep hij nu in deze heldere maannacht... Misschien hief ze zo direkt haar stok op, sloeg ze hem op de schouder, en dan veranderde hij in een kikker of misschien wel in een boom en moest hij hier voor altijd blijven staan. Harm huiverde weer, onwillekeurig, bij deze gedachte en hij versnelde zijn pas. Maar achter hem klonk de krakende niet onvriendelijke stem van Kruiden-Marie: 'Doe maar rustig aan, Harm, ik heb tenslotte oudere benen dan jij'. Het was alsof het horen van zijn naam hem een beetje gerust stelde en terwijl hij zich omdraaide om op haar te wachten, werd het bonken van zijn hart al minder en verdween zijn angst langzamerhand, om plaats te maken voor dankbaarheid.

Kruiden-Marie was tenslotte toch meteen meegegaan, toen hij na zijn werk met lood in de schoenen naar haar huisje gelopen was om hulp te vragen voor kleine Geert, die anders het nieuwe jaar misschien niet eens zou halen. Hij had aarzelend aangeklopt, te zacht om gehoord te worden. Na een tweede keer kloppen had hij voetstappen gehoord en het tikken van een stok op de grond. Een seconde later stond hij oog in oog met Kruiden-Marie. Als hij de moed gehad had om haar recht aan te kijken, had hij een

vriendelijk geamuseerd gezicht gezien, maar inplaats daarvan keek hij verschrikt naar zijn klompen en kon hij slechts hikkellend vertellen waarvoor hij gekomen was. Kruiden-Marie hoorde hem geduldig aan, noodde hem daarna uit om even binnen te komen, terwijl zij wat spulletjes bij elkaar zocht en een dikke omslagdoek omdeed, maar Harm durfde dát huisje niet binnen te gaan. Hij lichtte haar bij op weg naar zijn armoedig hutje, over de hardbevoren heide en het verbaasde hem, dat deze oude, kromgebogen vrouw hem zo goed kon volgen. Hij was toen niet bang, slechts vervuld van zorgen om zijn kind.

Janna had Kruiden-Marie eerst wat aarzelend aangekeken, voordat ze de deur van het hutje helemaal voor haar opende; maar Kruiden-Marie's rustige en vriendelijke gezicht stelde haar op haar gemak en ze bracht de oude vrouw bij de kleine Geert. Harm had zich met de andere kinderen teruggetrokken in een hoek van het vertrek, maar hij zag wel hoe Kruiden-Marie het zieke kind aandacht bekeek, haar hand op zijn bezwete voorhoofd legde en luisterde naar zijn piepende ademhaling. Daarna haalde ze uit de plooien van haar zwarte rokken een flesje met siroop te voorschijn en gaf dat aan Janna; ze gaf ook drie kleine zakjes met gedroogde kruiden en vertelde Janna, hoe ze daarvan thee moest trekken en hoe vaak Geertje daarvan een kopje moest drinken. Harm zag, dat Janna aandachtig luisterde naar wat de oude vrouw haar zei. En toen Kruiden-Marie eindelijk weer wegging - zonder voor haar hulp ook maar iets te willen hebben - durfde Janna haar zelfs een hand te geven! Harm begreep het niet zo goed, want het was toch een 'toverhekse' en al zou Geertje beter worden, dan kon dat toch niet alleen van die paar kruiden zijn; er móest toverkunst in het spel zijn!

Harm schrok op uit zijn gepeins, want ineens doemde er zo'n meter of twintig vóór hen het huisje van Kruiden-Marie op. Hij was zijn angst nu toch te boven en begon zelfs bewondering voor deze 'toverhekse' te krijgen, die zonder meer de koude nacht getrotseerd had om zijn kleine jongen beter te maken! Harm lichtte haar bij toen ze de deur van haar huisje bereikt hadden en probeerde haar op zo'n onhandige manier te bedanken voor haar hulp, dat ze erom moest lachen.

Harm verdween opgelucht in het duister en Kruiden-Marie sloot zachtjes de deur. Gelukkig brandde het vuur nog, zodat ze zich nog even kon warmen alvorens te gaan slapen. Terwijl ze glimlachend dacht aan Harm en zijn voelbare angst voor een 'toverhekse' zoals zij, hoorde zij heel in de verte een klok gaan luiden. En het geluid van steeds meer klokken galmde over het wijde heideveld...

'Een mooie heldere kerstnacht', dacht Kruiden-Marie.

Omheining

wenst alle lezers goede kerstdagen
en een gelukkig 1987

WIE WAS KRUIDEN-MARIE?

Of: het zoeken van een speld in een hooiberg.

In aansluiting op het voorafgaande verhaal willen we iets vertellen over onze speurtocht naar Kruiden-Marie. Tevens wordt dit een verslag van hoe je gemakkelijk op een verkeerd spoor gebracht kan worden bij het speuren naar historische feiten.

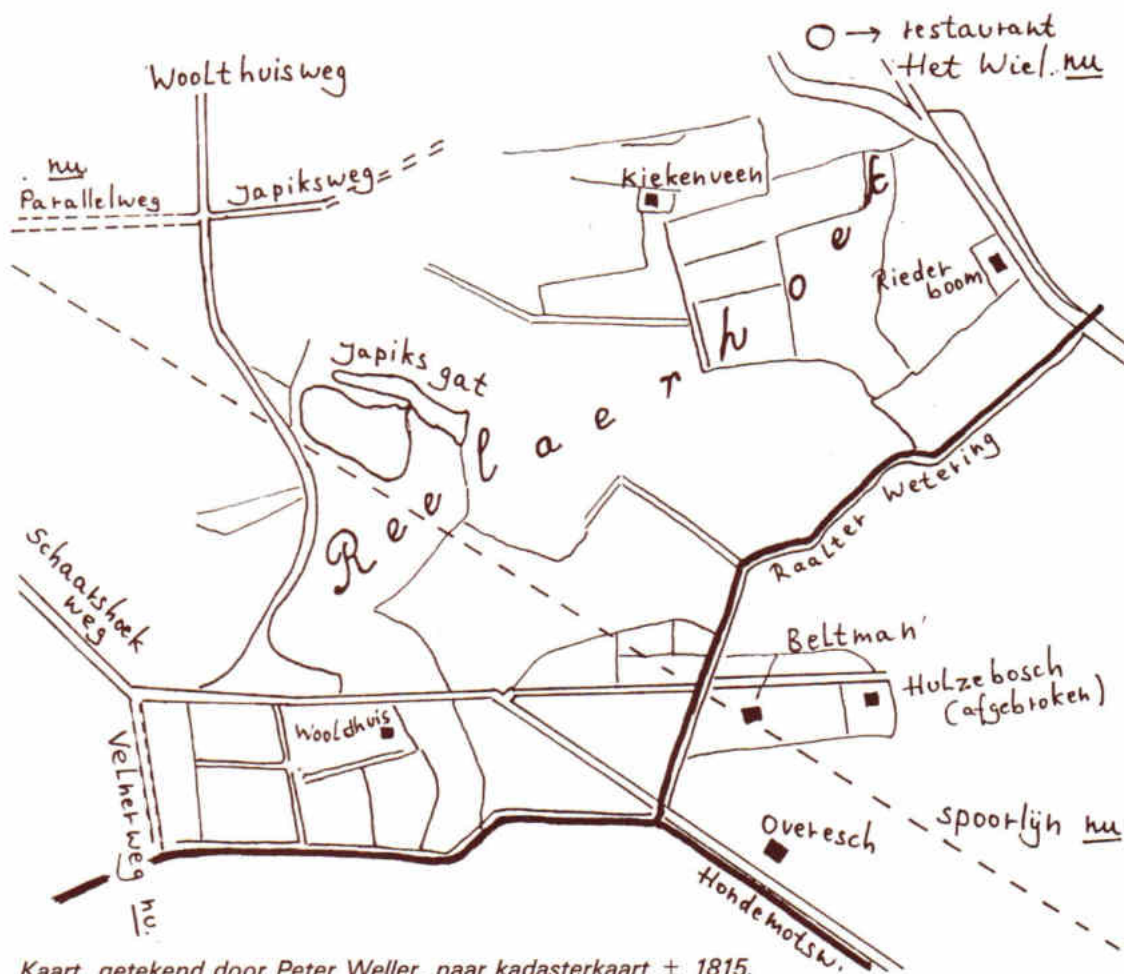
Ik zal helemaal vooraan beginnen. In 1899 schreef E. Heimans in het boekje 'Hei en Dennen', dat hij samen met J.P. Thijssen uitgaf, een artikel 'Op de heide'. Daarin vertelt hij over een zekere Kruiden-Marie, die voor de aanleg van de spoorlijn Zwolle-Raalte-Almelo in de buurt van Heino gewoond moet hebben. In zijn verhaal geeft hij een aantal feiten, die gebruikt kunnen worden bij onze speurtocht. Hij vertelt, dat hij Kruiden-Marie ontmoet heeft bij een meertje, haar huisje - met stenen voorgevel en pannendak - stond 'een kwartiertje bezijden den breeden zandweg, die dwars over de heide naar Raalte voerde'. Het was een huisje, dat eerder bewoond werd door een zonderling; die overleed en een aantal jaren later kwam daar ineens Kruiden-Marie wonen. Heimans beschrijft haar als een oude, magere, wat kromgebogen vrouw, die leunend op een lange stok, kruiden verzamelde, welke ze in een platte mand deed, die ze op haar rug droeg. Die kruiden bracht ze naar een apotheek in Zwolle. Zij behandelde ziek vee, vooral geiten, en ook zieke mensen; daardoor werd ze min of meer beschouwd als een toverheks. Ze vertelt aan Heimans, dat de man die vóór haar in het huisje woonde, haar man geweest was, maar dat ze het niet zo goed met elkaar konden vinden, omdat 'de een van de groote stad hield en de ander van het stille land.' Later had ze hierover wroeging gekregen en was ze kennelijk naar het platteland getrokken om haar mans erfenis - veel boeken over de natuur en een verzameling opgezette dieren - onder haar hoede te nemen. Heimans vermeldt ook, dat zij bepaald geen boerenvrouw was en dat boeren uit de omtrek vertelden, dat haar man vaak bezoek ontving van 'heeren uit de stad' en dat hij tot 's avonds laat in dikke boeken zat te lezen.

Toen Heimans tien jaar later terug kwam op de plek, waar haar huisje stond, zag hij 'den trein voorbij stuiven'.

Met deze gegevens nu gaan we op zoek naar Kruiden-Marie. Allereerst nemen we contact op met de archiefdienst van de Nederlandse Spoorwegen in Zutphen, die ons een kaart stuurt, waarop staat aangetekend welke percelen en huizen zijn aangekocht ten behoeve van de aanleg van de spoorlijn. Daarbij is ook een onvolledige lijst met namen van de eigenaars/eigenaressen. Er blijken tussen Heino en Raalte vier panden te zijn afgebroken voor de aanleg van de spoorlijn. Met deze gegevens gaan we naar het kadaster in Zwolle, waar men kan nagaan, wie precies de eigenaars geweest zijn van de gesloopte panden. Volgens Heimans' beschrijving zal het huisje niet zo ver van een meertje gelegen hebben. 't Is goed mogelijk, dat hij met dat meertje de Fontein bedoelde, nu vlak naast het Jaopiksgat gelegen.

We vinden een huisje, dat gestaan moet hebben vlak bij de Raalter Wetering, achter het huis van H. Overesch aan de Hondemotweg in de Velner. Dat huisje werd in 1878 verkocht aan de N.S. door ene Hendrika Eilert, dochter van Jannes Eilert en Henrica Beltman. Zij bleek enige erfgename te zijn van haar broer Hermannus Eilert, die in 1876 overleden was. Omdat het huisje in de gemeente Raalte stond, moeten we verder zoeken in het Raalter gemeentearchief.

Daar vinden we de familie Eilert (of Beltman) met vier kinderen; de grootmoeder van Hendrika Eilert blijkt een Maria Hendriks te zijn. Die naam Maria interesseert ons, omdat we tenslotte op zoek zijn naar Kruiden-Marie, maar jammer genoeg is er over haar niet veel te vinden. Misschien in Zwolle op het rijksarchief?

Kaart, getekend door Peter Weller, naar kadasterkaart ± 1815.
 Situering woning Beltman, vóór de aanleg van de spoorlijn.

Bij een tweede bezoek aan het kadaster, waar we oude koopakten kunnen inzien, komen we de naam 'Olde Kiek in het Veen' tegen en dat geeft een hoopvol aanknopingspunt, want in het archief is wel een Maria Kijk in 't Veen te vinden, getrouwd met Jan Beldman. Helaas blijkt deze Maria in 1847 overleden te zijn, zodat Heimans háár onmogelijk ontmoet kan hebben.

Bovendien blijkt, dat rond 1870-1878, de tijd dat Heimans Kruiden-Marie ontmoette, in het huisje Hendrika Eilert-Beltman, haar zoon Hermannus en haar dochter Hendrika woonden, terwijl Heimans spreekt over een alleenwonende oude vrouw. Hendrika's moeder overleed in 1873, haar broer in 1876, dus zijzelf heeft nog wel twee jaar alleen in het huisje gewoond, maar ze was toen nog geen veertig jaar!

Intussen hebben we twee mensen gevonden, nl. mevrouw Hartholt-Hulzebosch en de heer H. Overesch, die zich herinneren, dat hun ouders weleens vertelden over een Kruiden-Marie, die bij hen in de buurt gewoond had. Zij bevestigen, dat er op de bewuste plek een Eilert of Beltman (volgens Overesch was Beltman een scheldnaam) gewoond had en die werd ook wel Kruiden-Marie genoemd.

Jammer genoeg blijft Heimans' verhaal niet kloppen met de gegevens, die wij nu hebben. We verwachtten ook een wat 'vreemdere' naam te vinden, omdat Heimans

spreekt over stadse mensen. Gelukkig laat H. Overesch ons even later weten, dat hij zich vergist heeft en dat Kruiden-Marie verder richting station gewoond heeft. Aan de ene kant is dat jammer, omdat we ons volledig op de familie Eilert-Beltman gestort hadden en daar vele dagen onderzoek in hadden zitten, maar aan de andere kant komt het ons ook heel goed uit, omdat de gegevens over Eilert-Beltman totaal niet kloppen met het verhaal van Heimans.

We gaan nu op een volkomen nieuw spoor beginnen en laten de familie Eilert-Beltman even met rust, hoewel we daarover in een later stadium toch iets willen publiceren, omdat er niettemin veel interessants gevonden is.

Op de N.S.-kaart en andere oude kaarten gaan we na of er nog andere woningen afgebroken zijn, voor de spoorlijn zelf of in de buurt van de spoorlijn, omdat het goed mogelijk is, dat Heimans de precieze plek van Kruiden-Marie's huisje niet meer heeft kunnen terugvinden na de aanleg van de spoorweg. De vroegere bossen en heidevelden zijn dan ontgonnen en in cultuur gebracht, zodat Heimans zich moeilijk zal hebben kunnen oriënteren.

Het verslag van het vervolg van onze speurtocht komt in de volgende 'Omheining', die van maart 1987. Hopelijk weten we dan wel, wie Kruiden-Marie was.....

T.M. Valkenaars-Tolenaar

BRONNEN:

- E. Heimans en Jac. P. Thijssen, Hei en dennen, 1899
- H.R. Hoogewaard, Uit het land van Kruiden-Marie, artikel in De Levende Natuur 1949, blz. 189-195

ARCHIEVEN:

- archief Nederlandse Spoorwegen, Zutphen
- Rijksarchief Zwolle
- Kadaster, Zwolle
- archief gemeenten Heino en Raalte

INTERVIEWS:

- mevr. Hartholt-Hulzebosch
- de heer H. Overesch

ASSISTENTIE:

- enkele leden/bestuursleden van Omheining

IETS OVER KRUIDENGENEESKUNDE

Wie kent niet Panoramix, de druïde uit de boeken van Asterix en Obelix? Deze hedendaagse stripfiguur was in werkelijkheid zo ongeveer de eerste kruidengebruiker van de lage landen. Voor de Kelten was de druïde degene, die zich bezighield met de geneeskunst en elk jaar werd er op nieuwjaarsdag door hem met een gouden sikkels een **maretak** afgesneden en opgevangen in een witte doek. De Kelten beschouwden de drank, bereid uit maretak, als een bron van gezondheid en kracht.

Bij de Germanen, met hun uitgebreide godenwereld, stond het uitbannen en bezweren van kwade geesten op de voorgrond. Wijze vrouwen en tovenaars waren een soort bemiddelaars tussen goden en mensen en zij konden aangeven, wat men moest doen om niet in ongenade te vallen. Veel kwalen werden indertijd aangemerkt als een straf van de goden. In diezelfde sfeer leefde in de middeleeuwen de heks. Zij had contact met de demonen en was dus bedreigend, maar aan de andere kant kon zij de mensen ook vertellen, hoe men goden en demonen gunstig kon stemmen. Dit gaf haar tevens toverkracht.

Maretak

In die tijd werd veel gebruik gemaakt van kruiden en de heilzame werking daarvan zal zeker ook toendertijd onderkend zijn, maar de magie waarmee deze kruiden omgeven waren zullen hun werking wel hebben versterkt.

Na de middeleeuwen ontstond er, wat de geneeskunde betreft, langzamerhand een gilde van chirurgijns, voortgekomen uit het gilde der barbiers, die eerder allerlei kleine chirurgische ingrepen verrichtten, zoals aderlaten en het behandelen van wonden, gezwollen, zweren en zelfs beenbreuken.

In de zeventiende eeuw waren er uiteindelijk twee soorten geneesheren: de *doctores medicinae*, die aan de universiteit gepromoveerd waren en gespecialiseerd in interne geneeskunde en de *chirurgijns*, die vooral uitwendige aandoeningen behandelden.

De 'gewone' mensen bleven aangewezen op de eeuwenoude kruid- en volksgeneeskunde en tevens op de talrijke rondtrekkende kwakzalvers. De kruidgeneeskunde concentreerde zich vaak rond kloosters, waar meestal een kruidentuin bij was; er was altijd een aantal monniken, dat de kruidgeneeskunst beoefende. Zo bleef eigenlijk de verbinding tussen het bovennatuurlijke en de kruidgeneeskunde bestaan.

Zo'n honderd jaar geleden, in de tijd van Kruiden-Marie, zal men over het algemeen gebruik gemaakt hebben van kruidendokters, handopleggers, gebedsgenezers, magnetiseurs of andere beoefenaren der volksgeneeskunst.

Kruiden hebben in de geneeskunst altijd een belangrijke plaats ingenomen; ze worden gegeven om de vitale kracht van de patiënt te ondersteunen en de uitscheiding van schadelijke stoffen te bevorderen. Welk kruid men waarvoor gebruikte was sterk afhankelijk van de plaats, waar men woonde en de kruiden, die er groeiden.

Tegenwoordig gebruiken we medicijnen in tablet-, capsule-, dragee- of zetpilvorm, maar de actieve stof is vaak dezelfde als die welke in geneeskrachtige kruiden voorkomt. In namen van geneesmiddelen is dat vaak nog terug te vinden, bv.

sennocol - laxermiddel - van de sennastruik;

kamillosan - bij verkoudheid - van kamille;

digoxine - hartversterkend middel - van *digitalis* (vingerhoedskruid);

valdispert - kalmerend middel - van *valeriaan*; en

salicyl - bestanddeel van aspirine - van *salix* (wilg).

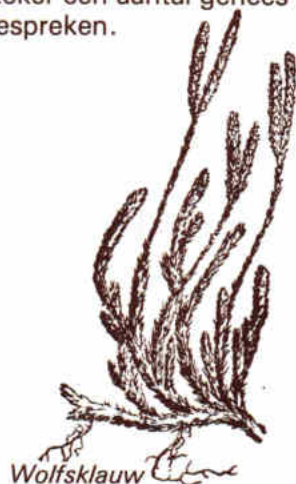
Waarschijnlijk is ook Kruiden-Marie een vrouw geweest, die door haar uitgebreide kennis van kruiden en de toepassing ervan, een zekere faam verworven had in de buurt waar ze woonde, waardoor ze trouwens ook meteen iets magisch kreeg, iets geheimzinnigs. Rond de plek waar ze woonde - bos en heide - zullen zeker een aantal geneeskrachtige planten hebben gegroeid, waarvan we hier enkele bespreken.

1. Wolfsklauw, een plant met lange kruipende stengels en dicht opeengedrongen, kleine, elkaar dakpansgewijs bedekkende bladeren, die voorkomt in dennenbossen en op vochtige heidevelden. Men verzamelt in juli en augustus de aren en klopt, na rijping, de sporen uit. Zo verkrijgt men een licht, fijn, bleekgeel poeder, heksenmeel genaamd. Het wordt

- inwendig gebruikt bij blaasontsteking: 1-4 gram afkooksel op ½ liter water, 1 kop per dag; of

- uitwendig als strooipoeder bij ontstoken huid en eczeem. Dat bereiding en toepassing niet altijd eenvoudig waren blijkt uit het volgende recept.

Bij pijnlijke en moeilijke urinelozing: men mengt 3-4 gram wolfsklauwzaad, 30 gram arabische gom, 30 gram amandel-

gom en 200 gram water. Alle uren $\frac{1}{2}$ kop innemen. Daarbij drinke men amandelmelk van 200 delen amandelmelk, 8 delen bitteramandelwater, 30 delen arabische gom en 30 delen suikerstroop. Vóór het gebruik schudden. Alle twee uur 1 eetlepel.

Misschien was men al beter voordat men het middel eindelijk bereid had....

2. Brem of Bezemkruid. Dit is een ca. 2 meter hoge struik met rechtopstaande, scherpkantige stengels met rechte, kale, roedevormige takken. De kleine bladeren zijn zacht behaard. Deze struik komt algemeen voor op zandgrond en heidevelden. Gebruikt worden de bloemtakken, die in mei t/m juli verzameld worden. Men kan uit het sap bv. een urinedrijvend middel bereiden.

Bezemkruid-extract (extractum scoparii): men giet op 1 deel der bloeiende bremtwijgen 5 delen 50% alcohol, laat het bij matige warmte 8-14 dagen trekken en dampt het dan in tot een dikke stroop. Daarvan gebruikt men 0.2-0.4 gram een paar maal per dag. Ten hoogste 0.6 gram per gift (vanwege het alcoholgehalte?).

3. Rode bosbes of vossebes. Een klein altijd groen struikje, 10-30 cm hoog, met een kruipende wortel en leerachtige, glanzend groene bladeren. Algemeen voorkomend in hooggelegen bossen en ook op heidegrond.

De bessen en bladeren worden o.a. gebruikt in geval van reumatiek, hoesten en blaasaandoening. Zeer gevarieerde toepassingsmogelijkheden dus. Een recept tegen reumatiek:

Maak thee van 20-60 gram vruchten op 200 cc water. Drink daarvan 3x daags 1 kopje in slokjes. In chronische gevallen moet de kuur maandenlang volgehouden worden. Het is een in Rusland sedert lange tijd geliefd volksmiddel geweest tegen reumatiek.

Zo zijn er nog wel een aantal planten, die Kruiden-Marie gebruikt zal hebben, zoals zonnedauw (bronchitis, astma), lijsterbes (buikkwalen), grove den (luchtwegen, rachitis), jeneverbes (hoesten), tormentil (bloedkwalen), braam (hoesten, diarree) en ogentroost (hoesten, duizeligheid, oogontsteking). Maar voor eerst lijkt ons deze opsomming voldoende.

Brem of Bezemkruid

Rode bosbes of Vossebes

T.M. Valkenaars-Tolenaar

BRONNEN:

- A.P. Dinand, Kruidenboek, 1934
- P. van Dijk, Volksgeneeskunst in Nederland en Vlaanderen, 1892
- Farmacotherapeutisch Kompas, 1985.

HEINO IN CRISISJAREN EN OORLOGSTIJD

Deze keer plaatsen we een foto van het personeel van de distributiedienst gedurende de oorlogsjaren. We ontvingen hem van de heer Ridder Huyssen van Kattendijke, de toenmalige leider van die dienst, later burgemeester van Vriezenveen, thans genietende van zijn pensioen en wonende te Suameer (Fr.).

Staande van links naar rechts: Corry Theeuwzen, Lena Bosch, Annie Beltman, Dien Wolters, Marchje Ruitenbergh, Marietje Hoppen en Corrie Kelderman. Zittend van links naar rechts: Truus Bos, Bob Horseling, Ridder Huyssen van Kattendijke, Bart Hoppen en Theo Blom.

In ons boek "Heino in crisisjaren en oorlogstijd" wordt (op blz. 73) o.a. gewag gemaakt van het tragische feit, dat de heer Horseling door de Duitsers werd gearresteerd vanwege de hulp aan onderduikers en in een concentratiekamp is overleden.

Bedoeld boek, in 1985 uitgekomen, is nog verkrijgbaar bij de bestuursleden van onze vereniging en bij boekhandel Bisschop, prijs f 19,90. (red.)

HEINO, ONS HEEM

Het succes dat onze kleurenfilm "Toen en Thans" heeft gehad was oorzaak dat het bestuur besloot om nog een tweede film te gaan maken. Bij dit exemplaar zal de nadruk liggen op die facetten die de toerist aanspreken, zoals natuurschoon, boerderijen, evenementen zoals recreatie en feesten.

Van deze rolprent is wat het beeldgedeelte betreft, al heel wat opgenomen, zoals de opening van de rondweg door Mr. Pieter van Vollenhoven en natuurlijk ook enkele indrukken van ons 750-jarig bestaan. Van dit feest slechts enige beelden en niet meer. Immers van deze festiviteiten zou alleen al een film van een uur of meer zijn te maken, maar dat is echt niet de bedoeling. De doelstelling is om evenals bij de vorige film tot een vertoningsduur te komen van ongeveer 40 minuten. In tegenstelling tot een speelfilm of een technische film, zoals bijv. de fabricage van iets, is er geen voor de handliggende volgorde te maken. Om er toch enige lijn in te brengen hebben de makers de vier seizoenen aangehouden.

Leden van de werkgroep foto en film, de heren J.A.G. Kappert en ondergetekende, zijn er al een heel eind mee gevorderd. Meer dan 2/3 is op het celluloid vastgelegd. De titel zal zijn: Heino Ons Heem.

J. Willink

*'n Linkerhaand weet vake nää goed wat
'n rechter niet vot gif*

FOTOWEDSTRIJD

Ondanks de barre omstandigheden hebben op 6 september jl. toch nog ruim 250 mensen het slechte weer getrotseerd en de Bakhuisjestocht gereden. Drie deelneemsters hebben foto's ingestuurd. Omdat het ondoenlijk is bij een zo beperkte deelname een juiste keuze te maken is er besloten de inzendsters bij wijze van waardering een filmrolletje te schenken.

*Mevrouw Logtenberg-Riele zond 7 foto's in, waaronder enkele zeer fraaie opnames. Ook de dames Van der Heide-Zwaal en Niens-van 't Hoff stuurden elk een aardige foto.
Hartelijk dank voor de deelname.*

Peter Weller

WIE IS WIE?

Bijgaande foto is uit omstreeks 1916. Het zijn leden van wat toen werd genoemd de Jongelingsvereniging. Wie kent ze?

WIE WAS WIE?

De foto in het nummer van juni 1986 is inderdaad genomen tijdens een hengstenkeuring bij hengstenhouder Van Dijk aan de Meppelerweg te Zwolle.

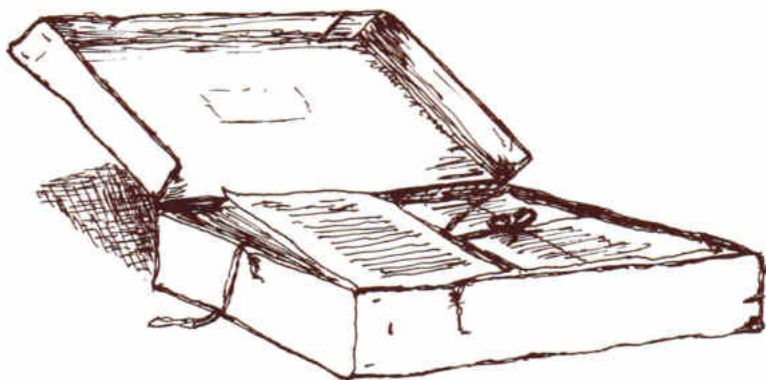
De personen op de foto zijn (van links naar rechts):

Graveman; Graveman; Baarslag; onbekend; Snel; Luchtenberg (Moer); v.d. Klippe; van Dijk, hengstenhouder; onbekend; Maat; Hofmeijer; Hartkamp; Hofmeijer; Logtenberg; Hulsebos; Valk; onbekend.

Reacties werden ontvangen van mej. Hofmeijer, Rozendaelseweg en van mevr. Ulderink-Stegeman, Kruzebrink. Hartelijk dank.

Henk Kevelam, Zwolseweg 29, tel. 2282.

UUT DE OLDE DEUZE

STOEKEN

(ok wel enuumd knikkeren in 'n kuultie)

Vrogger op schoele wödden der in een bepaolde tied van 't jaor völle 'knikkerd. Mangs wödden der eknikkerd in 'n kuultie en det numen wie dan stoeken. Um te können stoeken mos ie natuurlijk met zien tweeën wèèn, mär 't kon ook met meer.

Der wödden een kuultie emäakt van zeg mär ongeveer vief centimeter diepe. Dan kree'j twee knikkers van de anderen die mee deuden en van oe zelf nam ie der natuurlijk ok twee. Zo ha'j van ollemaol twee knikkers in de hand. Die knikkers gooien ie dan in een kuultie. Det mos wel een bettie heftig gebeuren, want der mos minstens ien knikker weer uut 't kuultie springen.

Noe was 't zo, det wanneer der iene of een oneffen getal buten 't kuultie kwam te liggen, dan ha'j ewunnen. Wanneer ze der ommaol in bleven liggen of as der een effen getal buten het kuultie lag, dan ha'j verleuren. Mär noe was der een geintie bie, ie konden ok lekker gemeen doen. Want as ie een knikker achter 't duumpie deuden en de andere knikkers in de hand heulden, dan was der een grote kans, det de knikker achter 't duumpie buten et kuultie veul en de anderen derin terechte kwamen. En dan ha'j dus ewunnen, want iene der buten is winnen!

Mär ja, achter 't duumpie was natuurlijk gemeen en as 't in de gäten leup, dan ko'j alle knikkers weer terugge geven en... veurlopig moch ie dan niet meer met doen! Dan waa'j der in estoekt!

Dit was het wel zo'n bettie, hoe of 't stoeken in mekäre zat, duch mie. As 't niet zo is, mu'j mie mär es bellen.

B. Hoppen, Brinkweg 12, tel. 2168

SPREKENDE FOTO'S (1)

Bats van der Kolk bij zijn boerderij Brinkweg 9, Heino.

ALBERTUS VAN DER KOLK, geboren 3 maart 1864 te Wijhe en overleden 10 oktober 1943 te Heino. Zoon van Jan Willem van der Kolk en Geertje van Munster.

Hij vestigde zich op 24 maart 1893 als landbouwer aan de Brinkweg nr. 9 in Heino met zijn vrouw **Johanna Hengeveld**, geboren 25 oktober 1856 te Wijhe en overleden 18 mei 1930 te Heino; dochter van Berend Hengeveld en Hendrika Bosman.

Zijn zoon **Berend Jan** werd nog in Wijhe geboren en wel op 25 november 1892. Zijn dochter **Geerdina Hendrika**, aanschouwde op 18 januari 1895 te Heino het levenslicht.

In 1924 trouwden de beide kinderen te Heino, waarbij Berend Jan, na zijn huwelijk met Johanna Hendrika Stillewagt, naar Dalmsholte vertrok. Geerdina Hendrika bleef met haar man Hendrik Snel in het ouderlijk huis aan de Brinkweg wonen. Ze overleed aldaar op 8 augustus 1984. Haar zoon Harm Jan Snel bewoont momenteel met zijn gezin de boerderij.

GESLACHTSNAMEN

Voordat in 1811 het dragen van een geslachts-, familie- of achternaam verplicht werd gesteld gebruikten veel mensen er al een. Sinds de Middeleeuwen was het reeds gewoonte geworden achter een doop- of voornaam een toenaam te plaatsen, een bijnaam zouden we tegenwoordig zeggen. De oorsprong van deze toenames klinkt tot vandaag de dag nog door in onze achternamen. We kunnen diverse groepen onderscheiden, waarvan we er enkele nader willen bezien.

Vele achternamen zijn **patronimicums**, de oudste vorm van familienamen, die we vinden bij de meeste volken op aarde. De doopnaam van de vader voegt men ter onderscheiding of nadere aanduiding toe aan de voornaam van het kind, waarbij b.v. Jacob Janszoon al spoedig vervlakte tot Jacob Jansen. Als je in de telefoongids onder Heino zoekt, kan je er heel veel vinden. We doen een willekeurige greep:

- Antonissen	- Derks(en)	- Wessels
- Arends	- Mathijssen	- Wichers
- Bartels	- Roeloffzen	- Willems(en)
- Berends	- Rutgers	- Wijnands

Ook de familienamen op -ing (-ink) zijn patronimicums. Deze uitgang kent door regionale invloeden ook de volgende vormen: -eng, -enk, -ung, -ong en zelfs -ig of -ik. Jan Egberink betekent dus letterlijk: Jan, de zoon van Egbert. Bisselink (Besselink) en Besselsen zouden dan ook identiek zijn.

Nog een aantal in onze gemeente voorkomende namen die tot deze groep behoren:

- Aarnik	- Harink	- Korterink
- Bluemink	- Hekking	- Meijerink
- (Bloemink)	- Hulsink	- Reimink
- Gosselink	- Jolink	- Satink

Ook de Friese namen op -a (Jorna) en -sma (Meindersma) behoren tot deze groep. Meijnders en Meindersma hebben dus dezelfde oorsprong.

Een volgende zeer grote groep van familienamen is die waarin een **landschappelijk element** is te vinden: beek, belt, beld, berg, boom, bos(ch), brink, broek (laaggelegen land), dam, dijk, es(ch), (h)aar, hof, kamp, kemp(e), laar, maat, mars, oord, slag, veld, weerd, wetering, enz.

De naam Herbrink/Harrebrink schijnt te zijn afgeleid van Herte/Hartebrink. Dijsselhof/Disselhof zal van oorsprong wel d'Isselhof zijn geweest. Verder geven we maar geen voorbeelden.

Een in bovenstaande opsomming niet voorkomend landschappelijk element willen we toch even noemen. Kenmerkend voor onze omgeving met zijn vele weteringen is een voorde, d.w.z. een doorwaadbare plaats in een rivier of beek, waar men met paard-en-wagen gebruik van moest maken, omdat een brug ontbrak, en waar ook het vee passeerde.

De naam Blankvoort/Blankenvoorde herinnert daarbij aan de tijd dat het water nog helder was. In het Engels komt deze uitgang eveneens veelvuldig voor: Clifford, Oxford (= Koevorden).

Weer andere familienamen hebben iets met **planten en dieren** te maken. We noemen er enkele:

- Appel(s)	- Brummelhuis	- Van der Heide
- Bloem(endal)	- Bremmers	- Katoele
- Biesemaat	- de Haan	- Kieftenbeld
- Braam	- Hartholt	- (de) Vos

De naam Rozendaal heeft geen betrekking op rozen trouwens, het was een laagte met russen, dat zijn lastige biesachtige planten, die op vochtige gronden groeien.

Veel achternamen zouden ook de **oorspronkelijke herkomst** van de drager aan kunnen duiden, bv.

- Van Bezooijen	- Deemter	- Van Gerner
- Van Breugem	(Deventer)	- Van Tongeren
- Van Buuren	- Van Dort(h)	- Van de Vegte
- Van Dieren	- Van Emmen	- de Vries

In een andere groep van familienamen vinden we een **beroep/handwerk** terug, o.a.

- Bakker	- Dekker	- Koopman
- (de) Boer	- Hoekerswever	- Schipper
- Brouwer	- Mattemaker	- (de) Smid(t)
- Groteboer	- Mulder	- Timmerman

Geslachtsnamen met "Groot" of "Klein" ervoor zijn dikwijls ontleend aan boerenerven die, wanneer er bv. twee zoons waren, werden gesplitst, waardoor de oudste zoon "Groot" en de jongste "Klein" aan zijn naam kreeg toegevoegd, bv.

- Groot Beumer	- Klein Ganseij
- Groot Nibbelink	- Kleine Schaars
- Groot Roessink	- Klein Langeveldsloo

Het is interessant om over het ontstaan van familienamen eens wat te filosoferen, maar we zullen in heel veel gevallen niet verder kunnen gaan dan een vermoeden, eventueel een bepaalde mate van zekerheid. Van veel namen is de herkomst moeilijk te achterhalen.

Voorbeelden:

- 'Delmte' moet zijn ontstaan uit 'Del-mate', waarbij 'del' een dal is en 'mate' een weidegebied.
- 'Niens', is dat een samentrekking van 'Niejenhuus'?
- Schut(ten), Schuttert, Schottert, Schotkamp en Schothans. Deze namen zouden in verband kunnen staan met 'schut' in de betekenis van waterkering. Maar meer aannemelijk lijkt het om uit te gaan van bv. 'vee schutten', d.w.z. het in een omheinde ruimte opvangen van loslopend vee. Wanneer dan de eigenaar kwam opdagen kon hij de dieren terugkrijgen tegen betaling van 'schutgeld'.

Mochten de dragers van deze en andere moeilijk te verklaren familienamen ons daaromtrent meer kunnen vertellen, dan houden wij ons aanbevolen!

Henk van der Veen sr.

WERKGROEP DIALEKT

Een kleine greep uit onze woordenlijst

De activiteiten van de werkgroep Dialekt zijn erop gericht zoveel mogelijk Heinose/Sallandse woorden en uitdrukkingen te noteren. Uit deze lijst die gestadig groeit volgt hier een aantal voorbeelden. Wij willen hierbij nadrukkelijk aantekenen, dat er nog niets definitief is vastgelegd, met name niet wat de spelling betreft. Ook dat wat we nu publiceren is voor verbetering en aanvulling vatbaar, dus als u wilt reageren zou ons dat zeer welkom zijn.

Wist u dat scheldwoorden interessant materiaal kunnen opleveren? Terwijl er in het Nederlands nogal eens samenstellingen voorkomen, die eindigen op -kous (zeurkous, klets-kous), kenmerkt het dialekt van onze omgeving zich door woorden op -konte. Op het eerste gezicht misschien niet zo netjes als in onze officiële Nederlandse taal, die algemeen beschaafd wordt genoemd en dus een naam heeft op te houden! Toch krijg ik sterk de indruk dat in de volgende editie van de "dikke Van Dale" ook het woord 'bofkont' zal worden opgenomen, dat sterk in opmars is. Of staat het er al in?

Verder is het opvallend, dat veel scheldwoorden op vrouwen betrekking hebben, maar daar kunnen we ook echt niets aan doen. Er valt blijkbaar nog heel wat te emanciperen, ook op dit punt.

Een **flodderkonte** is bij het werken niet zo heel erg netjes, het is een floddermadam.

Een **fusselkonte** kan met het werk niet opschieten, ze prutst maar wat aan.

"Mär zie hef" - dit ter vergoelijking - "ok een hele vleute wichter" (wichter = kinderen, jongens en meisjes dus).

Een **klötterkonte** is ook een treuzelaarster. Ze komt bovendien dikwijls te laat en wordt dan een "läätwäägn" genoemd.

Dan hebben we nog de **släterkonte**, die ook erg slordig is en bv. morst als ze koffie inschenkt.

Wie kent verder niet een vrouw, die op alles en iedereen moppert? Dat is een **nösterkonte**. En tenslotte de **fitterkonte**, die zo akelig secuur is, dat niemand het haar naar de zin kan doen.

Verder worden in deze omgeving nog gebruikt, en we moeten helaas nog even bij de dames blijven:

- een **klepschute**, waarmee bv. een roddelaarster wordt aangeduid;
- een **sliere**, waarmee een slonzige vrouw wordt bedoeld, niet erg netjes op haar huis en haar kleren; en
- een **hapschère**, een **snärre** en een **krente**, die een kattig, kribbig, vinnig vrouwmens typeren.

Nu wil ik haastig de indruk wegnemen, als zou onze dialektgroep zich uitsluitend bezighouden met scheldwoorden. Daarom licht ik uit onze kaartenbak zo maar willekeurig een paar andere voorbeelden:

- een hond '**heurt** goed' betekent natuurlijk dat zijn gehoor in orde is, maar als men zegt 'de hond **heurt** slim' dan heeft men het over verhare;
- dat een enkele letter een woord een geheel andere betekenis kan geven blijkt uit de volgende zinnestelsels: 'de kippe hef noe al 'n wekke goed **ebruud**' (gebroed) en 'veurdet mien vää de kippe gunk plukken, hef e em eerst in kokkend water **ebruud**' (gebroeid).

Ziet u, dat dit volkomen parallel loopt met het Nederlands?

Over die vader gesproken, die sukkelt de laatste tijd nogal eens. Vorige week had hij een paar dagen een verschrikkelijke '**tandpiene** in **de koezn**' en deze week kreeg hij last van een 'bloedzwère die der **gleisterig** uutzag', d.w.z. hij glom helemaal en was dus blijkbaar

gauw rijp. "As-e deur giet, kump de däre (prop) der wel uut", had zijn vrouw gezegd. Zij had er al een paar keer een natte 'wasseldoek' (vaatdoek) op gelegd om de pijn te verzachten. De buurvrouw beweerde dat een 'hässie' (plakje) spek ook heel goed hielp, maar dat vond hij zonde. En nu was hij sinds vanmorgen ook nog 'slim an de loop' (diarree), hij was nog maar net 'van 't huussie of' en dan moest hij alweer. Hij had nauwelijks de tijd om de 'hulpzeeln' (bretels) vast te maken. Misschien kwam dat wel van het weer, het was de laatste dagen toch zo 'hubberig', zo kil en koud. En dat voor begin-september! Daarom had hij maar een werkje ter hand genomen, dat hij binnenshuis kon doen. Hij ging klompen 'balln', d.w.z. hij spijkerde er stukjes leer onder om het slijten tegen te gaan. "Ziezo, det he'k weer ree", zei hij na een steugie (poosje), toen hij ermee klaar was. We wensen hem maar het allerbeste.....

Ons staat nog niet duidelijk voor ogen wat we zullen gaan doen met wat we toch langzamerhand wel een schat aan gegevens kunnen noemen.

Voorlopig kunnen we met het verzamelen nog even verder, want het is een bezigheid die zeker nog enkele jaren vergt. En dan moeten we nog wel 'knap anbösseln' ook. Maar we haasten ons niet, we doen het echt 'hènegies' aan, of 'störegies' aan, zoals dat ook wel heet.

De meeste werkgroepleden blijven gelukkig de bijeenkomsten 'gloepens' gezellig vinden zo onder het genot van een 'bats' (sterk) kopje koffie.

Ja, want dat wordt er geschonken 'op 'n heerd'.....

Henk van der Veen sr.

ARMENZORG 18e EEUW

*Gerrediene Jacobs dogter van Jacob Derks
Snijder dienende bij den Heer van Lo in Zwol
in de hersenen getroubleert voor enige tijd, heeft
de Diakonij voor Haar betaald.*

*1778 9 aug. kost en Logijsgeld in de
Stad f 6.--*

*1779 14 april an Doctoer Renders voor
visites..... f 4.--
an den Apothecar.... f 4.--
an den Chirurgijn f 12.--*

BRON:
archief Herv. Gemeente Heino
inv.nr. 101

W.Gr.

VAN DE BESTUURSTAFEL

* De echte Heinose/Heinoër.

In het kader van het 750-jarig bestaan van Heino is er gezocht naar degene, die zelf en van wie de ouders en de grootouders van zowel moeders- als vaderszijde in Heino geboren moest(en) zijn.

Winnares werd Gerrie van de Klippe, dochter van Derk van de Klippe en Gerritje Valk, Stationsweg 11a te Heino. Ze had zeven punten. Zes punten hadden Annelies Kamphof, Dorpsstraat 83, Heino en Jan Willem Holsappel, Berkendijk 6, Heino.

* De thema-avond werd, evenals de vorige jaren, weer door een groot aantal leden bezocht: op de 23e september waren 260 personen aanwezig om naar een uiteenzetting over 'Den Alerdinck' te luisteren.

* De werkgroep dialect heeft een boekje samengesteld waarin zelf geschreven verhalen en gedichten zijn opgenomen. Het boekje is te koop voor f 5,00.

Eveneens zijn nog leverbaar:

Het boek 'Heino, in crisisjaren en oorlogstijd', de cassetteband 'Heinose klanken', de verjaardagkalender, het kwartet en de Twentsewag-fietstocht.

* Schenkingen

- De onderwijscommissie bood op 10 mei 1986 alle oorspronkelijke tekeningen van Han Muller ingelijst aan. Han Muller maakte het werkboekje voor het scholenproject Heino 750.
- De heer B.J. Huurenkamp, Grote Beukelaer, schonk alle videobanden van de zes-kampwedstrijden.
- Van de familie Jalink, Slennebroekerweg, ontving de vereniging een oude vuurlepel.
- Van de heer Middag, Bredenhorstweg, een snijzomp.
- Van mevrouw Hakkers, Laag-Zuthem, een liefde voor de werkgroep folklore.
- Van de heer Groot Beumer, Raalte, een Nieuwsblad voor Salland van 3 augustus 1960.
- Van Mrs. Vandeworp, Canada, de tekst van een schoolliedje uit plm. 1924, gezongen op de Lentherschool.
- Van mevrouw Hofmeijer, Rozendaelseweg, de tekst van een lied, in 1913 gezongen door de schoolkinderen bij de viering van het eeuwfeest van onze onafhankelijkheid.
- Van de heer Van de Woude, Vogelzang, een oud gedicht in dialect.
- Van de heer Wessels, Linde, een aantal koperen naamplaatjes met 'Omheining'.
- Van de directrice van het bejaardenhuis 'De Vloedgraven' een verzameling bidprentjes.
- Van de gebroeders Dijkslag, Stationsweg, foto's, boeken en oude kranten.
- Van de heer A.J. Roeke, een kaart van de tweede wereldoorlog.
- Van de heer Van der Vechte, Brinkweg, een exemplaar van de akte opgemaakt door notaris Bremmers betreffende de grootste biedemeijer ter wereld.
- Van de heer Brinkman, Disselhof, foto's
- Van de heer Compaan, Kastanje, een foto.
- Van de heer Te Winkel, Lierderholthuisweg, een foto.
- Van de heer Berends een apparaat om tabaksbladeren te snijden. Ook restaureert hij geregeld oude gereedschappen voor onze vereniging.